

Για τον οικοσοσιαλισμό

Η καπιταλιστική καταστροφή του περιβάλλοντος
και η οικοσοσιαλιστική εναλλακτική

ΕΥΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΤΕΣΣΕΡΑ"

ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ

4η Διεθνής

Για τον οικосоσιαλισμό

Η καπιταλιστική καταστροφή του περιβάλλοντος
και η οικосоσιαλιστική εναλλακτική

Περιοδικό «4»

Τ.Π.Τ. (Τεταροδιεθνιστική Προγραμματική Τάση)

Προετοιμάζοντας το 17ο Παγκόσμιο Συνέδριο της 4^{ης} Διεθνούς, που διεξήχθη το Φλεβάρη του 2018, η Επιτροπή οικολογίας της Διεθνούς είχε ετοιμάσει ένα κείμενο, που περιείχε μια εισαγωγή, 4 κεφάλαια και ένα συμπέρασμα. Μόνο το κεφάλαιο 3 τέθηκε σε ψηφοφορία στο συνέδριο. Το συνέδριο υιοθέτησε την απόφαση αυτή (με 112 ψήφους υπέρ, 1 κατά και 2 αποχές), το αφιέρωσε στην Berta Cáceres, και εξουσιοδότησε την επιτροπή να εκδώσει το συνολικό κείμενο, με δική της ευθύνη. Αυτό το κείμενο, στο σύνολό του, είναι που δημοσιεύουμε εδώ.

Στον κορμό του κειμένου προστέθηκαν και ορισμένα μικρά αυτόνομα κομμάτια για να απεικονιστούν συγκεκριμένες αναλυτικές και προγραμματικές πλευρές, ιδιαίτερα για τους αγώνες και την οικοσοσιαλιστική εναλλακτική. Τα κείμενα αυτά έχουν ενταχθεί στο Παράρτημα, με σχετικούς δείκτες στη ροή του κειμένου να παραπέμπουν σε αυτά.

Η μετάφραση στα ελληνικά έγινε με ευθύνη της ΤΠΤ [Τεταρτοδιεθνιστική Προγραμματική Τάση της ΟΚΔΕ-Σπάρτακος] από τις πρωτότυπες γλώσσες (αγγλικά, γαλλικά, ισπανικά), ενώ προστέθηκαν και ορισμένες σημειώσεις, για να διευκολύνουν την κατανόηση.

Ευχαριστούμε τον σύντροφο Μικαέλ Λεβύ της επιτροπής οικολογίας της 4^{ης} Διεθνούς για τον πρόλογο που έγραψε για την παρούσα ελληνική έκδοση.

Τίτλος πρωτοτύπου: The capitalist destruction of the environment
and the ecosocialist alternative

Έκδοση: Περιοδικό «4» - Τ.Π.Τ. (Τεταρτοδιεθνιστική Προγραμματική Τάση)
Αθήνα, Σεπτέμβριος 2019

Υπεύθυνος έκδοσης: Γιάννης Φελέκης

Διεύθυνση Τσαμαδού 13, Αθήνα

Επικοινωνία, email: info@tpt4.org, <https://tpt4.org>, τηλ.: +306974776166

Μακέτα εξωφύλλου: Παναγιώτης Βωβός

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Michael Löwy: <i>Πρόλογος στην ελληνική έκδοση</i>	9
Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1 <i>Η οικολογική καταστροφή επιταχύνεται</i>	15
Κεφάλαιο 2 <i>Οικολογική κρίση, κρίση του καπιταλισμού</i>	37
Κεφάλαιο 3 <i>Η οικοσοσιαλιστική εναλλακτική</i>	53
Κεφάλαιο 4 <i>Συζητήσεις, διευκρινίσεις, ανοιχτά ζητήματα</i>	87
Συμπέρασμα <i>Οικοσοσιαλισμός και επανάσταση</i>	97
Παράρτημα	101

Πρόλογος στην ελληνική έκδοση

Πάνε ήδη μερικές δεκαετίες που η 4η Διεθνής υιοθέτησε τον οικοσοσιαλισμό, πεπεισμένη για την αναγκαιότητα να επικαιροποιηθεί η μαρξιστική επαναστατική μας κληρονομιά, για να αντιμετωπίσουμε τις νέες προκλήσεις, μεταξύ των οποίων η οικολογική κρίση, που κατέχει όλο και πιο σημαντική θέση.

Το νέο αυτό ντοκουμέντο, που συντάχτηκε από την Επιτροπή Οικολογίας της 4ης Διεθνούς, εγγράφεται έτσι σε μια διαδικασία σκέψης και δράσης που ξεκίνησε ήδη από τον προηγούμενο αιώνα. Και ο στόχος του είναι όχι μόνο να εξοπλίσει πολιτικά και διανοητικά τα δικά μας μέλη, αλλά και να συμβάλει στη συζήτηση με την παγκόσμια οικολογική αριστερά. Δεν διατεινόμαστε ότι κατέχουμε το μονοπώλιο της αλήθειας, αλλά η ανάλυσή μας, που θεμελιώνεται στην εμπειρία των κοινωνικο-οικολογικών αγώνων, προσφέρει μια μαρξιστική, ριζοσπαστική και αντικαπιταλιστική προοπτική που θα μπορούσε αναμφίβολα να είναι χρήσιμη σε όλους όσους, όλο και περισσότερους σε όλες τις ηπείρους, καλούν «*Να αλλάζουμε σύστημα, όχι κλίμα!*».

Οι εκθέσεις των ειδικών της IPCC (ΔΕΕΚΑ) που δημοσιεύτηκαν μετά τη συγγραφή του ντοκουμέντου αυτού επιβεβαιώνουν τις προγνώσεις μας: η συνέχιση του καπιταλιστικού business as usual μας οδηγεί σε καταστροφή πρωτόγνωρη για την ιστορία της ανθρωπότητας.

Και την ίδια ώρα, τί κάνουν οι κυβερνώντες μας; Μερικοί,

κλιματο-αρνητιστές, φτάνουν να κορορεύονται πως περιφρονούν την οικολογία και διεξάγουν βάνανυες και καταστροφικές πολιτικές υπηρετώντας την ορυκτή ολιγαρχία –τους βασιλιάδες του άνθρακα και του πετρελαίου– όπως ο Ντόναλντ Τράμπ ή την αρπακτική αγροτοβιομηχανία (σόγια, κτηνοτροφία) όπως ο Ζαΐρ Μπολσονάρο. Άλλοι, όπως οι κυβερνώντες της Ευρώπης, του Καναδά, κλπ., κάνουν μεγαλεπίβολες δηλώσεις για την ανάγκη να αποφευχθεί η κλιματική αλλαγή, αλλά δεν παίρνουν κανένα πραγματικό μέτρο για να περιορίσουν τις εκπομπές, έχοντας για μόνη προτεραιότητα την αύξηση του ΑΕΠ και των ελεύθερων συναλλαγών διεθνώς. Και στις δύο περιπτώσεις, είναι το κεφάλαιο, και ιδιαίτερα οι χρηματοπιστωτικές αγορές, που υπαγορεύουν τους κανόνες.

Η ελπίδα για το μέλλον βρίσκεται στην πλευρά των κοινωνικο-οικολογικών αγώνων, για τους οποίους ακριβώς γίνεται πολύς λόγος στο ντοκουμέντο. Από τότε που συγγράφτηκε, είδαμε πολλές νέες σημαντικές κινητοποιήσεις:

- Στη Γαλλία, σύγκλιση ανάμεσα στα κίτρινα και στα πράσινα γιλέκα, ανάμεσα σε κοινωνική διαμαρτυρία και σε οικολογική διαμαρτυρία.
- Στις ΗΠΑ, η συζήτηση για ένα Πράσινο Νιου Ντιλ, πρόταση που προήλθε από τις γραμμές του DSA (Δημοκρατικοί Σοσιαλιστές της Αμερικής) κερδίζει τη συμπάθεια πλατιών στρωμάτων του πληθυσμού.
- Στη Βραζιλία, είναι η κινητοποίηση των ιθαγενικών κοινοτήτων του Αμαζονίου, για να σωθούν τα δάση τους από τα οικοκτόνα σχέδια του Μπολσονάρο.
- Και, κυρίως, σχεδόν παντού στον κόσμο, η εντυπωσιακή κινητοποίηση της νεολαίας, με το κάλεσμα της Greta Thunberg, κατά των υπεύθυνων για την κλιματική αλλαγή.

Είμαστε πεπεισμένοι, περισσότερο από ποτέ, ότι μια αληθινή λύση για την οικολογική κρίση, που να είναι σε θέση να σώσει την ανθρωπότητα από τις δραματικές επιπτώσεις μιας ανεπίστρεπτης

κλιματικής αλλαγής, δεν είναι εφικτή μέσα στα όρια του καπιταλισμού –ενός συστήματος που δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς απεριόριστη «επέκταση» και συσσώρευση (του κεφαλαίου και του κέρδους).

Αλλά επίσης ξέρουμε ότι η ριζοσπαστική αντικαπιταλιστική εναλλακτική που προτείνουμε, ο οικοσοσιαλισμός, δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί παρά μόνο μέσα από συγκεκριμένους αγώνες, εδώ και τώρα, ενάντια στην αντι-οικολογική Σιδερένια Φτέρνα του κεφαλαίου.

Για αυτόν ακριβώς το λόγο και εμείς, οικοσοσιαλιστές, συμμετέχουμε σε όλους τους αγώνες, ακόμα και τοπικούς και «μικρούς», που προσπαθούν να αντισταθούν στην καταστροφική αδηφαγία του συστήματος.

Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός, ένας άλλος πολιτισμός που να βασίζεται στις αξίες της αλληλεγγύης, της ελευθερίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού της Μητέρας-Γης μας.

Michael Löwy

Αύγουστος 2019

Εισαγωγή

Στη μνήμη της Μπέρτα Κάσερες, ιθαγενούς ακτιβίστριας, οικολόγου και φεμινίστριας από την Ονδούρα, που δολοφονήθηκε στις 3 Μαρτίου 2016 από μπράβους των πολυεθνικών, καθώς και γενικότερα στη μνήμη των μαρτύρων των αγώνων για περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Η πίεση που ασκεί η ανθρωπότητα στο σύστημα της Γης αυξάνεται όλο και ταχύτερα, από τη δεκαετία του '50 και μετά. Στις αρχές του τωρινού, 21^{ου}, αιώνα, έχει φτάσει σε εξαιρετικά ανησυχητικό επίπεδο, και συνεχίζει να αυξάνεται σε όλους σχεδόν τους τομείς. Ο κίνδυνος οικολογικής κατάρρευσης είναι τώρα τόσο πραγματικός και σοβαρός που αυτή η ποσοτικά αυξανόμενη πίεση, εμφανής παντού και στους περισσότερους τομείς, θα μπορούσε να οδηγήσει σε κάθε στιγμή σε μια απότομη (σε λίγες δεκαετίες) ποιοτική και εν πολλοίς μη αναστρέψιμη μεταβολή. Το σύστημα Γη θα έμπαινε τότε σε μια νέα κατάσταση δυναμικής ισορροπίας, με πολύ διαφορετικές γεωφυσικές και γεωχημικές συνθήκες, καθώς και με μια ακόμα πιο γρήγη μείωση του βιολογικού της πλούτου. Στην καλύτερη περίπτωση, πέρα από τις συνέπειες στα άλλα έμβια όντα, η μετάβαση σε αυτή τη νέα περίοδο, θα έβαζε σε κίνδυνο τις ζωές εκατομμυρίων ανθρώπων, ιδιαίτερα των πιο φτωχών, κυρίως γυναικών, παιδιών και ηλικιωμένων. Αλλά στην πιο άσχημη εκδοχή, μια παγκόσμια οικολογική κατάρρευση, σε πλανητική κλίμακα, δεν αποκλείεται να οδηγήσει ακόμα και σε κατάρρευση του είδους μας.

Ο κίνδυνος αυξάνεται μέρα με τη μέρα, αλλά η καταστροφή μπορεί να περιοριστεί και να συγκρατηθεί. Πράγματι, η καθοριστική αιτία της απειλής δεν είναι η ανθρώπινη ύπαρξη γενικώς, αλλά ο τρόπος παραγωγής και κοινωνικής αναπαραγωγής αυτής της ύπαρξης, που περιλαμβάνει επίσης και τον τρόπο διανομής και κατανάλωσης και τις πολιτιστικές αξίες, που επιταχύνουν συνεχώς τη λογική «παραγωγή - κατανάλωση - απορρίμματα». Αυτός ο τρόπος παραγωγής, που ισχύει εδώ και δύο περίπου αιώνες –ο καπιταλισμός–είναι μη βιώσιμος, καθώς ο ανταγωνισμός για το κέρδος, που είναι η κινητήρια δύναμή του, συνεπάγεται μια τυφλή τάση για απεριόριστη ποσοτική ανάπτυξη που είναι ασύμβατη με τις περιορισμένες ροές και κύκλους της ύλης και της ενέργειας μέσα στο σύστημα Γη. Κατά τον 20^ο αιώνα, οι χώρες του λεγόμενου «υπαρκτού σοσιαλισμού» δεν μπόρεσαν να προσφέρουν εναλλακτική στην παραγωγικίστικη καταστροφή του περιβάλλοντος, στην οποία και αυτές συνέβαλαν σημαντικά. Σε αυτήν την αρχή του τωρινού, 21^{ου}, αιώνα, η ανθρωπότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με την άνευ προηγουμένου υποχρέωση να ελέγξει την ανάπτυξή της σε όλους τους τομείς, προκειμένου να την καταστήσει συμβατή με τα όρια και την καλή υγεία του περιβάλλοντος εντός του οποίου μπόρεσε να αναπτυχθεί. Κανένα πολιτικό σχέδιο δεν μπορεί πλέον να αγνοεί αυτό το συμπέρασμα της επιστημονικής έρευνας για την «παγκόσμια αλλαγή». Αντίστροφα, κάθε πολιτικό σχέδιο πρέπει να κρίνεται πρώτα απ'όλα από τον τρόπο που λαμβάνει υπόψη του τον κίνδυνο, από τις συστημικές απαντήσεις που δίνει, από τη συμβατότητα αυτών των απαντήσεων με τις θεμελιώδεις απαιτήσεις για ανθρώπινη αξιοπρέπεια, καθώς και την συνάρθρωσή του με το πρόγραμμά του σε άλλους τομείς, ιδιαίτερα στην κοινωνική και οικονομική σφαίρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η οικολογική καταστροφή επιταχύνεται

Σχεδόν όλοι οι δείκτες είναι στο κόκκινο

Η ανθρωπογενής πίεση πρέπει να εκτιμηθεί στο σύνολό της, συνυπολογίζοντας το σύνολο των πλευρών της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, τις αλληλοδιασυνδέσεις τους και τις επιπτώσεις τους στην ανθρώπινη ανάπτυξη –και αντίστροφα. Οι εργασίες του IGBP¹ εντοπίζουν εννιά καθοριστικές παραμέτρους που είναι κρίσιμες για την ύπαρξη της ανθρωπότητας σε ικανοποιητικές συνθήκες:

1. κλιματική αλλαγή,
2. καταστροφή του στρώματος του όζοντος,
3. πλήγμα στην ακεραιότητα της βιοσφαιράς (απώλειες στη βιοποικιλότητα),
4. εισαγωγή νέων ουσιών (χημικά μόρια, πολυμερή όπως τα πλαστικά, νανο-υλικά και ραδιενεργά),
5. αύξηση της οξύτητας των ωκεανών,
6. κατανάλωση νερού και επιπτώσεις στον υδρολογικό κύκλο,

1. IGBP = International Geosphere-Biosphere Programme. Διεθνής επιστημονική οργάνωση που μελετάει τη γη σαν σύστημα, από το 1987.

7. υποβάθμιση των εδαφών,
8. αλλαγές στους βιογεωλογικούς κύκλους του αζώτου και του φωσφόρου και, τέλος,
9. επιβάρυνση της ατμόσφαιρας με αερολύματα (αεροζόλ).

Για κάθε μία από τις παραμέτρους αυτές, οι ερευνητές έχουν προτείνει ένα όριο επικινδυνότητας.

Η πρώτη έρευνα, που δημοσιεύτηκε το 2009, υπολόγιζε ότι αυτά τα όρια είχαν ξεπεραστεί σε τρεις χώρους:

- στην κλιματική αλλαγή (το επίπεδο επικινδυνότητας της συγκέντρωσης αερίων του θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα κατά πάσα πιθανότητα έχει ξεπεραστεί),
- στο πλήγμα στην ακεραιότητα της βιοσφαίρας (το σημερινό κύμα εξαφάνισης ειδών –που είναι το έκτο στην ιστορία της Γης– είναι πιο γρήγορο και ευρύ από το προηγούμενο, πριν από έξι εκατομμύρια χρόνια, που αντιστοιχούσε στην εξαφάνιση των δεινοσαύρων) και
- στην αλλοίωση του κύκλου του αζώτου (οι ανθρώπινες δραστηριότητες μετατρέπουν περισσότερο ατμοσφαιρικό άζωτο σε νιτρικά άλατα από όλες τις άλλες φυσικές διαδικασίες μαζί: τα νιτρικά άλατα οδηγούν σε ασφυξία τη ζωή στις θάλασσες και υποβαθμίζουν τα εδάφη).

Η επικαιροποίηση της έρευνας αυτής, το 2015, πρόσθετε το ξεπέρασμα και σε ένα τέταρτο όριο επικινδυνότητας: τις αλλαγές στη χρήση εδαφών (αποψίλωση δασών, επέκταση των καλλιεργημένων εδαφών, ξήρανση υγροτόπων, κατάτμηση οικοτόπων). Για την «εισαγωγή νέων ουσιών» δεν υπήρξε εκτίμηση. Η κατάσταση του στρώματος του όζοντος στη στρατόσφαιρα είναι ο μόνος τομέας στον οποίον το ιατρικό δελτίο του πλανήτη βελτιώνεται (οι εκπομπές αερίων που καταστρέφουν το όζον μειώθηκαν κατά 80% από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Μοντρεάλ, το 1989). Αυτό το μόνο θετικό σημείο δείχνει πάντως τη δυνατότητα δράσης (έστω και αν τα υποκατάστατα των CFC, που καταστρέφουν το όζον, παράγουν και

αυτά σημαντικά αέρια θερμοκηπίου). Αλλά δεν αλλάζει τη γενική εικόνα: η συνολική κατάσταση του ανθρώπινου περιβάλλοντος είναι ήδη καταστροφική.

Τα σημεία μη επιστροφής έχουν ήδη ξεπεραστεί

Η επιτάχυνση της αλλαγής στον πλανήτη φαίνεται με σαφήνεια στις καμπύλες εξέλιξης των διάφορων παραμέτρων της οικολογικής κρίσης σε συνάρτηση με το χρόνο: όλες δείχνουν ένα πολύ έντονο σημείο καμπής στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Ο συσχετισμός με το μακρύ μεταπολεμικό οικονομικό αναπτυξιακό κύμα είναι προφανής. Από τη δεκαετία του 1970 υπάρχει μάλιστα και ένας άλλος προφανής συσχετισμός, ανάμεσα στη συνεχή αύξηση των συγκεντρώσεων διοξειδίου του άνθρακα και αερολυμάτων στην ατμόσφαιρα, από τη μια, και στην παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και των συναλλαγών «just in time», από την άλλη. Έτσι, για παράδειγμα, η μετατροπή της Κίνας σε «παγκόσμιο εργαστήριο» που κινείται με άνθρακα συναρτάται με τις αλυσίδες τροφοδοσίας της και τα συστήματα μεταφορών. Επίσης υπάρχει και προφανής σχέση ανάμεσα στη λεγόμενη «πράσινη επανάσταση» και στην παγκόσμια επιτάχυνση της χημικής ρύπανσης, της πίεσης στα αποθέματα γλυκού νερού, καθώς και στη μείωση της βιοποικιλότητας και στις αλλαγές στη χρήση γης.

Η επιτάχυνση των φαινομένων αυτών στην εξέλιξη του συστήματος Γη είναι τέτοια που αρκετά σημεία μη επιστροφής έχουν ήδη ξεπεραστεί. Εκατοντάδες είδη που έχουν εξαφανιστεί εξαιτίας της ανθρώπινης δραστηριότητας έχουν εξαφανιστεί για πάντα. Το επίπεδο των ωκεανών ήδη ανέβηκε κατά 20 cm στον 20^ο αιώνα και συνεχίζει να ανεβαίνει επιταχυνόμενα: η πρόσθετη άνοδος της θάλασσας μόνο εξαιτίας της πρόσθετης ενέργειας που έχει ήδη συσσωρευτεί στο σύστημα της Γης υπολογίζεται ότι θα είναι από

μερικές δεκάδες εκατοστά έως δύο μέτρα ως τα τέλη του αιώνα. Ακόμα και αν οι ανθρωπογενείς εκπομπές σταματούσαν τελείως τώρα, θα χρειαζόνταν μερικές χιλιετίες για να μπορέσουν οι φυσικές διαδικασίες να αποσύρουν το πρόσθετο διοξείδιο του άνθρακα από τη γήινη ατμόσφαιρα. Πολλά χημικά συνθετικά θα παραμείνουν δεκάδες χιλιάδες χρόνια, καθώς δεν υπάρχουν φυσικοί φορείς ικανοί να τα αποσυνθέσουν. Ραδιενεργά υλικά θα συνεχίσουν να ρυπαίνουν το περιβάλλον επί χιλιάδες ή και εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια.

Υπάρχουν ήδη μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στη γεωλογική κλίμακα του χρόνου, των οποίων τα ίχνη θα παραμείνουν στη φυσική και στη χημεία του πλανήτη. Αυτό δικαιολογεί το συμπέρασμα πως η Γη έχει ήδη μπει σε μια νέα γεωλογική περίοδο, που διαδέχεται το Ολόκαινο². Η γεωλογία παίρνει υπόψη της μόνο τα γεωλογικά φαινόμενα, όχι τις αιτίες τους που δεν εγγράφονται στο φλοιό της γης. Τα στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι μια νέα γεωλογική περίοδος αρχίζει μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το ότι αυτή έχει ονομαστεί «Ανθρωπόκαινο» δεν σημαίνει ότι η αλλαγή οφείλεται στο ανθρώπινο είδος «γενικά». Οφείλεται στην ιστορική ανάδυση ενός συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής –του καπιταλισμού– και της κυριαρχίας μιας ιδιαίτερης κοινωνικής τάξης. Οι πρόσφατες αλλαγές, που οριοθετούν την είσοδο της Γης στο Ανθρωπόκαινο, προέρχονται κυρίως από την καπιταλιστική ανάπτυξη, από την παγκοσμιοποίηση και από την αυξανόμενη ζήτηση υλών και ενέργειας. Οι επιβλαβείς επιπτώσεις τους προέρχονται κυρίως από τον τρόπο ζωής και κυριαρχίας των πιο πλούσιων. Ωστόσο, η μακρυνά ιστορία των προ-καπιταλιστικών καταστροφών, καθώς και η πρόσφατη εμπειρία των μεγάλων καταστροφών στο περιβάλλον, που έγιναν κατά τον 20^ο

2. Οι ειδικοί στην ιστορία της Γης έχουν ονομάσει «Ολόκαινο» τη σημερινή γεωλογική περίοδο. Αυτή έχει ξεκινήσει πριν από περίπου 10.000 χρόνια, διαδεχόμενη το «Πλειστόκαινο» (κάπου 2, 5 εκατομμύρια χρόνια), που γνώριζε μεγαλύτερες εναλλαγές θερμοῦ και κρύου («εποχή παγετώνων») και πριν από αυτό, το «Μειόκαινο».

αιώνα από τις χώρες που προσανατολίστηκαν σε μη καπιταλιστική μετάβαση, δείχνουν ότι η κατάργηση του καπιταλισμού δεν αποτελεί παρά μόνο αναγκαία συνθήκη, όχι και ικανή, για να μπορέσει να επανέλθει σε βιωσιμότητα το σύστημα Γη.

Κλιματική αλλαγή – ο μεγάλος κίνδυνος

Η αύξηση της μέσης θερμοκρασίας στην επιφάνεια της Γης, από τη συσσώρευση στην ατμόσφαιρα αερίων που λειτουργούν ως θερμοκήπιο (διοξείδιο του άνθρακα, μεθάνιο, υποξείδιο του αζώτου και διάφορα βιομηχανικά αέρια με υψηλή συμβολή στην αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη) αποτελεί ίσως τη μεγαλύτερη παράμετρο της καταστροφής που διεξάγεται σήμερα. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, σελ. 103] Επιπλέον, η παράμετρος αυτή συνδέεται και με αρκετές άλλες (ιδιαίτερα: όξυνση των ωκεανών, απώλεια βιοποικιλότητας, αλλαγές στη χρήση των εδαφών, ατμοσφαιρική επιβάρυνση σε αερολύματα). Αυτός είναι και ο λόγος που η κλιματική αλλαγή κατέχει αντικειμενικά κεντρική θέση στην «οικολογική κρίση».

Η παγκόσμια μέση θερμοκρασία αυξήθηκε πάνω από έναν βαθμό Κελσίου μετά την προ-βιομηχανική εποχή. Αυτή η θέρμανση είναι γενικότερα πιο υψηλή πάνω από τις ηπείρους και είναι και τριπλάσια, από το μέσον όρο, τόσο στην Αρκτική όσο και την Ανταρκτική Ήπειρο. Από το 1970 ως το 2015, η θερμοκρασία αυξάνεται κατά 0, 17° C ανά δεκαετία, το οποίο είναι 170 φορές περισσότερο από τις μέσες διακυμάνσεις σε όλο το Ολόκαινο. Το φαινόμενο αυτό, πρωτοφανούς ταχύτητας, οφείλεται σε ανθρωπογενείς εκπομπές. Χωρίς ριζικά μέτρα, αν εξακολουθήσει δηλαδή αυτός ο ρυθμός, η μέση παγκόσμια αύξηση της θερμοκρασίας θα μπορούσε να φτάσει τους 6° C στον 21° αιώνα.

Αφού παρέμειναν σχετικά σταθερές (γύρω στα 280 μέρη ανά εκατομμύριο σε όγκο ή «ppmv») για πάνω από 10.000 χρόνια, οι

ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις σε CO₂ (διοξείδιο του άνθρακα) αυξήθηκαν κατά 45% από τη Βιομηχανική Επανάσταση. Το μεγαλύτερο τμήμα αυτής της αύξησης έγινε στις τελευταίες δεκαετίες. Από το 1970 ως το 2015, η ατμοσφαιρική συγκέντρωση σε CO₂ αυξήθηκε κατά 75 ppmv. Αυτό ισοδυναμεί με ρυθμό 16, 6 ppmv/δεκαετία, 550 φορές πιο γρήγορα απ'ό,τι από τα μέσα του Ολόκαινου ως τη βιομηχανική επανάσταση και 100 φορές πιο γρήγορα από τη φυσική αύξηση της συγκέντρωσης σε CO₂ κατά την έξοδο από την τελευταία εποχή των πάγων. Το 2017 η ατμοσφαιρική συγκέντρωση σε CO₂ έφτασε τα 410 ppmv, ένα πρωτόγνωρο επίπεδο για τα τουλάχιστον τελευταία τρία εκατομμύρια χρόνια. Την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν τα διαρκή παγοκαλύματα στο βόρειο ημισφαίριο, οι συνολικές θερμοκρασίες ήταν περίπου 3° C υψηλότερες από την προβιομηχανική εποχή και το επίπεδο των ωκεανών ήταν κατά πάσα πιθανότητα υψηλότερο κατά 15-20 μέτρα απ'ό,τι σήμερα.

Οι εκπομπές CO₂ προέρχονται κυρίως από την καύση ορυκτών καυσίμων και, κατά δεύτερον, από την αποψίλωση των δασών. Αλλά υπάρχουν και άλλα αέρια με επίπτωση θερμοκηπίου που παράγουν οι ανθρώπινες δραστηριότητες και που συσσωρεύονται με επίσης υψηλές ταχύτητες στην ατμόσφαιρα, τα οποία έχουν πολύ πιο υψηλή δυνατότητα συμβολής στην πλανητική θέρμανση απ'ό,τι το CO₂. Η ατμοσφαιρική συγκέντρωση σε μεθάνιο (CH₄, ένα αέριο που έχει 34 φορές υψηλότερη θερμογενή δυνατότητα απ'ό,τι το CO₂ σε μια περίοδο 100 χρόνων, μαζί με τις αναδράσεις) αυξήθηκε κατά 150% από την προβιομηχανική περίοδο. Το μεθάνιο προέρχεται από τις ζυμώσεις στα έντερα κατά τη χώνεψη των μηρυκαστικών, από ορισμένες γεωργικές διαδικασίες, από συχνές διαρροές κατά την αναζήτηση, την εξαγωγή και τη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου, καθώς και κατά την αποσύνθεση των απορριμμάτων. Η αύξηση της συγκέντρωσης σε μεθάνιο είναι της τάξης των 57, 5 ppmv (μέρη ανά δισεκατομμύριο) ανά δεκαετία, δηλαδή κάπου 285 φορές περισσότερο από τους καταγραμμένους μέσους όρους κατά το

Ολόκαινο. Προσθέτοντας τις εκπομπές σε υποξείδιο του αζώτου, σε αλογονάνθρακες και σε διάφορα άλλα στοιχεία, η 5η έκθεση της ΔΕΕΚΑ³ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, το 2011, η ανθρωπογενής πίεση επιβάλλει μια θερμογενή ενεργειακή ανισορροπία ισοδύναμη με 2, 29 Watts ανά τετραγωνικό μέτρο. Για σύγκριση, αυτό αντιπροσωπεύει ενέργεια μεγαλύτερη κατά 18 φορές και περισσότερο από την έκλυση ενέργειας της βόμβας στη Χιροσίμα κάθε δευτερόλεπτο!

Η σημερινή ατμοσφαιρική συγκέντρωση σε διοξείδιο του άνθρακα ξεπερνάει σημαντικά το όριο επικινδυνότητας, που θεωρήθηκε ότι είναι γύρω στα 350 ppmv. Κατά συνέπεια βρισκόμαστε πολύ κοντά στο σημείο καμψής μετά το οποίο η κλιματική αλλαγή αρχίζει να επιταχύνεται με μη γραμμικό τρόπο, καθώς ξεκινούν «θετικές αναδράσεις». Η πιο σημαντική θετική ανάδραση έχει ήδη ξεκινήσει: πράγματι, υψηλότερη θερμοκρασία σημαίνει ότι η ατμόσφαιρα μπορεί να αποθηκεύσει μεγαλύτερες ποσότητες ατμών, οι οποίοι όμως είναι ακριβώς και αυτοί αέρια με επίπτωση θερμοκηπίου. Επίσης σε εξέλιξη, αφού ξεκίνησε, είναι η καλοκαιρινή υποχώρηση του πάγου στον Αρκτικό ωκεανό, που είναι ανεπίστρεπτη –το οποίο από μόνο του συνεπάγεται τη μείωση της αντανάκλασης της ηλιακής ακτινοβολίας (λευκαύγεια ή albedo), επομένως την αύξηση της θερμοκρασίας. Μια άλλη ανησυχητική θερμογενής ανάδραση είναι

-
3. Η IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) ή Διακυβερνητική Επιτροπή Ειδικών για την Κλιματική Αλλαγή (εφεξής ΔΕΕΚΑ) είναι η επιτροπή ειδικών που φτιάχτηκε ήδη από το 1988, για να μελετήσει επιστημονικά και να συμβουλεύσει ανάλογα τις κυβερνήσεις, ιδιαίτερα για τα κλιματικά φαινόμενα. Η ΔΕΕΚΑ έχει παράγει μελέτες και προτάσεις που συμπυκνώνονται ως τώρα σε πέντε περιεκτικές εκθέσεις (Special Reports). Η τελευταία, η πέμπτη, δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2018, με επικέντρωση, σύμφωνα με τον τίτλο της, στην πλανητική αύξηση της θερμοκρασίας κατά 1,5°C. Βλέπε σχετικά και ανακοίνωση της Επιτροπής Οικολογίας της 4ης Διεθνούς, της 8/10/2019, «*Ο πλανήτης μας και η ίδια η ζωή αξίζουν περισσότερο από τα κέρδη τους!*», in <https://tpt4.org/2018/10/29/έκθεση-της-IPCC-για-τον-15-βαθμό-c/>, καθώς και Daniel Tanuro, «*Κλίμα: στην καταστροφή, η κωμωδία συνεχίζεται*», 17/12/2019, για την Cop24, in <https://tpt4.org/2018/12/23/κλίμα-στην-καταστροφή-η-κωμωδία-συνεχ/>.

η απελευθέρωση μεθανίου και CO₂ εξαιτίας του περμαφρόστ⁴ που λιώνοντας εκθέτει σε αποσύνθεση τις οργανικές ουσίες που κάλυπτε.

Ως τώρα, τα δάση και οι ωκεανοί συνεχίζουν να απορροφούν περίπου το μισό του εκπεμπόμενου ετησίως CO₂, παίζοντας έτσι το ρόλο «καταβόθρας άνθρακα». Αν μειωνόταν η ικανότητα απορρόφησης που έχουν τα δάση –είτε από περιορισμό της φωτοσύνθεσης, είτε από ακραίες ξηρασίες, είτε από άλλα ακραία φαινόμενα, αυτό θα αποτελούσε τεράστιο σημείο καμπής, γιατί τα δάση θα έπαυαν να είναι «καταβόθρες» και θα γίνονταν –αντίστροφα– πηγές άνθρακα (αυτό θα γινόταν, για παράδειγμα, εάν ο Αμαζόνιος μετατρεπόταν σε σαβάνα). Η εξέλιξη της ικανότητας απορρόφησης CO₂ από τους ωκεανούς αποτελεί επίσης πηγή σοβαρής ανησυχίας: από τη μια, αέρια όπως το CO₂ διαλύονται λιγότερο στο ζεστό νερό απ'ότι στο κρύο, που σημαίνει ότι η ωκεανική «καταβόθρα άνθρακα» τείνει να εξασθενίσει, ενώ, και από την άλλη, η διάλυση όλο και αυξανόμενων ποσοτήτων διοξειδίου του άνθρακα επιφέρει αύξηση της οξύτητας του νερού, το οποίο απειλεί τη θαλάσσια ζωή στο σύνολό της.

4. Το permafrost, γεωλογικά, είναι το μόνιμα παγωμένο έδαφος (με το «μόνιμα» να σημαίνει τουλάχιστον επί δύο διαδοχικά χρόνια κάτω του -2° C), χωρίς να είναι αναγκαστικά καλυμμένο από πάγο. Κυρίως συναντάται στον αρκτικό και υποαρκτικό κύκλο (Σιβηρία, Καναδά, Αλάσκα, Γροιλανδία, κλπ.) αν και όχι μόνο (Αλπεις, αλλά και στον Ανταρκτικό κύκλο, κλπ.). Στο βόρειο ημισφαίριο υπολογίζεται ότι το 24% της γης χωρίς χιόνι είναι μόνιμα παγωμένο έδαφος και είναι παγωμένο από την τελευταία εποχή των πάγων (15.000 με 100.000 χρόνια). Σε σχέση με την κλιματική αλλαγή, το ζήτημα είναι ότι, από το σχηματισμό του, το περμαφρόστ έχει εγκλωβίσει, σε βάθη που μπορεί να ξεπερνούν το χιλιόμετρο, τεράστιες ποσότητες άνθρακα, σε μορφές τύρφης, μεθανίου και οργανικών υλών και οργανισμών (π.χ. βακτηρίων), που κινδυνεύουν να εκλυθούν στην ατμόσφαιρα. Σύμφωνα με έρευνες, π.χ., υπολογίζεται ότι 1.400–1.700 Μτ άνθρακα αποθηκεύονται σε περμαφρόστ παγκοσμίως. Αυτή η μεγάλη δεξαμενή άνθρακα περιλαμβάνει περισσότερο άνθρακα από αυτόν που υπάρχει επί του παρόντος σε όλες τις ζώσες υπάρξεις και διπλάσιο άνθρακα από αυτόν που υπάρχει στην ατμόσφαιρα.

Ανυπολόγιστες επιπτώσεις μετά τον +1,5° C

Τα ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα επηρεάζουν ήδη την ανθρωπότητα, ιδιαίτερα τις ευάλωτες χώρες και κοινότητες, τους μαύρους, τις γυναίκες, τους ιθαγενείς πληθυσμούς και τους χωρικούς. Η επιστήμη του κλίματος δείχνει πως πολλά από αυτά τα φαινόμενα είναι όλο και πιο συχνά και/ή πιο σοβαρά. Η αύξηση της συχνότητας και της έντασης αποδίδονται όλο και περισσότερο στην κλιματική αλλαγή. Αυτά επιβεβαιώνουν ότι έχουμε μπει στην επικίνδυνη περιοχή κοντά σε αλλαγές πολύ μεγάλης έκτασης, μη γραμμικές και χωρίς επιστροφή (όπως, μεταξύ άλλων, αύξηση του επιπέδου της θάλασσας κατά πολλά μέτρα και μείωση της γεωργικής παραγωγικότητας).

Θα πρέπει επίσης να θυμίσουμε ότι κάθε νέα πρόοδος στην κατανόηση των φαινομένων της κλιματικής αλλαγής οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι περισσότερες προηγούμενες έρευνες είχαν θέσει τα όρια επικινδυνότητας πολύ ψηλά. Στοιχεία από την παλαιοκλιματική (μελέτη παλαιότερων κλιμάτων) δείχνουν ότι ακόμα και μια αύξηση της θερμοκρασίας μικρότερη των 2° C μπορεί, τουλάχιστον μακροχρόνια, να οδηγήσει την ανύψωση του επιπέδου της θάλασσας κατά 6 με 13 μέτρα. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, σελ. 107] Η τελευταία έκθεση της ΔΕΕΚΑ (η SR15, για την αύξηση της θερμοκρασίας κατά 1,5° C) δείχνει ουσιαστικές διαφορές στην πιθανότητα ακραίων θερμοκρασιών και άλλων ακραίων φαινομένων ανάμεσα στα σενάρια +1,5° C και στα σενάρια +2, 0° C (σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή). Κατά την ίδια έκθεση, σε πολλές περιοχές του κόσμου, οι κίνδυνοι ισχυρών βροχοπτώσεων θα ήταν πολύ μικρότεροι στο +1,5° C απ'ό,τι στο +2, 0° C. Επίσης, σε ορισμένες περιοχές (όπως η Μεσόγειος), η συχνότητα και η έκταση των ξηρασιών θα ήταν «ουσιαστικά πιο μεγάλες» στους +2, 0° C απ'ό,τι στο +1,5° C.

Γενικότερα, στους +1,5° C, οι κίνδυνοι για τα φυσικά και τα ανθρώπινα συστήματα είναι μικρότεροι, αλλά δεν υπάρχει καμία βεβαιότητα ότι ακόμα και μια αύξηση της θερμοκρασίας τέτοιας

έκτασης δεν θα οδηγούσε σε πολύ σοβαρές επιπτώσεις. Και πάλι σύμφωνα με την ίδια έκθεση της ΔΕΕΚΑ (SR15), εξαιρετικά και θανατηφόρα κύματα ζέστης (όπως αυτά που έπληξαν την Ευρώπη το 2003 και την Ινδία το 2015⁵), που είναι ήδη πολύ πιο συχνά απ'ό,τι στην προβιομηχανική εποχή, θα μπορούσαν να είναι τρεις φορές πιο συχνά στο σενάριο +1,5° C απ'ό,τι σήμερα (και έξι φορές πιο συχνά στο +2, 0° C). Καθώς κάθε αύξηση κατά 1° C οδηγεί σε αύξηση κατά 6% περίπου της ποσότητας υγρασίας στη ατμόσφαιρα και καθώς ο ίδιος ο ατμός, όπως το είπαμε, είναι επίσης αέριο θερμοκηπίου που ενισχύει τις θερμογενείς επιπτώσεις των άλλων θερμογενών αερίων, οι μεταβολές του υδρολογικού κύκλου τείνουν να κλιμακωθούν στο +1,5° C και πολύ περισσότερο στο +2, 0° C και μετά. Καθώς η ατμόσφαιρα αποθηκεύει πιο πολύ ατμό όταν το κλίμα είναι θερμότερο, η αυξημένη αυτή εξάτμιση επιδεινώνει τις ξηρασίες, πράγμα που αυξάνει και τους κινδύνους έλλειψης νερού, απώλειας σοδιών και κινδύνων πυρκαγιάς στα δάση. Επιπλέον, η μεγαλύτερη συγκέντρωση ατμών στην ατμόσφαιρα ευνοεί τη συμπύκνωση και το σχηματισμό νεφώσεων, πράγμα που δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για σοβαρές καταιγίδες, για απότομες πλημμύρες, για τροπικούς κυκλώνες, για τυφώνες, κλπ. Αυτός είναι και ο λόγος που τα πρόσθετα αέρια θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα αποτελούν το DNA των τρομαχτικών φαινομένων όπως η Katrina, η Haiyan, η Irma και η Maria. Με λίγα λόγια, ένα πιο ζεστό κλίμα είναι ένα κλίμα άκρων.

Για ριζική μείωση των εκπομπών

Πρέπει να το πούμε καθαρά: το +2, 0° C δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ασφαλές όριο για την αύξηση της θερμοκρασίας. Δικαίως η Συμμαχία των μικρών νησιωτικών κρατών (AOSIS) επιμένει σε αυτό το σημείο

5. Ή αυτά που έπληξαν τις ίδιες περιοχές, Ευρώπη και Ινδία, το καλοκαίρι του 2019.

εδώ και πολλά χρόνια. Πρέπει να αντικρίσουμε το επείγον της κατάστασης κατάματα. Η ειδική έκθεση της ΔΕΕΚΑ για τον $+1,5^{\circ}\text{C}$ (SR15) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, για να υπάρχει κάποια πιθανότητα να κρατηθεί η αύξηση της θερμοκρασίας κάτω από το $+1,5^{\circ}\text{C}$, οι καθαρές εκπομπές άνθρακα⁶ πρέπει να μειωθούν στο ήμισυ μέσα σε 12 χρόνια και να μηδενιστούν το 2050. Όμως, οι στόχοι αυτοί θα πρέπει να γίνουν σεβαστοί ακόμα και με σενάρια που προβλέπουν τη χρήση τεχνολογιών όπως οι BECCS (Βιοενέργεια με σύλληψη και αποθήκευση του άνθρακα –βλ. Παράρτημα 8, σελ.116), οι οποίες όμως θα είχαν επιβλαβείς κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Ακόμα και με την υπόθεση μιας μικρής αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού, η μείωση κατά το ήμισυ των εκπομπών σημαίνει ότι οι εκπομπές κατ'άτομο πρέπει να μειωθούν κάτω των 2, 5 τόνων ανά άτομο και ανά έτος. Το επίπεδο αυτό είναι έξι με επτά φορές μικρότερο από το μέσο επίπεδο εκπομπών ανά άτομο των πιο εντατικών σε άνθρακα οικονομιών, όπως οι ΗΠΑ, η Αυστραλία και ο Καναδάς. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και πολύ υψηλότερο του μέσου όρου πολλών από τις πιο φτωχές χώρες του πλανήτη, όπως το Μπουρούντι, το Τσαντ, η Δημοκρατία του Κονγκό, η Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, η Ρουάντα και το Μαλί, των οποίων οι εκπομπές είναι μικρότερες από το 0, 1 τόνο ανά άτομο ανά έτος.

Ωστόσο, οι μέσες ανά άτομο εκπομπές δεν λένε όλη την ιστορία. Πράγματι, ακραίες ανισότητες υπάρχουν και στο εσωτερικό των χωρών. Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η ανθρωπογενής κλιματική αλλαγή συνδέεται απολύτως με τις ανισότητες αυτές και με το χωρισμό της κοινωνίας σε τάξεις: οι εκπομπές ανά άτομο του 1% πιο πλούσιου κομματιού είναι 175 φορές υψηλότερες από τις εκπομπές του 10% των πιο φτωχών. Ο τρόπος ζωής των πιο πλούσιων

6. Το σύστημα Γη εκπέμπει άνθρακα και απορροφάει άνθρακα. Η συμφωνία του Παρισιού προβλέπει να εξισορροπήσουν οι εκπομπές με τις απορροφήσεις ως το 2050, δηλαδή να μηδενιστούν οι καθαρές εκπομπές.

(κατανάλωση, χρήση ενέργειας, μεταφορές και διατροφικό καθεστώς) δεν είναι βιώσιμος, είναι ασύμβατος με την κλιματική ισορροπία.

Οι απώλειες της βιοποικιλότητας απειλούν με κατάρρευση

Η βιοποικιλότητα είναι ένας από τους πυλώνες του συστήματος Γη, γιατί συμβάλλει σημαντικά στη ρύθμιση των κύκλων του άνθρακα, του αζώτου, του φωσφόρου και πολλών άλλων στοιχείων της φύσης. Η βιόσφαιρα παίζει επίσης θεμελιακό ρόλο στη ρύθμιση του κλίματος και του κύκλου του νερού. Και είναι αναμφισβήτητο ότι η τεράστια πίεση που ασκεί η ανθρώπινη κοινωνία (ο καπιταλισμός, η χωρίς όρια ανάπτυξή του και ο τρόπος ζωής που συνδέεται με αυτόν) βαραίνει σε όλα τα όντα που ζουν στον πλανήτη, σε όλα τα οικοσυστήματα.

Ο πλανήτης μας έχει γνωρίσει πέντε επεισόδια μαζικής εξαφάνισης ειδών, που οδήγησαν στην εξαφάνιση του 75% τουλάχιστον από τα ζωντανά είδη. Πολλοί δείκτες δείχνουν ότι η βιόσφαιρα υφίσταται σήμερα πολύ επιζήμιες αλλαγές, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Ο πληθυσμός των άγριων σπονδυλωτών στη φύση μειώθηκε κατά 58% από το 1970 έως το 2012,. Οι αιτίες είναι η υπερεκμετάλλευση (μαζί και η υπεραλίευση), η καταστροφή του περιβάλλοντος, η υποβάθμισή του και η ρύπανσή του, η κλιματική αλλαγή, τα λεγόμενα «είδη εισβολείς» και οι ασθένειες. Οι πληθυσμοί των εντόμων υπέστησαν ίσως ακόμα πιο σημαντική συρρίκνωση, το οποίο συνεπάγεται σοβαρές απειλές για πολλά οικοσυστήματα, καθώς τα έντομα παίζουν σημαντικό ρόλο, για παράδειγμα, στη γονιμοποίηση των φυτών. Γενικότερα, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, ο σημερινός ρυθμός αφανισμού ειδών είναι χίλιες φορές μεγαλύτερος του κανονικού. Η εκατόμβη αυτή θα μπορούσε να έχει καταστροφικές επιπτώσεις, μη γραμμικές, που να επιφέρουν έτσι κατάρρευση ορισμένων οικοσυστημάτων.

Οι ωκεανοί κινδυνεύουν από ασφυξία

Οι ωκεανοί απορροφούν το 93% της πρόσθετης θερμότητας που προκαλεί η κλιματική αλλαγή. Ακόμα και αν δεν πάρουμε υπόψη μας το El Niño, η μέση ανωμαλία στη θερμοκρασία των ωκεανών κατά τα τελευταία χρόνια πλησιάζει τον ένα βαθμό Κελσίου σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή. Οι επιπτώσεις είναι πολλές και σημαντικές. Πιο ζεστοί ωκεανοί προκαλούν πιο βίαιες καταιγίδες, ιδιαίτερα πιο βίαιους τροπικούς κυκλώνες. Σε πολλά μέρη του κόσμου, το περιφερειακό τους κλίμα επηρεάζεται από τις αλλαγές στη θερμοκρασία της επιφάνειας της θάλασσας. Η θαλάσσια ζωή επηρεάζεται έντονα σε σημαντικά θαλάσσια οικοσυστήματα, καθώς τα πιο ζεστά νερά συμβάλλουν στην λεύκανση⁷ των κοραλλιών, το οποίο δημιουργεί μεγάλους κινδύνους για σημαντικά θαλάσσια οικοσυστήματα. Επιπλέον, πολλά είδη μεταναστεύουν προς τους πόλους, αναζητώντας πιο κρύα νερά.

Το ένα τέταρτο περίπου των παγκόσμιων εκπομπών CO₂ απορροφάται από τους ωκεανούς, πράγμα που οδηγεί στην όξινοσή τους⁸. Η παρατηρούμενη πτώση τα τελευταία χρόνια κατά 0,1 του pH σημαίνει αύξηση κατά 26% της συγκέντρωσης σε ιόντα H⁺. Η οξύτητα αυτή των ωκεανών είναι ήδη 3 με 7 φορές υψηλότερη και 70 φορές πιο γρήγορη απ'ό,τι κατά το τέλος της τελευταίας εποχής των παγετώνων. Σύμφωνα με τα σενάρια της παγκόσμιας αλλαγής, εάν δεν υπάρξουν –ή υπάρξουν μόνο λίγα– μέτρα για το μετριασμό του φαινομένου, τότε οι κρύοι ωκεανοί θα βρεθούν να είναι υπερκορεσμένοι σε αραγωνίτη (που είναι μια μορφή ανθρακικού ασβεστίου) πριν από το

7. Στη λεύκανση των κοραλλιών, δηλαδή στο θάνατό τους.

8. Η οξύτητα του νερού είναι συνάρτηση της ποσότητας των ιόντων υδρογόνου. Εκφράζεται σε «δυναμικό υδρογόνου» ή «ενεργό οξύτητα» (pH). Όσο μικρότερο του 7 είναι το pH τόσο περισσότερο όξινο είναι το νερό.

τέλος του αιώνα, πράγμα που θα καταστήσει αδύνατη την επιβίωση πολλών μορφών ζωής. Όλα τα επίπεδα της θαλάσσιας τροφικής αλυσίδας θα επηρεαστούν από αυτή την αύξηση της οξύτητας.

Επιπλέον, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, η ποσότητα του διαλυμένου στους ωκεανούς οξυγόνου μειώθηκε κατά 2, 1% σε 50 χρόνια. Η απώλεια αυτή οξυγόνου συνδέεται άμεσα με την κλιματική αλλαγή, γιατί η αύξηση της θερμοκρασίας στα νερά επιφανείας αυξάνει τη διασπρωμάτωση των υδάτινων μαζών και εμποδίζει τις κάθετες μετακινήσεις τους, επομένως το ανακάτεμα των μαζών αυτών, πράγμα που μειώνει και τη ροή οξυγόνου προς τα βάθη των ωκεανών. Μια άλλη τεράστια απειλή για την υποβρύχια ζωή είναι η ρύπανση [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3, σελ. 109]. Και σαν να μην έφταναν η αύξηση της θερμοκρασίας, η αύξηση της οξύτητας των νερών και η μείωση του οξυγόνου τους, καθώς και η ρύπανση, έρχονται τώρα και οι μεγάλες επιχειρήσεις να επενδύουν όλο και περισσότερο στην ιδέα μιας «γαλάζιας οικονομίας», δηλαδή στην επέκταση σε μεγάλη κλίμακα εξορύξεων στους ωκεανούς, για πετρέλαια, αέριο και άλλα ορυκτά από τους βυθούς τους.

Αποσταθεροποίηση των κύκλων αζώτου και φωσφόρου

Το άζωτο (με τη μορφή νιτρικού άλατος) και το φώσφορο (με τη μορφή φωσφορικών αλάτων) είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη των φυτών.

Το άζωτο είναι άφθονο στην ατμόσφαιρα. Στα εδάφη και στο νερό καταλήγει μέσα από τη δράση ορισμένων μικροοργανισμών και από τους κεραυνούς⁹ (αζωτοδέσμευση). Οι ανθρώπινες δραστηριότητες,

9. Στους κεραυνούς οφείλεται η δέσμευση 5 τρισεκατομμυρίων γραμμαρίων αζώτου ετησίως, ή 5Tg/έτος. Οι βιολογικές διαδικασίες αποδίδουν 140 Tg/έτος στους ωκεανούς και 58 Tg/έτος στα εδάφη.

όμως σήμερα, έχουν φτάσει να δεσμεύουν τόσο άζωτο¹⁰ όσο όλες οι άλλες φυσικές διαδικασίες μαζί, το οποίο φαίνεται ότι είναι η μεγαλύτερη και πιο γρήγορη διαδικασία αλλαγής στον παγκόσμιο κύκλο του αζώτου τα τελευταία 2, 5 εκατομμύρια χρόνια!

Το φώσφορο παράγεται φυσικά μέσα από τη διάβρωση των πετρωμάτων. Στα προβιομηχανικά επίπεδα, η εισροή φωσφόρου στο έδαφος υπολογίζεται ότι ήταν κάπου 10-15 Tg/έτος. Όμως, τώρα η εξόρυξη φωσφόρου για λιπάσματα και μια εντατικοποιημένη διάβρωση πετρωμάτων οδηγεί σε 28-33 Tg/έτος φωσφόρου. Δηλαδή, οι ανθρώπινες δραστηριότητες εκλύουν 3 φορές περισσότερο φώσφορο από όλες τις φυσικές διαδικασίες μαζί.

Όλες αυτές οι διαταραχές έχουν πολύ σοβαρές επιπτώσεις. Ανεπαρκείς ποσότητες αζώτου και φωσφόρου εμποδίζουν την ανάπτυξη των φυκιών σε πολλά περιβάλλοντα νερού. Αλλά, υπερβολικές ποσότητες, που εκλύονται από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, μπορεί να οδηγήσουν σε ξαφνικό πολλαπλασιασμό τους και στην απορροεμένη υπερκατανάλωση οξυγόνου. Η ανισορροπία που προκαλείται ονομάζεται «ευτροφισμός» και μπορεί να έχει καταστροφικές επιπτώσεις για τα οικοσυστήματα του νερού καθώς εξαντλεί το οξυγόνο. Ο ευτροφισμός αποτελεί μεγάλο πρόβλημα και για την ποιότητα του νερού, με αρνητικές επιπτώσεις για την ανθρώπινη υγεία.

Έλλειψη γλυκού νερού

Η έλλειψη γλυκού νερού θα είναι, κατά τις δεκαετίες που έρχονται, μία από τις μεγαλύτερες απειλές για κοινότητες, πόλεις, ακόμα και

10. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες σήμερα ήδη παράγουν 210 Tg/έτος, τα 180 Tg/έτος χάρη στις βιομηχανικές δραστηριότητες και στην εντατικοποιημένη βιολογική αζωτοδέσμευση της γεωργίας και τα άλλα 30 Tg/έτος από διαδικασίες καύσης.

για χώρες ή περιοχές ολόκληρες. Οι εντάσεις για την τροφοδοσία νερού είναι το συνδυασμένο αποτέλεσμα πολλών παραγόντων: αυξημένη ζήτηση από τη γεωργία μεγάλης κλίμακας, από τη βιομηχανία και από τον ενεργειακό τομέα, αλλαγές στον κύκλο του νερού εξαιτίας της θέρμανσης του πλανήτη και άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, περίπου 1 δισεκατομμύριο άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό ποιότητας. Ο αριθμός των ανθρώπων σε πόλεις που δεν διαθέτουν νερό από δίκτυο ύδρευσης είναι μεγαλύτερος σήμερα απ'ό,τι στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Δηλαδή, δεν είναι υπερβολικό να πούμε ότι ήδη σήμερα βρισκόμαστε σε βαθιά κρίση νερού παγκοσμίως.

Περίπου 4.000 κυβικά χιλιόμετρα νερού κυκλοφορούν ετησίως μέσα από τον υδρολογικό κύκλο. Η γεωργία και η κτηνοτροφία είναι παραγωγές έντασης νερού, με τη γεωργία να καταναλώνει το 70% όλου του νερού που χρειάζεται για τις ανθρώπινες δραστηριότητες (περίπου 2.600 κυβικά χιλιόμετρα νερού χρειάζονται μόνο για τη διατήρηση της αρδευόμενης γεωργίας παγκοσμίως). Οι επιστήμονες αναρωτήθηκαν μήπως η χρήση του νερού έχει ήδη ξεπεράσει ένα πλανητικό όριο βιωσιμότητας (και αν ο ορισμός ενός τέτοιου ορίου σε πλανητικό επίπεδο έχει κάποιο νόημα). Ωστόσο, είναι σαφές ότι οι περισσότερες επιπτώσεις από την υπερχρησιμοποίηση και/ή την κακο-διαχείριση του νερού εγγράφονται σε περιφερειακό υδρογραφικό επίπεδο, έτσι ώστε οι ελλείψεις να είναι όλο πιο συχνές τοπικά.

Η κατάσταση αυτή τείνει να χειροτερέψει καθώς το κεφάλαιο τείνει να ιδιοποιείται όλο και περισσότερους πόρους νερού (επιφανείας ή από το υπέδαφος), αποκόβοντας κοινότητες ολόκληρες από την πρόσβασή τους σε νερό, που να είναι ποιοτικά και ποσοτικά επαρκές για τις ανάγκες τους. Και δεν είναι μόνο ότι το agrobusiness και οι άλλες υδροβόρες δραστηριότητες όπως η παραγωγή ηλεκτρισμού από θερμοηλεκτρικές μονάδες (ορυκτές ή πυρηνικές), η παραγωγή χάλυβα, ποτών, χαρτιού, κ.ά., αυξάνουν τη δική τους κατανά-

λωση, πράγμα που περιορίζει τη δυνατή χρήση νερού για τους ανθρώπους ή για τα ζώα. Αλλά επιπλέον και η ρύπανση από τα ορυκτά και τα βιομηχανικά απόβλητα, η εξόρυξη πετρελαίου και αερίου, τα ζιζανιοκτόνα, κλπ., καθώς και ο ευτροφισμός, πλήττουν την ποιότητα του νερού σε πολλές περιοχές του κόσμου [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4, σελ. 110].

Τέλος, που δεν είναι το μικρότερο, η κλιματική αλλαγή ήδη συμβάλλει στην κρίση του νερού και θα τείνει να συμβάλλει ακόμα περισσότερο, με αναμενόμενη αύξηση των φαινομένων όπως οι ακραίες ξηρασίες και πλημμύρες (που μπορούν να διαλύουν τις υποδομές ύδρευσης και αποχέτευσης). Ιδιαίτερη ανησυχία υπάρχει για τις συνθήκες των ημίξηρων περιοχών, που υφίστανται ήδη ξηρασίες από τη φυσική διακύμανση. Επίσης, η άνοδος των επιπέδων της θάλασσας σε πολλές παραθαλάσσιες περιοχές μπορεί να προκαλέσει υποβάθμιση του υδροφόρου ορίζοντα, μέσα από μια διαδικασία που είναι η διάβρωση από το αλατισμένο νερό.

Υποτιμημένες και όχι υπερτιμημένες απειλές

Όλες οι προβλέψεις ενέχουν μεγαλύτερες ή μικρότερες αβεβαιότητες¹¹. Ξέρουμε, για παράδειγμα, ότι η εισροή φωσφόρου στο νερό μπορεί να προκαλέσει το θάνατο των ωκεανών από ανοξία (έλλειψη οξυγόνου) και ότι αυτό έχει ξανασυμβεί ξαφνικά στην ιστορία της Γης, έστω και αν δεν ξέρουμε το κατώφλι αυτής της επικινδυνότητας. Αβεβαιότητες τέτοιου είδους δεν μας επιτρέπουν να αμφιβάλουμε για την πραγματικότητα της απειλής, ούτε για την αμεσότητα του κινδύνου: απλώς δείχνουν ότι οι επιστημονικές μας γνώσεις είναι ανεπαρκείς. Για

11. Οι αβεβαιότητες των επιστημονικών προβολών, σε καμία περίπτωση, δεν θέτουν σε αμφισβήτηση την πραγματικότητα της τωρινής απειλής και την αμεσότητά της. Και μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις, αντίστροφα, υπονοούν ότι οι προβλέψεις τους μάλλον υποτιμούν παρά υπερτιμούν τον κίνδυνο.

παράδειγμα, οι αρνητικές επιπτώσεις των 100.000 μορίων που παράγει η χημική βιομηχανία και δεν υπάρχουν στη φύση, από τα οποία μερικά είναι πολύ δύσκολο να αποσυντεθούν, αρχίζουν να γίνονται όλο και πιο γνωστές (π.χ. μερικά είναι καρκινογενή ή ενδοκρινικοί διαταράκτες, που επηρεάζουν την αναπαραγωγική λειτουργία). Οι επιπτώσεις μάλιστα αυτών των ουσιών στο σύνολό τους (ως επίπτωση κοκτέιλ) είναι λιγότερο γνωστές και ακόμα λιγότερο όταν μιλήσουμε για τα νανο-υλικά. Αλλά όλα φαίνεται να δείχνουν πως μια καλύτερη κατανόηση του συνολικού συνδυασμού των επιπτώσεων των ουσιών αυτών, με ποσοτικοποιήσεις που κάνουν οι ερευνητές, κατά πάσα πιθανότητα θα μείωνε το όριο επικινδυνότητας. Και αν ανακαλύψουμε ότι, χωρίς να το ξέρουμε, έτσι, έχουμε επιτρέψει υπερβολικά πολλά από αυτά τα χημικά να εισχωρήσουν στο περιβάλλον, μπορεί να συνειδητοποιήσουμε τότε ότι το όριο επικινδυνότητας έχει ήδη ξεπεραστεί και ότι, άρα, δεν θα μπορούμε να εμποδίσουμε την κλιμάκωση των αρνητικών συνεπειών.

Η υπο-εκτίμηση των κινδύνων είναι πλέον καλά στοιχειοθετημένη, ιδιαίτερα στον κλιματικό χώρο. Καθώς η επιστήμη του κλίματος γίνεται όλο και πιο λεπτομερής και ακριβής, η πραγματικότητα των παρατηρούμενων επιπτώσεων επιβεβαιώνει τις θεωρητικές υποθέσεις και, μάλιστα, συχνά αποδεικνύεται πιο σοβαρή από τις αρχικές προβολές. Ένα παράδειγμα είναι ότι η παρατηρούμενη ετήσια άνοδος του επιπέδου των θαλασσών είναι σαφώς μεγαλύτερη από τις προβολές των μαθηματικών μοντέλων. Η υπο-εκτίμηση αυτή των κινδύνων προέρχεται κυρίως από τον χαρακτήρα, εξορισμού συντηρητικό, των ερευνητικών συνθέσεων (είναι η περίπτωση των εκθέσεων της ΔΕΕΚΑ) και από τη δυσκολία να συνυπολογιστούν οι μη γραμμικές δυναμικές. Όμως, δεν θα πρέπει επίσης να υποτιμήσουμε και υποκειμενικά φαινόμενα, όπως η αυτολογοκρισία των ερευνητών, που συχνά διστάζουν να συνυπολογίσουν πλήρως τα πιο ακραία από τα ίδια τα δικά τους συμπεράσματα.

Αλλά μπορεί, ταυτόχρονα, να υπεισέρχονται ακόμα και οι ιδε-

ολογικές αντιλήψεις των επιστημόνων και να τους κάνουν να παραμορφώσουν τα συμπεράσματά τους προς την κατεύθυνση μιας υποτίμησης των ενδεχόμενων λύσεων, έτσι ώστε η διέξοδος να μην μπορεί να έλθει παρά μόνο από μια πίστη σε τεχνολογικά άλματα και όχι από την ικανότητα αυτορύθμισης της ίδιας της ανθρωπότητας στην ανάπτυξη και στις συναλλαγές της με το περιβάλλον. Στην 5η έκθεση εκτιμήσεων της ΔΕΕΚΑ, η ομάδα εργασίας 3 αυτού του οργανισμού μας παρέχει ένα προφανές παράδειγμα μιας τέτοιας παραμόρφωσης: «*Τα κλιματικά μοντέλα προϋποθέτουν αγορές που να λειτουργούν πλήρως και μια συμπεριφορά ανταγωνιστικής αγοράς*»¹².

Η επιστημονική πολιτική, καθώς και οι μηχανισμοί χρηματοδότησης της έρευνας, διευκολύνουν τέτοια ιδεολογικά γλιστρήματα, που οδηγούν σε αμφισβητήσιμα συμπεράσματα. Εξαιτίας αυτού, ορισμένες αποτελεσματικές προτάσεις, που μπορεί να είναι και σχετικά προφανείς για να αποτρέψουμε την καταστροφή, ή έστω να την περιορίσουμε (όπως για παράδειγμα το να καταργήσουμε τις άχρηστες και βλαβερές παραγωγές), δεν εξετάζονται καν σαν προτάσεις, επειδή θέτουν σε αμφισβήτηση τον κοινωνικό τρόπο παραγωγής και τον τύπο σχέσεων που απορρέει για την ανθρωπότητα με την υπόλοιπη φύση, κάτι που αρκεί για να χαρακτηρίζονται «ουτοπικές».

Ένας μεγάλος ενισχυτής της κοινωνικής κρίσης

Η καταστροφή του ανθρώπινου περιβάλλοντος αποτελεί πλέον σημαντικό ενισχυτή της κοινωνικής κρίσης. Βαραίνει στα συστήματα

12. Η ΔΕΕΚΑ έχει τρεις ομάδες εργασίας: μία για την επιστήμη της κλιματικής αλλαγής, μία για τις επιπτώσεις και την προσαρμογή σε αυτές τις επιπτώσεις και μία για την απάλυνση (περιορισμό) της αύξησης της θερμοκρασίας. Η φράση αυτή βρίσκεται στη συμβολή της Ομάδας Εργασίας 3, στην 5η Έκθεση αποτίμησης (βλ. πλήρες κείμενο, IPCC, AR5, WG3).

υγείας, ακόμα περισσότερο που παντού αυτά υφίστανται τις επιθέσεις των πολιτικών λιτότητας. Η ατμοσφαιρική ρύπανση προκαλεί ετησίως κάπου 3 εκατομμύρια πρόωρους θανάτους στον κόσμο. Τα μικροσωματίδια που δημιουργούνται, κυρίως από την καύση ορυκτών καυσίμων, ευθύνονται για το 6% των θανάτων από καρκίνους του πνεύμονος. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, κάπου πέντε εκατομμύρια θάνατοι ετησίως αποδίδονται σε χημικούς δηλητηριασμούς.

Όπως ακριβώς βρίσκεται στο κέντρο της περιβαλλοντικής καταστροφής, η κλιματική αλλαγή βρίσκεται και στο κέντρο των κοινωνικών επιπτώσεών της. Πολλά παραδείγματα υπάρχουν, ακόμα και στις λεγόμενες «αναπτυγμένες» χώρες, που δείχνουν ότι η κλιματική αλλαγή οξύνει τις κοινωνικές ανισότητες –ταξικές, φύλου, φυλής. Επιπλέον από τα ίδια τα θύματα που έχουν, τα ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα (πλημμύρες, ξηρασίες, καύσωνες, κυκλώνες, κλπ.) αποσταθεροποιούν και τις συνθήκες ύπαρξης των ιθαγενών πληθυσμών συμβάλλοντας στην καταστροφή των μικρο-αγροτών, επιταχύνουν τη συγκέντρωση της ιδιοκτησίας εδαφών και ευνοούν την ιδιωτική ιδιοποίηση των γαιών και των πόρων, επιδεινώνοντας τις συνθήκες ζωής των πιο φτωχών στρωμάτων της κοινωνίας. Η αύξηση των κλιματικών κινδύνων υποβιβάζει ορισμένα εδάφη και όσους τα κατοικούν, ευνοώντας την κερδοσκοπία αλλού.

Η αύξηση της θερμοκρασίας, η άνοδος του επιπέδου των ωκεανών, η αλάτωση των εδαφών, η ερημοποίηση, η απόψυξη του περμαφρόστ, κλπ., έχουν γίνει νέοι παράγοντες μετανάστευσης πληθυσμών, ιδιαίτερα αγροτικής εξόδου, που φουσκώνει μεγαλουπόλεις με παραγκουπόλεις γύρω τους. Η κατάσταση αυτή, με τη σειρά της, δημιουργεί νέα κοινωνικά και οικολογικά προβλήματα. Οι κοινωνικές αναδράσεις είναι συνήθως αρνητικές, ιδιαίτερα για τις γυναίκες. Χάνοντας τη σχετική αυτονομία που τους απέδιδε ο ρόλος τους, συχνά σημαντικός, στην παραγωγή τροφίμων, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν αυξημένες δυσκολίες στην εξασφάλιση

της επιβίωσης, της δικής τους και των παιδιών τους. Οι περιβαλλοντικές αιτίες των μεταναστεύσεων γενικά συνδυάζονται και από ανθρώπινες αιτίες, όπως η χρόνια υποαπασχόληση, ο ρατσισμός, η καταστολή των δημοκρατικών ελευθεριών, τα μεγάλα έργα υποδομών (ιδιαίτερα τα φράγματα), η εκμετάλλευση ορυχείων, οι πόλεμοι, κλπ. Ο έλεγχος ορισμένων πόρων απειλεί εξάλλου να γίνει νέα αιτία συγκρούσεων, ιδιαίτερα με πολέμους για το νερό στις ξηρές ή ερημωμένες περιοχές.

Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, πάνω από 160 εκατομμύρια προσφύγων είναι, τουλάχιστον εν μέρει, περιβαλλοντικοί πρόσφυγες. Από αυτούς, οι κλιματικοί πρόσφυγες είναι ίσως ήδη πάνω από 25 εκατομμύρια [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5, σελ. 112]. Οι περισσότεροι από αυτούς τους ανθρώπους μετακινούνται στο εσωτερικό των χωρών τους αλλά, στις ακραίες περιπτώσεις ορισμένων μικρών νησιωτικών χωρών του Ειρηνικού, ολόκληροι λαοί απειλούνται με πλήρη ξεριζωμό, καθώς ολόκληρη η χώρα τους θα εξαφανιστεί από τον χάρτη. Επιπλέον, κάπου 150 με 200 εκατομμύρια άνθρωποι μπορεί να εξαναγκαστούν να μεταναστεύσουν, στις επόμενες δεκαετίες, εξαιτίας μιας αύξησης του επιπέδου των ωκεανών κατά 80 cm. Συνολικά, στο πλαίσιο του σημερινού τρόπου παραγωγής, δεν υπάρχει δυνατή προσαρμογή σε μια αύξηση της θερμοκρασίας κατά 3° ως 4° C με έναν ανθρώπινο πληθυσμό εννιά δισεκατομμυρίων που υπολογίζεται στα τέλη του αιώνα. Μην έχοντας κατοχύρωση («νομική υπόσταση»), οι οικολογικοί πρόσφυγες κινδυνεύουν να θεωρηθούν ως «πλεονασματικοί» σε σχέση με την «ικανότητα» ή την «αντοχή» του πλανήτη. Ξαναβαμμένη πράσινη και σε συνδυασμό και με τον ρατσισμό, τον εθνικισμό και τον ιμπεριαλισμό, η μαλθουσιανή λογική κατά των φτωχών, «φυσιολογικοποιώντας» τη σχέση ανθρωπότητας-φύσης, κινδυνεύει έτσι να δημιουργήσει τις συνθήκες μιας νέας πρωτόγνωρης πλανητικής βαρβαρότητας, της οποίας τα προεόρτια ήδη τα γευόμαστε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οικολογική κρίση, κρίση του καπιταλισμού

Μια συστημική κρίση του καπιταλισμού

Δεν είναι η «φύση» που βρίσκεται σε κρίση, αλλά η σχέση της ανθρωπότητας με το περιβάλλον, η οποία καθορίζεται από τη μορφή των κοινωνικών σχέσεων. Η εκθετική ανάπτυξη στη συλλογή πόρων και στην απόρριψη απορριμάτων, η οποία χαρακτηρίζει την είσοδο στο Ανθρωπόκαινο¹³, προέρχεται από την ίδια τη φύση του καπιταλισμού. Αυτός ο τρόπος παραγωγής έχει ως αποκλειστικό στόχο την παραγωγή υπεραξίας από την εκμετάλλευση της απλήρωτης εργασίας. Η εκμετάλλευση αυτή επιβλήθηκε ιστορικά με τη βία, χάρη στην ιδιωτική ιδιοποίηση των πόρων, που αφαίρεσε από τους πληθυσμούς τα μέσα παραγωγής τους και κατά πρώτο λόγο την

13. «Ανθρωπόκαινο» καλείται η γεωλογική περίοδος κατά την οποία οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν σημαντική πλανητική επίπτωση στο γήινο οικοσύστημα. Είναι ένας όρος που εισήχθη στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, για να περιγράψει μια απομάκρυνση από τη γεωλογική περίοδο στην οποία κανονικά βρισκόμαστε, που έχει ονομαστεί «Ολόκαινο» (κάπου 10.000 χρόνια), το οποίο ακολούθησε μια προηγούμενη γεωλογική περίοδο, την «Πλειστόκαινο» (κάπου 2, 5 εκατομμύρια χρόνια), η οποία γνώριζε εναλλαγές θερμοῦ και κρύου («εποχή παγετώνων»).

ίδια τη γη. Από τη μια μεριά, το σύστημα αναπαράγει και επεκτείνει διαρκώς αυτή την απαλλοτρίωση, γιατί είναι όρος της ύπαρξής του. Από την άλλη μεριά, ο ανταγωνισμός στην αγορά εξαναγκάζει διαρκώς τους καπιταλιστές να αυξάνουν την παραγωγικότητα της εργασίας αντικαθιστώντας τους εργαζόμενους από μηχανές, για να μειώσουν τα κόστη. Οι καπιταλιστές μπορούν έτσι να μειώνουν τις τιμές τους και να αυξάνουν τα μερίδιά τους στην αγορά και, άρα, και το κέρδος τους. Αλλά, κάνοντάς το αυτό, συμβάλλουν στη μείωση της μέσης ποσότητας της αναγκαίας ανθρώπινης εργασίας, άρα και της αξίας των εμπορευμάτων. Η πτωτική τάση του ποσοστού του κέρδους που απορρέει δεν μπορεί να αντισταθμιστεί παρά με τέσσερεις τρόπους:

- αυξάνοντας το ποσοστό εκμετάλλευσης της εργατικής δύναμης,
- αυξάνοντας τη μάζα των παραγόμενων εμπορευμάτων (επομένως και τη μάζα των πόρων που καταναλώνονται),
- ιδιοποιούμενοι όλο και περισσότερους δωρεάν φυσικούς πόρους (εξού και η τάση του κεφαλαίου για εξορυκτικισμό), και
- μειώνοντας τα έξοδα για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης (μεταφέροντας ένα τμήμα τους στη δωρεάν εργασία του οικιακού χώρου – που γίνεται κυρίως από τις γυναίκες– και μειώνοντας την αξία των καταναλωτικών αγαθών).

Ο καπιταλισμός είναι, λοιπόν, ένα σύστημα που από τα θεμέλιά του είναι παραγωγικίστικο, εκμεταλλευτικό, καταστροφικό και πατριαρχικό. Καθώς η τάση για απεριόριστη ανάπτυξη εγγράφεται στην ίδια του τη φύση, ο καπιταλισμός συνεπάγεται αναγκαστικά την ταυτόχρονη εξάντληση των δύο πηγών του κάθε πλούτου, που είναι μόνο η γη και η ανθρώπινη εργασία.

Η καπιταλιστική ανάπτυξη προσκρούει σήμερα ταυτόχρονα σε ένα διπλό όριο, κοινωνικό και φυσικό. Από τη μια, η αντιστάθμιση της πτώσης του ποσοστού κέρδους από την αύξηση του ποσοστού εκμετάλλευσης και από τη μείωση των δαπανών αναπαραγωγής προσκρούει σε αντιστάσεις και σε άλλες κοινωνικές δυσκολίες. Από

την άλλη, η αντιστάθμιση μέσω της αύξησης της μάζας των εμπορευμάτων καθιστά πιο σπάνιους ορισμένους πόρους και επιδεινώνει την καταστροφή του περιβάλλοντος γενικότερα, σε σημείο που απειλεί τη σταθερότητα του ίδιου του καπιταλισμού.

- Το γεγονός ότι ο ανταγωνισμός αναγκάζει το Κεφάλαιο να αυξάνει την αποτελεσματικότητα στη χρήση των πόρων, να αξιοποιεί τα απορρίμματα (ανακύκλωση) και ακόμα και να ευνοεί μια «κυκλική οικονομία» δεν λύνει το πρόβλημα.
- Η αύξηση της αποτελεσματικότητας και της ανακύκλωσης, πράγματι, έχουν ως στόχο να αυξήσουν την ποσότητα των εμπορευμάτων για να αντισταθμίσουν την μείωση του ποσοστού του κέρδους και όχι να μειώσουν την άντληση από το περιβάλλον.
- Επιπλέον, η αύξηση της αποτελεσματικότητας είναι φθίνουσα συνάρτηση των επενδύσεων που επίσης συμβάλλουν στη μείωση του μέσου ποσοστού του κέρδους και ενθαρρύνουν, επομένως στη συνέχεια, την αύξηση της εκμετάλλευσης και της μάζας των εμπορευμάτων καθώς και τη μείωση των δαπανών αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης...
- Η υποτιθέμενη «απο-υλοποίηση» ούτε και αυτή προσφέρει διαρθρωτική λύση: πράγματι, οι τεχνολογίες της πληροφόρησης έχουν ως αντίτιμο πολύ σημαντική κατανάλωση ενέργειας και υλικών. Επομένως, δεν βγαίνουμε από τον φαύλο κύκλο παραγωγισμός – εκμετάλλευση – καταστροφή.

Γενικότερα, όλες αυτές οι εξελίξεις έχουν για θεμέλιο μια συνολική συσσώρευση πάγιου κεφαλαίου χρηματοδοτούμενου με πιστώσεις, τόσο τεράστιου, συγκεντρωμένου και συγκεντροποιημένου, που η σχέση ανάμεσα σε ανάγκες και σε παραγωγή να ανατρέπεται βαθιά. Έτσι, ο ίδιος ο δυναμισμός του κεφαλαίου το οδηγεί όλο και περισσότερο στην «παραγωγή για την παραγωγή», πράγμα που συνεπάγεται και την «κατανάλωση για την κατανάλωση», όλο περισσότερο και όλο και γρηγορότερα. Οι αντιφάσεις που απορρέουν δεν μπορούν να λυθούν παρά μόνο με μια γιγαντιαία

«δημιουργική καταστροφή» κεφαλαίου που να είναι σε θέση να ξαναωθήσει τη μηχανή της συσσώρευσης.

Η ώρα της αλήθειας για την «καταστροφική πρόοδο»

Οι προηγούμενες κοινωνίες στην ιστορία βασιζόνταν άμεσα στη φυσική παραγωγικότητα. Οικολογικές καταστροφές είχαν γίνει από ορισμένες από αυτές τις κοινωνίες, αλλά το ξεπέραςμα οικολογικών ορίων ήταν προσωρινό και το πλήρωναν οι ίδιες αμέσως. Ταυτόχρονα, η «ικανότητα αντοχής» της Γης σε ανθρώπους είναι ιστορικό και κοινωνικό δεδομένο, όχι βιολογικό. Η προώθηση των ορίων ήταν δυνατή αναπτύσσοντας τον πληθυσμό, τις γνώσεις και τις τεχνικές, ιδιαίτερα τις γεωργικές, κρατώντας ταυτόχρονα ισορροπημένες ανταλλαγές (έναν «μεταβολισμό») ανάμεσα στην ανθρωπότητα και στην υπόλοιπη φύση. Ο καπιταλισμός διέκοψε αυτό τον μεταβολισμό. Με βάση τους ορυκτούς ενεργειακούς πόρους, την επιστήμη και την τεχνολογία, μπόρεσε να αναπτυχθεί «εκτός εδάφους».

Η ανάπτυξη αυτή εκτός εδάφους έδωσε την εντύπωση ότι μια ανάπτυξη χωρίς όρια θα ήταν συμβατή με μια καλύτερη προστασία του περιβάλλοντος: η καταστροφή των ευρωπαϊκών δασών αναπληρώθηκε με την αντικατάσταση του ξύλου από τον άνθρακα, η υποβάθμιση του εδάφους εξαιτίας της ρήξης του κύκλου των τροφίμων σταμάτησε με την ανακάλυψη συνθετικών λιπασμάτων, η εξάντληση ορισμένων φυσικών πόρων ξεπεράστηκε με προϊόντα της πετροχημείας και οι όξυνες βροχές μειώθηκαν με τη ρύθμιση των απορριμάτων σε θείο και άζωτο. Η εντύπωση όμως αυτή ήταν λαθεμένη. Ο θεμελιακός ανταγωνισμός ανάμεσα στην ανάπτυξη χωρίς όρια του κεφαλαίου και στον περιορισμό του πλανήτη εξακολούθει να είναι εδώ. Στην πραγματικότητα, οι απαντήσεις που δίνονται το μόνο που κάνουν είναι να μεταθέτουν τον ανταγωνισμό αυτόν προς το

μέλλον και μάλιστα και πιο οξυμένο, περιπλέκοντάς τον και δημιουργώντας και νέες περιβαλλοντικές απειλές.

Αρκετοί επιστήμονες, ιδιαίτερα τον τελευταίο μισό αιώνα, είχαν προειδοποιήσει για αυτό, αλλά δεν εισακούστηκαν. Έτσι, το πρόβλημα των ορίων της ανάπτυξης ξαναβγαίνει στην επιφάνεια με τη μορφή μιας κρίσης που δεν είναι πλέον απλώς τοπική ή μερική, όπως οι προηγούμενες, αλλά παγκόσμια, γενικευμένη και συστημική. Το Κεφάλαιο ξαναπρολαμβάνεται από τις επιπτώσεις που από καιρό μετατίθενται της αξεπέραστης αντίφασης ανάμεσα στην ανάγκη του για ανάπτυξη και στον περιορισμό των πόρων. Η συστημική αυτή κρίση φέρνει στο φως διάπλατα την καταστροφική δύναμη που κουβαλάει μέσα του ήδη από τις αρχές του, η οποία όλο και ενισχύεται από την ανάπτυξή του και η οποία απελευθερώνεται περιοδικά. Και είναι τόσο βαθιά που η «δημιουργική καταστροφή», όπως στα τέλη της δεκαετίας του τριάντα, κινδυνεύει να ενσωματώσει και μια νέα βάρβαρη καταστροφή της «πλεονάζουσας» εργατικής δύναμης, με πόλεμο ή με άλλα μέσα. Αλλά, τη φορά αυτήν, η κοινωνική καταστροφή συνοδεύεται και από μια περιβαλλοντική καταστροφή πρωτόγνωρης έκτασης.

Η απάτη του «πράσινου καπιταλισμού»

Η συστημική κοινωνικο-περιβαλλοντική κρίση υποσκάπτει τη νομιμοποίηση και απειλεί τη σταθερότητα του συστήματος. Οι περισσότεροι καπιταλιστές αρμόδιοι το έχουν συνειδητοποιήσει, έστω και αργά. Συνειδητοποίησαν ιδιαίτερα την ανάγκη να δράσουν για να περιορίσουν την κλιματική αλλαγή. Οι προηγούμενες ενέργειες που ξεκίνησαν με επιτυχία, για να σώσουν το στρώμα του όζοντος στη στρατόσφαιρα, μοιάζουν να υπονοούν ότι κάτι τέτοιο δεν είναι τελείως αδύνατον. Όπως το είδαμε στο Κεφάλαιο 1, τα ρυθμιστικά μέτρα που πήραν στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Μοντρεάλ (1987) επέτρεψαν να απαγορευτεί η παραγωγή και η χρήση των χλωροφθο-

ροανθράκων (CFC) που καταστρέφουν το στρατοσφαιρικό όζον. Στη συνέχεια, η συμφωνία του Κιγκάλι (2016) έκανε το ίδιο και για τους υδροφθοροάνθρακες (HFC) που αντικατέστησαν τους CFC (αλλά που συμβάλλουν, όπως και αυτοί, στην αύξηση του φαινομένου του θερμοκηπίου). Ωστόσο, ήταν μόνο ένας συγκεκριμένος οικονομικός τομέας ο υπεύθυνος για την καταστροφή του στρώματος του όζοντος και η χημική βιομηχανία ήθελε να αναπτύξει ένα αποδοτικό υποκατάστατο για τους CFC. Η κατάργηση των διάφορων ανθρωπογενών αερίων με επίπτωση θερμοκηπίου είναι πολύ πιο σύνθετο θέμα. Γιατί είναι στο σύνολό της η καπιταλιστική οικονομία που συμβάλλει σε αυτά τα αέρια και αυτή εξαρτάται από πηγές ενέργειας που παραμένουν ορυκτές κατά πάνω από 80%. Το κάρβουνο, το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο έχουν κεντρική θέση στην οικονομία, όχι μόνο ως πηγές ενέργειας, αλλά και ως πρώτες ύλες. Ιδιαίτερα, οι τομείς κλειδιά του καπιταλισμού –το αυτοκίνητο, η ναυπηγεία, η αεροναυπηγική, η πετροχημεία, κλπ.– βασίζονται σε αυτούς τους ορυκτούς πόρους. Αλλά και ο χρηματοπιστωτικός τομέας, επίσης, μεταξύ άλλων επειδή είναι αυτός που προσφέρει τις αναγκαίες πιστώσεις για τις βιομηχανικές επενδύσεις.

Η οικονομική και πολιτική εξουσία όλων αυτών των καπιταλιστών είναι τέτοια που οι κυβερνήσεις δεν έχουν κάνει τίποτα, ή περίπου τίποτα, για να εφαρμοστεί η απόφαση του Ρίο (1992) να αποφευχθεί «μια επικίνδυνη ανθρωπογενής αναταραχή του κλιματικού συστήματος». Σήμερα, η καθυστέρηση είναι τόσο μεγάλη, ο επείγον χαρακτήρας του ζητήματος έχει γίνει τόσο πειστικός, που δεν είναι πλέον δυνατό να περιοριστεί σοβαρά η κλιματική αλλαγή χωρίς να τεθεί σε αμφισβήτηση ο καπιταλισμός. Αλλά η κλιματική πολιτική παραμένει νεοφιλελεύθερη. Με βάση την παράλογη ιδέα ότι η ανάπτυξη της αγοράς θα μπορούσε να λύσει «την πιο σοβαρή αποτυχία της αγοράς» (σύμφωνα με την έκφραση του οικονομολόγου Nicholas Stern στην εισήγησή του για την οικονομία της κλιματικής αλλαγής, το 2006), η πολιτική αυτή δεν μπορεί να είναι παρά ανεπαρκής

οικολογικά, ενώ είναι και άδικη κοινωνικά. Το παράδειγμα της Γερμανίας, που είναι η πιο προχωρημένη στην ενεργειακή μετάβαση ιμπεριαλιστική χώρα, είναι διαφωτιστικό. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6, σελ. 113]

Η συμφωνία του Παρισιού, κατά τη συνάντηση COP21¹⁴, απεικονίζει γενικότερα την οικολογική ανικανότητα και την κοινωνική αδικία του «πράσινου καπιταλισμού». Σύμφωνα με τις μεθόδους «κυβερνησιμότητας», η συμφωνία αυτή ετοιμάστηκε περιφρονώντας τη δημοκρατία μέσω του «στρατηγικού διαλόγου υψηλού επιπέδου» ανάμεσα σε μεγάλες δυνάμεις, διεθνείς οργανισμούς και μεγάλους καπιταλιστικούς ομίλους. Η συμφωνία παραμένει σιωπηλή για τα ορυκτά καύσιμα και δεν προβλέπει κανένα συγκεκριμένο μέτρο. Οι εθνικές συμβολές (τα «κλιματικά προγράμματα» των κυβερνήσεων) που υιοθετούνται οδηγούν προοπτικά σε αύξηση της θερμοκρασίας τουλάχιστον διπλάσια του στόχου του 1,5ο με 2^ο C κατά μέγιστο, ο οποίος ωστόσο υιοθετήθηκε από την COP.

Ο «πράσινος καπιταλισμός» είναι απάτη. Συνδυάζει:

- τον τεχνολογικό φετιχισμό (το μύθο ενός τεχνολογικού άλματος που θα επέτρεπε να συμβιβαστούν η έξοδος από την κρίση και η προώθηση της ανάπτυξης),
- το φετιχισμό του εμπορεύματος (το μύθο μιας διεθνοποίησης των εξωτερικοτήτων –με φόρους στον άνθρακα ή feed-in-tariff- που θα επέτρεπαν να προσανατολίσουν ευέλικτα τις επενδύσεις προς τη βιωσιμότητα),
- τη γενικευμένη ιδιοποίηση/εμπορευματοποίηση των οικοσυστημικών λειτουργιών για να (επιχειρηθεί να) «αντισταθμιστούν» οι ρύποι από μια φυσική απορρόφησή τους, και
- την εξαπάτηση μέσω των δεικτών της μετάβασης (το μερίδιο των ανανεώσιμων τείνει να αντικαταστήσει, ως δείκτης, την ατμοσφαιρική συγκέντρωση των αερίων με επίπτωση θερμοκηπίου, τη στιγμή

14. COP: «Conference of the Parties» είναι οι συναντήσεις του ΟΗΕ για την κλιματική αλλαγή, αρχίζοντας από το Ρίο το 1992. Η 21η έγινε στο Παρίσι το 2015.

που μπορεί και οι δύο να αυξάνουν ταυτόχρονα, όπως άλλωστε συμβαίνει τώρα).

Η στρατηγική αυτή είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, ιδιαίτερα καθώς δεν θέτει σε αμφισβήτηση ούτε την ίδια τη συσσώρευση, ούτε την ιδιωτική ιδιοκτησία του ενεργειακού τομέα.

Το πρόβλημα κλειδί της συσσώρευσης μεταφράζεται συγκεκριμένα σε τρία επίπεδα:

- στη φούσκα του άνθρακα (τα 4/5 τουλάχιστον των ορυκτών αποθεμάτων πρέπει να καταστραφούν ως κεφάλαιο),
- στον ανταγωνισμό ανάμεσα σε επιχειρήσεις (να αναπτυχθούν ή να πεθάνουν) και
- στο γεωστρατηγικό ανταγωνισμό ανάμεσα σε δυνάμεις (ο οποίος επεκτείνει τον ανταγωνισμό μεταξύ επιχειρήσεων).

Το ζήτημα Βορρά-Νότου αποτελεί πρόσθετη πρόκληση και έκφραση της ίδιας σπαζοκεφαλιάς. Πράγματι, χωρίς μαζική μεταφορά καθαρών τεχνολογιών και χρηματοπιστωτικών μέσων και, κυρίως, χωρίς μοιρασμό των «προϋπολογισμών άνθρακα» που να βασίζεται στις ιστορικές ευθύνες, οι χώρες του Νότου θα έπρεπε να διαλέξουν ανάμεσα στη Σκύλα και τη Χάρυβδη: να παραιτηθούν από την ανάπτυξη ή να συμβάλουν στην επιτάχυνση της καταστροφής.

Όπως το είπαμε, το απολύτως επείγον του θέματος μειώνει τα περιθώρια ελιγμών στο μέγιστο. Με το σημερινό ρυθμό εκπομπών και απορροφήσεων, ο «προϋπολογισμός άνθρακα» που παραμένει διαθέσιμος για να γίνει σεβαστός ο 1,5° C θα έχει εξαντληθεί το 2030 περίπου. Στην ειδική της έκθεση για τον 1,5AC (SR5, Οκτώβρης 2018), η ΔΕΕΚΑ προειδοποίησε έτσι ότι μένουν μόλις 12 χρόνια για να γίνει σεβαστός ο στόχος της συμφωνίας του Παρισιού. Για να επιτευχθεί αυτός, οι ειδικοί υπολόγισαν ότι οι παγκόσμιες καθарές εκπομπές CO₂ θα έπρεπε να μειωθούν κατά 58% από το 2020 ως το 2030, να συρρικνωθούν στο μηδέν το 2050 και να γίνουν αρνητικές στη συνέχεια (δηλαδή θα πρέπει η Γη να απορροφάει περισσότερο CO₂ απ'ό,τι εκπέμπει). Πρέπει να διευκρινιστεί ότι ο προϋπολογισμός

άνθρακα συνυπολογίζει μόνο το CO₂ γιατί είναι το μόνο αέριο με επίπτωση θερμοκηπίου που συσσωρεύεται στην ατμόσφαιρα για μακρυνά περίοδο. Οι θετικές αναδράσεις του συστήματος Γη, ιδιαίτερα οι εκπομπές μεθανίου που οφείλονται στη θέρμανση¹⁵, θα μπορούσαν επομένως να μειώσουν ακόμα περισσότερο τις διαθέσιμες προθεσμίες...

Σε κάθε περίπτωση, τέτοιοι στόχοι είναι προφανώς αδύνατον να επιτευχθούν χωρίς ένα επείγον κοινωνικό και οικολογικό σχέδιο που να συμπεριλαμβάνει εξαιρετικά ριζοσπαστικά αντικαπιταλιστικά μέτρα. Πράγματι:

- Πρώτον, για να περάσουμε σε ένα ενεργειακό σύστημα που να βασίζεται κατά 100% σε ανανεώσιμες απαιτείται τουλάχιστον ένας παγκόσμιος σχεδιασμός και η απαλλοτρίωση του τομέα της ενέργειας και του χρηματοπιστωτικού τομέα.
- Δεύτερον, για να επιτευχθεί το ισοζύγιο του άνθρακα, αυτό προϋποθέτει να καταργηθούν οι άχρηστες και βλαβερές παραγωγές (όπλα, προϊόντα με προγραμματισμένη παλαίωση και αχρήστευση, κλπ.) καθώς και των άχρηστων μεταφορών.
- Τρίτον, τα ριζοσπαστικά αυτά μέτρα στην οικονομική σφαίρα απαιτούν εξίσου ριζοσπαστικά μέτρα και στην κοινωνική σφαίρα, ιδιαίτερα την δραστική μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς απώλειες στο μισθό (στο Κεφάλαιο 3 επανερχόμαστε σε αυτά τα σημεία).

Όλα αυτά προφανώς αποκλείονται για το Κεφάλαιο. Το Κεφάλαιο θέλει κατά προτεραιότητα να επωφεληθεί διπλά από τον πόλεμο κατά της κλιματικής αλλαγής. Από τη μια, θέλει να κρατήσει το κέρδος, επομένως την ανάπτυξη, επομένως να χρησιμοποιεί όλο και περισσότερη ενέργεια, εξού και τα σχέδια για «ενεργειακό μείγμα» –καύση ορυκτών καυσίμων, πυρηνικά, σταδιακή ανάπτυξη ανανεώσιμων, ανάλογα με το κέρδος. Από την άλλη, τρίβει τα χέρια του με την προοπτική

15. Αυτή είναι η περίπτωση του περμαφρόστ, δηλαδή του εγλωβισμένου μεθανίου κάτω από τους πάγους, κυρίως στους δύο πόλους της Γης.

νέων αγορών που δημιουργούνται ή που αναμένεται να δημιουργηθούν, στην προσπάθεια περιορισμού του κλιματικού χάους, μέσα από τη γενική ιδιοποίηση των «οικοσυστημικών υπηρεσιών» ως νέου χώρου αξιοποίησης και μέσα από τις τεχνολογίες μαθητευόμενων μάγων, όπως οι «τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών» και η γεωμηχανική.

Ανανεώσιμες, πυρηνικές και νέες «τεχνολογίες»

Ο ενθουσιασμός ορισμένων τομέων του περιβαλλοντικού κινήματος απέναντι στην ανάπτυξη των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας δεν είναι δικαιολογημένος. Είναι αλήθεια ότι η τεχνολογική και οικονομική βιωσιμότητα των ανανεώσιμων έχει βελτιωθεί πολύ. Στον τομέα της παραγωγής ηλεκτρισμού, οι ανανεώσιμες έχουν γίνει ανταγωνιστικές. Αλλά, στην πραγματικότητα, ο επιταχυνόμενος κύκλος παραγωγής, κατανάλωσης και απορριμάτων απαιτεί όλο και περισσότερη ενέργεια και η αυξανόμενη αυτή ζήτηση δεν μπορεί να ικανοποιηθεί χωρίς επέκταση της ενεργειακής μήτρας στο σύνολό της. Για αυτό και παρατηρούμε σήμερα ταυτόχρονα και μια συνεχή αύξηση των εκπομπών που προέρχονται από ορυκτά καύσιμα και μια αύξηση του μεριδίου των ανανεώσιμων. Η ιδέα μιας «αποσύνδεσης» ανάμεσα σε ανάπτυξη και σε εκπομπές είναι απατηλή, γιατί οι ανανεώσιμες, στον καπιταλισμό, χρησιμεύουν κυρίως στο να αυξηθεί η παραγωγή. Επιπλέον, οι πηγές αυτές ενέργειας απαιτούν ταυτόχρονα και υλικά που αντλούνται από εξόρυξη και σημαντικές εκτάσεις γης. Αυτός είναι και ο λόγος που έχουν συχνά σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και προκαλούν και συγκρούσεις με τις κοινότητες αγροτών και ψαράδων, καθώς και με τους ιθαγενείς λαούς [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7, σελ. 114].

Στις προβολές του για το «ενεργειακό μείγμα», ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας (IEA)¹⁶, βασίζεται επιπλέον και σε μια

16. Ο IEA (International Energy Agency) είναι ένας οργανισμός που φτιάχτηκε από τη

παρanoiική ανάπτυξη της πυρηνικής ενέργειας. Παρά τα ατυχήματα στο Three Miles Island, στο Tchernobyl και στη Fukushima, παρά τους κινδύνους διασποράς των πυρηνικών όπλων, παρά την απουσία κάθε λύσης στο πρόβλημα των ραδιενεργών αποβλήτων, η IEA σχεδιάζει πράγματι στις προβλέψεις της να αυξηθεί κατά πάνω από 60% η παγκόσμια ικανότητα ηλεκτρισμού πυρηνικής προέλευσης, με πολύ ισχυρή ανάπτυξη της στις λεγόμενες «αναδυόμενες» χώρες. Πάνω από 70 πυρηνικοί αντιδραστήρες βρίσκονται σήμερα σε στάδιο κατασκευής και 160 σε στάδιο σχεδιασμού.

Για να απαντήσει στην αυξανόμενη ζήτηση ενέργειας, η IEA βασίζεται εξάλλου και σε μια σημαντική ανάπτυξη των λεγόμενων «αγροκαυσίμων» (αιθανόλη, βιοπετρέλαιο). Αυτά, πράγματι, είναι ουδέτερα από την άποψη του άνθρακα, έχουν όμως άλλες σημαντικές πολύ αρνητικές κοινωνικο-περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Είναι πλέον γνωστό ότι η παραγωγή αιθανόλης και βιοπετρελαίου έρχεται να ανταγωνιστεί την παραγωγή τροφίμων, καταναλώνει πολύ μεγάλες ποσότητες νερού, προκαλεί ρύπανση και συμβάλλει πολύ στην εξαφάνιση ορισμένων ειδών (ιδιαίτερα εκεί όπου τα τροπικά δάση κόβονται για να φυτευτούν φοίνικες για λάδι).

Η γενικευμένη καπιταλιστική ιδιοποίηση των οικοσυστημάτων και η ικανότητά τους να απορροφούν άνθρακα υποστηρίζεται ανοικτά από τα think tanks του «πράσινου καπιταλισμού». Για αυτά τα think tanks, τα οικοσυστήματα δεν είναι παρά «υποδομές» που πρέπει να ανοίξουν σε επενδύσεις του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου. Το σχέδιο του τελευταίου είναι να καταγραφούν στο μέγιστο οι φυσικές απορροφήσεις διοξειδίου του άνθρακα και να αξιοποιηθούν αυτές με τη μορφή ανταλλάξιμων «πιστώσεων εκπομπών», που θα επιτρέπουν στη βιομηχανία να περιορίσει όσο μπορεί τις δικές της μειώσεις σε εκπομπές. Για να το πετύχουν αυτό, οι καπιταλιστές απαιτούν από τις κυβερνήσεις να δημιουργήσουν «ελκυστικούς όρους» και να εγγυηθούν την ιδιοκτησία

λέσχη των πλούσιων χωρών, τον ΟΟΣΑ, το 1974, κατά την πετρελαϊκή κρίση.

των «υποδομών» αυτών. Ο «Μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης», που εφαρμόστηκε με το Πρωτόκολλο του Κυότο¹⁷, έδειξε ότι αυτό το είδος «αντισταθμίματος άνθρακα» διευκολύνει τις απάτες και επιβάλλει τη διατήρηση νεοαποικιακών σχέσεων σε βάρος των οικοσυστημάτων και των πληθυσμών που ζουν σε αυτά.

Η φυσική απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα από τα οικοσυστήματα, ωστόσο, δεν θα επαρκέσει για να περιορίσει το καπιταλιστικό κλιματικό χάος. Αυτός είναι και ο λόγος που οι στρατηγοί του πράσινου καπιταλισμού στοιχηματίζουν όλο και πιο ανοιχτά στις «τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών» και στη γεωμηχανική. Ορισμένοι επιστήμονες έχουν μεγάλη ευθύνη για αυτό. Πράγματι, όπως το είδαμε, η μεγάλη πλειοψηφία των κλιματικών σεναρίων, κατά τα οποία η θέρμανση του πλανήτη μοιάζει να ελέγχεται, περιλαμβάνει έναν τεχνητό εγκλωβισμό τεράστιων ποσοτήτων διοξειδίου του άνθρακα. Είναι δυστυχώς αλήθεια ότι η προσφυγή σε τεχνολογίες θα μπορούσε να επιβληθεί στο μέλλον για να μην μετατραπεί η κλιματική καταστροφή σε κατακλυσμό. Ωστόσο, δεν είναι για αυτό το στόχο που ο πράσινος καπιταλισμός ενδιαφέρεται για τις τεχνολογίες που θα επέτρεπαν ενδεχομένως να αποσυρθεί άνθρακας από την ατμόσφαιρα, αλλά μάλλον για να αποφύγει τη ριζική μείωση των εκπομπών του, επομένως για να μην τεθεί σε αμφισβήτηση η καπιταλιστική ανάπτυξη.

Και μόνο το σενάριο της 5ης Έκθεσης Αποτίμησης (AR5) της ΔΕΕΚΑ¹⁸ να πάρουμε, κατά το οποίο η πλανητική θερμοκρασία

17. Το Πρωτόκολλο του Κυότο συνάφθηκε κατά την 3η COP στο Κυότο της Ιαπωνίας, το 1997, προβλέποντας διάφορους «μηχανισμούς» αγοράς και «δικαιωμάτων ρύπων», μεταξύ των οποίων και ο «μηχανισμός καθαρής ανάπτυξης», που χοντρικά ήταν δικαιώματα επένδυσης των δυτικών χωρών για «καθαρή» ανάπτυξη στις αναπτυσσόμενες χώρες, αντισταθμίζοντάς τες με αντίστοιχα «δικαιώματα» να μην προβούν στις αντίστοιχες μειώσεις ρύπων που θα έπρεπε να κάνουν.

18. Η AR5 είναι η 5η Έκθεση Αποτίμησης (Assessment Report) της ΔΕΕΚΑ που

περιορίζεται σε κάτω από τους $+2^{\circ}$ C (είναι το λεγόμενο σενάριο RCP2.6), καθώς και στα περισσότερα σενάρια που υιοθετεί η ειδική έκθεση της ΔΕΕΚΑ (SR5), οι «αρνητικές εκπομπές» φτάνουν σιγά-σιγά σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα, της τάξης των 10 με 20 δισεκατομμύρια τόνους CO₂ ετησίως (20 δισεκατομμύρια τόννοι είναι το ισοδύναμο του μισού όσων εκπέμπουμε ετησίως σήμερα). Σε τέτοια κλίμακα, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις αναγκαστικά θα εμφανιστούν και είναι απλώς απaráδεκτες. Το βλέπουμε αυτό σαφώς στην πιο ώριμη από αυτές τις τεχνολογίες, που είναι η Βιοενέργεια με Σύλληψη του Άνθρακα και Αποθήκευσή του (BECCS¹⁹). Ακόμα πιο τρομακτικές ίσως είναι και οι προσπάθειες προσφυγής στις υποτιθέμενα θαυματουργές λύσεις της «γεωμηχανικής». [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8, σελ. 116]

Λαϊκισμός, εθνικισμός και κλιματο-αρνητισμός

Παρά τις ιδεολογικές της προκαταλήψεις (βλ. κεφάλαιο 1, υποκεφάλαιο 1.10.), η επιστημονική γνωμοδότηση δείχνει την καπιταλιστική ανικανότητα και αναδεικνύει τους τομείς του κεφαλαίου που είναι οι πιο εχθρικοί σε μια οικολογική μετάβαση. Η ανικανότητα αυτή και η ανάδειξη των ευθυνών είναι αβάστακτοι για τους τομείς των ορυκτών και για τα πιο αντιδραστικά στρώματα της αστικής τάξης. Με τις εμπειρίες τους με τον καπνό και με την τρύπα στο στρώμα του όζοντος, τα μεγάλα τραστ έχουν επεξεργαστεί μια διεστραμμένη

ολοκληρώθηκε το 2014, όπου περιλαμβάνονται εκτιμήσεις και διάφορα «σενάρια» ή «υποθέσεις» για το από δω και πέρα, ανάλογα με τις προσαρμογές και τις πολιτικές. Το σενάριο (Representative Concentration Pathway ή RCP) με την ονομασία «RCP2.6» είναι το πλέον αισιόδοξο, για να αποφευχθεί η θερμοκρασία του πλανήτη το 2100 να ξεπερνάει τους 2° C πάνω από την προβιομηχανική εποχή.

19. Bio-energy with carbon capture and storage.

μέθοδο με στόχο να υποσκάψουν την επιστημονική πραγματογνωμοσύνη στο όνομα μιας ψευδο-επιστήμης και του δικαιώματος στη συζήτηση. Η μέθοδος αυτή εφαρμόστηκε ιδιαίτερα για να απαρηθύν την πραγματικότητα της ανθρωπογενούς κλιματικής αλλαγής. Η άρνηση αυτή, με τη χρηματοδότηση των ορυκτών λόμπι, έχει ηττηθεί στο επίπεδο της επιστήμης και έχει ηττηθεί και στο εσωτερικό των «ελίτ» του μεγάλου κεφαλαίου, που στοιχηματίζει στον «πράσινο καπιταλισμό». Αλλά τα ορυκτά λόμπι, που χρηματοδοτούν τους «εμπόρους της αμφιβολίας», δεν δέχονται την ήττα τους. Εμπνέονται από τον τρόπο που η καπνοβιομηχανία κατάφερε να προστατέψει τα κέρδη της. Για να πετύχουν τους στόχους τους, βασίζονται στην άνοδο του λαϊκισμού, που τους ανοίγει νέες δυνατότητες. Η εκλογή του Τραμπ είναι μια επιτυχία για τους καπιταλιστικούς αυτούς χώρους που προσπαθούν εδώ και πολλά χρόνια να καταργήσουν τον Οργανισμό προστασίας του περιβάλλοντος (EPA)²⁰ των ΗΠΑ.

Ο κλιματο-αρνητισμός του νέου προέδρου των ΗΠΑ δεν ακυρώνει την καπιταλιστική συνειδητοποίηση του επείγοντος χαρακτήρα του κλίματος. Αυτός επιβάλλεται παρά τη δεύτερη, ως στοιχείο ενός προστατευτικού και εθνικιστικού λαϊκισμού που ανακατεύει δημαγωγικά τους επιστήμονες με την «ελίτ», την περιβαλλοντική ρύθμιση με τον κρατισμό και τις συμφωνίες για το κλίμα (μεταξύ άλλων) με τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση που καταστρέφει θέσεις εργασίας και δημοκρατία. Επιπλέον από την πίεση των ορυκτών λόμπι, ιδιαίτερα του άνθρακα, ο κλιματο-αρνητισμός είναι η μια όψη ενός συνολικού αντιδραστικού πνεύματος που ενσωματώνει μαζί και τον ματσιασμό, το ρατσισμό, το δημιουργισμό, τον αντισημιτισμό, το μίσος απέναντι στην ισότητα των δικαιωμάτων, τον μαλθουσιανισμό, τον εξορυκτικισμό, .. Με λίγα λόγια, στο όνομα της ελευθερίας, άρνηση κάθε περιορισμού στους πλούσιους και θέληση των κυρίαρχων να

20. Ο οργανισμός Environmental Protection Agency (EPA), ιδρύθηκε στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 1970, ως ανεξάρτητη αρχή για την προστασία του περιβάλλοντος.

διατηρήσουν τα προνόμιά τους με κάθε τρόπο, συντρίβοντας τους αγώνες για χειραφέτηση, εφευρίσκοντας αποδιοπομπαίους τράγους και καταστρέφοντας τον πλανήτη. Οι διακηρύξεις του Τραμπ για το κλίμα θεωρήθηκαν ως ανόητες από την πλειοψηφία των αρμόδιων του διεθνούς και του αμερικάνικου μεγάλου κεφαλαίου. Το ίδιο το γεγονός όμως ότι ένας τέτοιος τύπος μπόρεσε να ανέλθει στην Προεδρεία της μεγαλύτερης παγκόσμιας δύναμης εκφράζει το βάθος της συστημικής κρίσης. Η τελευταία ευνοεί την άνοδο του ανορθολογικού μέσα στις κυρίαρχες τάξεις και ενισχύει τη σχετική αυτονομία της πολιτικής σφαίρας. Μέσα σε αυτήν, σε ορισμένες περιστάσεις οξυμένης πολιτικής κρίσης, ορισμένα άτομα μπορεί να παίξουν καθοριστικό ρόλο σε σημείο που να επιβάλουν τα δικά τους σχέδια.

Ο Τραμπ θα προσκρούσει σε γερά εμπόδια διπλωματικά, οικονομικά, θεσμικά και κοινωνικά. Η πραγματική του επίπτωση θα πρέπει να εκτιμηθεί στην πράξη. Αλλά κανένας καπιταλιστής ηγέτης δεν θα έρθει σε ρήξη με τις ΗΠΑ, για να σώσει το κλίμα του πλανήτη. Ο κίνδυνος, έτσι, είναι πραγματικός. Παρόλο που οι εκπομπές των ΗΠΑ δεν αντιπροσωπεύουν παρά μόνο το 10% των παγκόσμιων εκπομπών, ο Τραμπ μπορεί να βαθύνει σημαντικά το χάσμα ανάμεσα στον επίσημο στόχο του Παρισιού, από τη μια, και στις καθορισμένες εθνικές δεσμεύσεις (NDC²¹), από την άλλη. Η καθορισμένη εθνική δέσμευση (NDC) των ΗΠΑ είναι ανεπαρκής και τα μέτρα που είχε πάρει ο Ομπάμα δεν επέτρεπαν να πραγματοποιηθεί παρά μόνο το 83% από αυτήν. Το Clean Energy Plan²², που κατάργησε ο Τραμπ, αντιπροσώπευε το 14% της δέσμευσης των ΗΠΑ. Καταργώντας και μερικά άλλα μέτρα (επιδόσεις κινητήρων, μονώσεις κτιρίων, απώλειες του δικτύου του αερίου, κλπ.), ο Τραμπ μπορεί να μειώσει τη

21. NDC: Nationaly Determined Contribution, είναι οι «δεσμεύσεις» - «στόχοι» που έχουν προτείνει και υιοθετήσει τα κράτη κοινοποιώντας τα με την υπογραφή της Συμφωνίας του Παρισιού (COP21).

22. Clean Energy Plan ήταν το Σχέδιο για μείωση των εκπομπών άνθρακα στις ΗΠΑ που επεξεργάστηκε η κυβέρνηση Ομπάμα το 2015.

δέσμευση των ΗΠΑ κατά 50% ή και περισσότερο. Μια τέτοια πολιτική θα αύξαινε ακόμα περισσότερο τη δυσκολία και το επείγον των μέτρων που θα πρέπει να παρθούν αργότερα για να επιχειρηθεί να μπαλωθούν οι ζημιές. Σε καπιταλιστικό πλαίσιο, θα αυξανόταν ιδιαίτερα ο κίνδυνος να δούμε το κεφάλαιο να προσφεύγει σε τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών και γεωμηχανικής.

Πρόσφατα, στον Τραμπ κόλλησε και ο νέος πρόεδρος της Βραζιλίας, ο Μπολσονάρο [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9, σελ.118]. Αλλά και άλλες κυβερνήσεις θα μπορούσαν να προσελκυστούν από τον κλιματο-αρνητισμό, πράγμα που καθιστά ακόμα πιο μάταιη την ελπίδα ότι η κλιματική πρόκληση θα μπορούσε να απαντηθεί από συνδιασκέψεις αρχηγών κρατών. Ωστόσο, μια ακόμα πιο μεγάλη απειλή και από την επέκταση της σφήνας του κλιματο-αρνητισμού θα ήταν μια αλλαγή στους συσχετισμούς των κοινωνικών δυνάμεων (που διευκολύνεται, μεταξύ άλλων, από την ανεργία και το ρατσιστικό δηλητήριο), μια λαϊκιστικο-προστατευτική επιδημία και μια συνολική αλλαγή των σχέσεων μεταξύ δυνάμεων, με μια κλιμάκωση των γεωστρατηγικών εντάσεων ή και πολέμων για την ηγεμονία.

Σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, πράγματι, το κλιματικό ζήτημα θα πεταγόταν στον πάτο των προτεραιοτήτων (υπάρχει προηγούμενο: αντίθετα από τον Τραμπ, ο Λύντον Τζόνσον είχε συνείδηση της κλιματικής αλλαγής, αλλά ο πόλεμος του Βιετνάμ απομάκρυνε αυτό το ζήτημα από τις προτεραιότητές του). Στην περίπτωση αυτήν, μια «runaway climate change²³» θα γινόταν αναπόφευκτη, ενώ και τρομακτικά όπλα (χημικά, πυρηνικά, απεμπλουτισμένου ουρανίου, κλπ.) θα έσπερναν το θάνατο και την καταστροφή σε κλίμακα που δεν έχουμε ξαναδεί.

23. «Runaway climate change»: Κάτι σαν «ανεξέλεγκτη κλιματική αλλαγή», η ονομασία αυτή παραπέμπει κυρίως σε απρόβλεπτα ποιοτικά άλματα, σε αυτοτροφοδοτούμενες διαδικασίες ή σε ενδεχόμενες απρόβλεπτες διαδικασίες που θα μπορούσαν να εμφανιστούν απότομα και να καταστήσουν κάθε «έλεγχο» της κλιματικής αλλαγής αδύνατον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η οικοσοσιαλιστική εναλλακτική

Καθυστέρηση της οικοσοσιαλιστικής εναλλακτικής

Είναι βαθύ το χάσμα μεταξύ αναγκαιότητας για ριζοσπαστική οικοσοσιαλιστική εναλλακτική, από τη μία, και συσχετισμού δυνάμεων και επίπεδων συνείδησης, από την άλλη

Είναι επείγουσα πλέον η ανάγκη μιας τελείως διαφορετικής σχέσης της ανθρωπότητας με το περιβάλλον. Η νέα αυτή σχέση, που πρέπει να βασίζεται στη φροντίδα για τους ανθρώπους και το περιβάλλον, δεν θα ξεπηδήσει απλώς από ατομικές αλλαγές στις συμπεριφορές. Απαιτεί διαρθρωτική αλλαγή της σχέσης των ανθρώπων μεταξύ τους: δηλαδή την πλήρη και ολοκληρωτική εξάλειψη του καπιταλισμού ως τρόπου παραγωγής της κοινωνικής ύπαρξης. Η εξάλειψη αυτή είναι, πράγματι, η απαραίτητη προϋπόθεση για μια ορθολογική διαχείριση, που να εξοικονομεί και να φροντίζει τις υλικές ανταλλαγές μεταξύ της ανθρωπότητας και της υπόλοιπης φύσης. Οι επιστήμες και οι τεχνικές θα μπορούσαν να διευκολύνουν τη διαχείριση αυτή, αλλά με την προϋπόθεση ότι η ανάπτυξή τους δεν θα υπόκειται στις διαταγές του καπιταλιστικού κέρδους.

Η απόφαση που υιοθετήθηκε στην COP21, να καθορισθεί το όριο

επικινδυνότητας της αύξησης της θερμοκρασίας στον 1,5° C, αποτελεί επιτυχία και σημείο στήριξης για το κίνημα. Ωστόσο, ο πράσινοσ καπιταλισμός και η συμφωνία του Παρισιού δεν επιτρέπουν να βγούμε από την περιβαλλοντική καταστροφή γενικά και από τον κίνδυνο κλιματο-αρνητισμού ειδικότερα. Η πάλη για την υπεράσπιση του πλανήτη και κατά της πλανητικής θέρμανσης και της κλιματικής αλλαγής απαιτεί την πιο πλατιά δυνατή συσπείρωση από όχι μόνο τα ιθαγενή κινήματα και το εργατικό κίνημα, αλλά και από τα κοινωνικά κινήματα που ενισχύθηκαν και ριζοσπαστικοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια, παίζοντας αυξανόμενο ρόλο, ιδιαίτερα στην κλιματική κινητοποίηση. Η εναλλακτική δεν μπορεί να έρθει παρά μόνο από μια παγκόσμια πολιτική που να ικανοποιεί τις πραγματικές ανθρώπινες ανάγκες, δηλαδή τις ανάγκες που καθορίζονται όχι μέσω της αγοράς, αλλά από μια δημοκρατική διαβούλευση, που να επιτρέπει στους πληθυσμούς να επανιδιοποιηθούν το μέλλον τους, απελευθερώνόμενοι από την εμπορευματική αλλοτρίωση και κόβοντας από την απρόσωπη λογική παραγωγικίστικης συσσώρευσης που χαρακτηρίζει το κεφάλαιο.

Οι πυλώνες αυτής της εναλλακτικής είναι:

- Η κοινωνικοποίηση του ενεργειακού τομέα. Είναι ο μόνος τρόπος για να βγούμε από την ορυκτή ενέργεια, να σταματήσουμε τα πυρηνικά, να μειώσουμε ριζικά την παραγωγή και την κατανάλωση ενέργειας και να πάμε γρήγορα σε μια μετάβαση προς ένα ανανεώσιμο, αποκεντρωμένο και αποτελεσματικό σύστημα, σύμφωνο με τις οικολογικές και κοινωνικές επιταγές.
- Η κοινωνικοποίηση του πιστωτικού συστήματος. Αυτή είναι απαραίτητη, δεδομένης της αλληλοδιείσδυσης του ενεργειακού και του πιστωτικού τομέα στις μακρόχρονες και βαριές επενδύσεις, αλλά και για να μπορέσουν να διατεθούν οι απαραίτητοι χρηματοπιστωτικοί πόροι για τις επενδύσεις της μετάβασης.
- Η κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας των φυσικών πόρων (εδάφη, νερό, δάση, άνεμος, ήλιος, γεωθερμία, θαλάσσιοι πόροι, ..) και της γνώσης.

- Η καταστροφή όλων των αποθεμάτων όπλων, η κατάργηση των άχρηστων παραγωγών (μεταξύ άλλων της παραγωγής όπλων) και των βλαβερών παραγωγών (πετροχημεία, πυρηνικά), με την παραγωγή αξιών χρήσης που να καθορίζονται δημοκρατικά (και όχι με βάση τις ανταλλακτικές αξίες).
- Η κοινή και δημοκρατική διαχείριση των πόρων με βάση τις πραγματικές ανθρώπινες ανάγκες και με σεβασμό της καλής λειτουργίας και της ικανότητας ανανέωσης των οικοσυστημάτων.
- Η κατάργηση όλων των μορφών ανισότητας και διακρίσεων, με βάση το φύλο, τη φυλή, την εθνότητα, τη θρησκεία ή την σεξουαλική προτίμηση. Η χειραφέτηση όλων των καταπιεσμένων, ιδιαίτερα η χειραφέτηση των γυναικών και των έγχρωμων ανθρώπων.
- Η κατάργηση του επιβεβλημένου για την παραγωγή εμπορευμάτων χρόνου εργασίας, ως αλλοτριωτικής κατηγορίας, ξέχωρης από την ανθρώπινη δραστηριότητα γενικότερα και καταστροφικής του ελεύθερου χρόνου.
- Μια κοινωνικοοικονομική πολιτική μακροπρόθεσμης πνοής που να έχει ως στόχο να επανεξισορροπήσει τους πληθυσμούς υπαίθρου και πόλης και να ξεπεράσει την αντίθεση πόλη – ύπαιθρος.

Ένα τεράστιο χάσμα χωρίζει την αντικειμενικά αναγκαία αυτή εναλλακτική από τους σημερινούς συσχετισμούς κοινωνικών δυνάμεων και τα επίπεδα συνείδησης. Το χάσμα αυτό δεν μπορεί να καλυφθεί παρά μόνο με τους συγκεκριμένους αγώνες των εκμεταλλευομένων και καταπιεσμένων για να υπερασπίσουν ταυτόχρονα και τις συνθήκες ύπαρξής τους και το περιβάλλον τους. Η κατάκτηση άμεσων διεκδικήσεων θα οδηγήσει όλο και πιο πλατιά στρώματα να ριζοσπαστικοποιηθούν, να συγκλίνουν τους αγώνες τους και να διατυπώσουν διεκδικήσεις που θα είναι μεταβατικές, ασύμβατες με την καπιταλιστική λογική.

Ορισμένα από τα κρίσιμα αιτήματα, στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής, είναι:

- Αποεπένδυση από τις ορυκτές ενέργειες. Κατάργηση των επιδοτή-

σεων στην ανάπτυξη ορυκτών προγραμμάτων και στις μεταφορές που γίνονται με βάση τα ορυκτά. Καταγγελία των συμπράξεων δημοσίου – ιδιωτικού, που κυριαρχούν στον παγκόσμιο ενεργειακό τομέα.

- Κινητοποίηση κατά των εξορύξεων –ιδιαίτερα των νέων εκμεταλλεύσεων πετρελαίου, σχιστολιθικού αερίου– καθώς και κατά των μεγάλων άχρηστων έργων στην υπηρεσία του ορυκτού τομέα (αεροδρόμια, αυτοκινητόδρομοι, κλπ.).
- Να σταματήσουν τα πυρηνικά και η εκμετάλλευση άνθρακα, πισσούχας άμμου, λιγνίτη. [Οι τρεις αυτές διεκδικήσεις βρήκαν ένα σύνθημα κινητοποίησης στο «*Keep the oil in the soil and the coal in the hole*» –να μείνει το πετρέλαιο και το κάρβουνο μέσα στη γη–, το οποίο συμβολίζει την ίδια τη θέληση κινητοποίησης κατά της κλιματικής αλλαγής].
- Στήριξη των προγραμμάτων συνεχούς και λαϊκής ενημέρωσης για την οικολογική βιωσιμότητα.
- Άρνηση της καπιταλιστικής ιδιοποίησης των εδαφών, των ωκεανών και των πόρων.
- Υπεράσπιση των δικαιωμάτων των γυναικών, αρχίζοντας από την πάλη κατά κάθε προσπάθειας ποινικοποίησης των αποφάσεων των ίδιων των γυναικών στην αναπαραγωγική τους ικανότητα. Ελεύθερη και δωρεάν άμβλωση και αντισύλληψη, πληρωμένη από την κοινωνική ασφάλιση. Απο-φεμινοποίηση και απο-ιδιωτικοποίηση της φροντίδας παιδιών, αρρώστων και ηλικιωμένων, καθώς αυτά αποτελούν συλλογική ευθύνη.
- Αναγνώριση των δικαιωμάτων των πρώτων λαών στην αυτοδιάθεση. Αναγνώριση της γνώσης τους και των βιώσιμων τρόπων διαχείρισης των οικοσυστημάτων τους.
- Απόδοση κατάστασης πρόσφυγα στα θύματα των οικολογικών και κλιματικών καταστροφών. Πλήρης σεβασμός των δημοκρατικών δικαιωμάτων για τους πρόσφυγες γενικότερα. Ελευθερία μετακίνησης και εγκατάστασης.

- Εγγύηση καλών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, που να εξασφαλίζουν τη ζωή και την ασφάλεια των ανθρώπων και επαρκείς συντάξεις.
- Κατάργηση των, πολυμερών και διμερών, συμφωνιών ελεύθερων συναλλαγών. Απόσυρση των οικολογικών τεχνολογιών από τη Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο Υπηρεσιών (GATS ή AGCS)²⁴.
- Σεβασμός των δεσμεύσεων για το Πράσινο Ταμείο (100 δις δολάρια ετησίως)²⁵, με τη μορφή χορηγήσεων (και όχι δανείων). Δημόσια διαχείριση του Πράσινου Ταμείου, όχι από την Παγκόσμια Τράπεζα, αλλά από εκπροσώπους των χωρών του Νότου, με τον έλεγχο των κοινοτήτων και των κοινωνικών κινημάτων.
- Φορολόγηση των διεθνών μεταφορών, εναέριων και θαλάσσιων, και απόδοση του φόρου αυτού στις χώρες του Νότου, ως (μερική) αντιστάθμιση για το οικολογικό χρέος. Τακτική αύξηση του συντελεστή αυτού του φόρου.
- Αναγνώριση του οικολογικού χρέους απέναντι στις χώρες του Νότου. Διαγραφή (χωρίς αποζημίωση –εκτός από μικροκαταθετών) όλων των κρατικών χρεών που ο ιμπεριαλισμός χρησιμοποιεί ως μέσον για να επιβάλει μια άδικη, μη βιώσιμη και κακή ανάπτυξη.
- Φορολόγηση των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών και αναδιανεμητική φορολογική μεταρρύθμιση για να πληρώσει το κεφάλαιο και η περιουσία τη μετάβαση.
- Κατάργηση των συστημάτων πατέντας, ιδιαίτερα άμεση απαγό-

24. GATS είναι η πολυμερής συμφωνία απελευθέρωσης των υπηρεσιών, που συμπεριλήφθηκε κατά την ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, το 1994, ως παράρτημα 1B στη «Συμφωνία του Μαρακές».

25. Το λεγόμενο «Πράσινο Ταμείο για το Κλίμα» ιδρύθηκε θεωρητικά από τη 17η συνάντηση για το κλίμα το 2011 στο Ντέρμπαν (Ν.Αφρική) ή COP17, με έδρα στην Ιντσέον (Ν.Κορέα) και προβλέπει 100 δις δολάρια ετησίως σε πόρους από το Βορά προς το Νότο ειδικά για προγράμματα σε σχέση με την κλιματική αλλαγή. Το 2014 μόνο το 10% αυτού του στόχου είχε πιαστεί.

ρευση του πατενταρίσματος του «έμβιου» και των τεχνολογιών μετατροπής και αποθήκευσης της ενέργειας. Να σταματήσει η κλοπή των προπατορικών γνώσεων των ιθαγενών λαών, ιδιαίτερα από τις φαρμακευτικές πολυεθνικές.

- Ουσιαστική αναχρηματοδότηση της δημόσιας έρευνας. Να σταματήσουν οι διευθετήσεις που υποτάσσουν την έρευνα στη βιομηχανία.
- Προώθηση της διατροφικής κυριαρχίας και της προστασίας της βιοποικιλότητας με μια αγροτική μεταρρύθμιση.
- Μετάβαση προς μία οικολογική γεωργία τοπικής εμβέλειας, εγγύτητας, αναγνωρισμένου δημοσίου συμφέροντος, χωρίς μεταλλαγμένα και χωρίς εντομοκτόνα.
- Κατάργηση της βιομηχανικής κτηνοτροφίας. Μεγάλη μείωση της παραγωγής και κατανάλωσης κρέατος. Σεβασμός στην ποιότητα ζωής των ζώων.
- Απαγόρευση της διαφήμισης και προσφυγή στην ανακύκλωση, στην επαναχρησιμοποίηση, στη μείωση: άρνηση του ενεργοβόρου μοντέλου υπερκαταναλωτισμού, σπατάλης, που επιβάλλει το κεφάλαιο.
- Δωρεάν ενέργεια και νερό για τις βασικές ανάγκες και, από το κατώφλι αυτό και πάνω, τιμολόγηση με έντονη προοδευτικότητα σε συνάρτηση με την κατανάλωση, για να καταπολεμηθεί η σπατάλη. Επέκταση της σφαίρας των δωρεάν αγαθών (βασικά τρόφιμα) και υπηρεσιών (δημόσιες συγκοινωνίες, εκπαίδευση, περίθαλψη, ..).
- Εγγύηση στους εργαζόμενους των επιχειρήσεων που πρέπει να κλείσουν στο πλαίσιο της μετάβασης του δικαιώματος να προτείνουν οι ίδιοι τις αναγκαίες εναλλακτικές παραγωγές για την οικοδόμηση βιώσιμης υποδομής. Εάν οι προτάσεις αυτές αποδεικνύονταν ανέφικτες, διατήρηση των κοινωνικών δικαιωμάτων τους για μεταπήδηση σε νέα απασχόληση ή σε σύνταξη.
- Ανάπτυξη δημόσιων και κοινοτικών επιχειρήσεων με στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας κατά την εφαρμογή της οικολογικής μετάβασης άσχετα από το κέρδος, με εργατικό έλεγχο και έλεγχο από τους πολίτες (ιδιαίτερα στους χώρους της παραγωγής ηλε-

κτιρισμού, της διαχείρισης του νερού, της κατασκευής – μόνωσης – ανακαίνισης κτιρίων, της κινητικότητας των ανθρώπων –με την έξοδο από το «όλα με το αυτοκίνητο»–, της ανακύκλωσης των απορριμμάτων και της αποκατάστασης οικοσυστημάτων).

- Συλλογική και ριζική μείωση του χρόνου εργασίας χωρίς απώλεια μισθού, με μείωση της εντατικότητας της εργασίας και αντίστοιχες προσλήψεις (ειδικά γυναικών, νέων και μελών μειονοτήτων). Μαζί με την ανάπτυξη του δημόσιου τομέα, αυτός είναι ο κατεξοχήν τρόπος να συμβιβαστούν η μείωση της παραγωγής αγαθών, η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, η πλήρης απασχόληση και η δημοκρατική ανάληψη της μετάβασης.
- Επέκταση των δικαιωμάτων οργάνωσης και ελέγχου των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, ιδιαίτερα στα ζητήματα υγιεινής της εργασίας, διάρκειας των προϊόντων, αποτελεσματικότητας της παραγωγής, κλπ. Προστασία όσων προβαίνουν σε καταγγελίες.
- Αστική μεταρρύθμιση με στόχο να πάψει η κερδοσκοπία στα ακίνητα, να «απο-τεχνητοποιηθεί» η πόλη (με αστική γεωργία, αποκατάσταση βιοτόπων στον αστικό ιστό) και να απελευθερωθούμε από το αυτοκίνητο υπέρ των μαζικών συγκοινωνιών, των συλλογικών λαχανόκηπων, των χώρων αναψυχής και της ήπιας κινητικότητας (χώροι αφιερωμένοι στους πεζούς και στους ποδηλάτες).
- Καταγγελία της στρατιωτικοποίησης των κλιματικών διακυβευμάτων από τις μεγάλες δυνάμεις και της κυνικής χρήσης της καταστροφής για γεωστρατηγικούς στόχους.

Το πρόγραμμα αυτό δεν εξαντλείται εδώ: εμπλουτίζεται και θα συνεχίσει να εμπλουτίζεται συνεχώς από τους συγκεκριμένους αγώνες. Σε μια οικосоσιαλιστική προοπτική, ο εμπλουτισμός αυτός πρέπει να καθοδηγείται από τις κρίσιμες αρχές μιας δίκαιης μετάβασης: περιβαλλοντική και κοινωνική δικαιοσύνη, κοινές αλλά και διαφοροποιημένες ευθύνες, αγώνας κατά των ανισοτήτων και βελτίωση των συνθηκών ύπαρξης, άρνηση της πράσινης αποικιοκρα-

τίας και του περιβαλλοντικού ρατσισμού, προτεραιότητα σε συλλογικές λύσεις, διεθνισμός, αρχή της σύνεσης. Και πάνω απ' όλα πρέπει να αναπτύξουμε την ισχύ των εκμεταλλευόμενων και των καταπιεσμένων μέσα από τη δημοκρατία, την αποκέντρωση, τον έλεγχο, τη συλλογική ιδιοποίηση ή επανιδιοποίηση των κοινών. Αυτό που είναι κοινό ορίζεται με την κοινωνική διαδικασία της δημοκρατικής του συγκρότησης και όχι από τη φύση που θα καθιστούσε ορισμένα πράγματα «κοινά», ενώ άλλα θα ήταν καταδικασμένα σε ιδιωτική ιδιοποίηση. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10, σελ. 120]

Οι προηγούμενες διεκδικήσεις δεν συγκροτούν, επομένως, μια έτοιμη λύση με το κλειδί στο χέρι: δείχνουν το γενικό δρόμο που πρέπει να ακολουθηθεί για να ανοίξει μια αντικαπιταλιστική, οικοσοσιαλιστική, διεθνιστική και οικοφεμινιστική διέξοδος, που θα αλλάξει όλες τις σφαίρες δραστηριότητας (παραγωγή, διανομή, κατανάλωση) και θα συνοδεύεται και από μια βαθιά αλλαγή στις αξίες. Είναι η κάθε μία τους εφαρμοστέα και από μόνη της, όμως μια έξοδος από την κρίση δεν είναι δυνατή παρά μόνο από τη συντονισμένη και σχεδιασμένη τους εφαρμογή. Το σύνολό τους αποτελεί ένα συνεκτικό όλο, ασύμβατο με την κανονική λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος. Δεν υπάρχει άλλη λύση, δεν υπάρχει σύντομος δρόμος για να αντιμετωπίσουμε την επείγουσα κατάστασή μας.

Μισθωτή εργασία, αλλοτρίωση και οικοσοσιαλισμός

Μόνο οι εκμεταλλευόμενοι και οι καταπιεσμένοι μπορούν να διεξάγουν τον περιβαλλοντικό αγώνα ως το τέλος, καθώς η κατάργηση του καπιταλιστικού συστήματος αντιστοιχεί στα ταξικά τους συμφέροντα. Το κεφάλαιο όμως ενσωματώνει τον εργαζόμενο με την αγορά της εργατικής του δύναμης. Η εμπορευματοποίηση και η καταστροφή του περιβάλλοντος πάνε, επομένως, μαζί με τη μισθωτή σχέση. Στις «κανονικές» συνθήκες του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, η

καθημερινή ύπαρξη των προλετάριων εξαρτάται από τη λειτουργία του συστήματος, που τους ακρωτηριάζει και άμεσα και έμμεσα –ακρωτηριάζοντας το περιβάλλον τους. Η αντίφαση αυτή καθιστά τη συμμετοχή του εργατικού κινήματος στον οικολογικό αγώνα ταυτόχρονα και δύσκολη και καθοριστική. Η δυσκολία τείνει να αυξηθεί στη σημερινή περίοδο, γιατί η αναδιάρθρωση της οικονομίας οδηγεί σε μαζική ανεργία και επιδεινώνει το συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα σε εργασία και σε κεφάλαιο. Ορισμένοι τομείς κλίνουν προς τον προστατευτισμό ή ακόμα και τον κλιματο-αρνητισμό. Πράγματι, σε ορισμένες περιπτώσεις, η υπεράσπιση του κλίματος χρησιμοποιείται ως πρόσχημα για καπιταλιστικές επιθέσεις και ορισμένοι συνδικαλιστές έχουν την αυταπάτη ότι, αν αμφισβητήσουν την πραγματικότητα, αυτό θα μπορούσε να τους βοηθήσει να αποφύγουν την καταστροφή θέσεων εργασίας στους ορυκτούς τομείς. Επομένως, αποτελεί καθήκον πρώτης στρατηγικής σημασίας το να προκαλέσουμε μια συζήτηση για τις οικοσολιαλιστικές εναλλακτικές και να συμβάλουμε στην ανάδυση, μέσα στα συνδικάτα, μιας αριστεράς της ρήξης με την ταξική συνεργασία.

Ορισμένοι αριστεροί συνδικαλιστικοί τομείς συμμετέχουν στους περιβαλλοντικούς αγώνες, όπως είναι τα δίκτυα TUED (Trade Unions for Energy Democracy = Συνδικάτα για την Ενεργειακή Δημοκρατία), LNS (Labor Network for Sustainability = Εργατικό Δίκτυο για τη Βιωσιμότητα) και Παγκόσμια καμπάνια για κλιματικές θέσεις εργασίας (Climate jobs campaigns). Οι πρωτοβουλίες αυτές κινητοποιούν τα συνδικάτα και τα μέλη τους που φοβούνται μαζικές απώλειες θέσεων εργασίας. Όλες αυτές οι σημαντικές συνδικαλιστικές πρωτοβουλίες αποδίδουν την ευθύνη για την έξοδο από την ορυκτή οικονομία στις ρυπαίνουσες επιχειρήσεις και στις κυβερνήσεις που τις έχουν προστατεύσει και επιδοτήσει. Ως τέτοιες, αναδεικνύουν ορισμένες αντικαπιταλιστικές διεκδικήσεις που μπορεί να ενισχυθούν και να συντονιστούν μόλις οι εργαζόμενοι βρεθούν αντιμέτωποι με τη σοβαρότητα της οικολογικής κρίσης.

Έτσι, για παράδειγμα, η TUED υποστηρίζει την κοινωνικοποίηση της ενέργειας. Το αίτημα για «δίκαιη μετάβαση» εκφράζει ταυτόχρονα και τη συνείδηση της ανάγκης εξόδου από τα ορυκτά και την άρνηση του να είναι οι εργαζόμενοι αυτοί που θα πληρώσουν την απο-ανθρακοποίηση. Ωστόσο, είναι σαφές πως ορισμένες φιλο-καπιταλιστικές δυνάμεις προσπαθούν να περιορίσουν το ριζοσπαστισμό που έχουν αυτές οι καμπάνιες επιμένοντας στο να παραμείνουν μέσα στο πλαίσιο του «σεβασμού της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων» (ITUC - CSI, Παγκόσμια Συνδικαλιστική Συνομοσπονδία, Συνέδριο Βανκούβερ 2010, απόφαση για τη «Δίκαιη Μετάβαση»). Επίσης, η Καμπάνια για κλιματικές θέσεις εργασίας βασίζεται μερικές φορές σε υπερβολικά αισιόδοξες προβολές της «ανάπτυξης» των θέσεων εργασίας από τη μετάβαση. Αυτές δεν λαμβάνουν υπόψη τους πάντα το γεγονός ότι η βιωσιμότητα απαιτεί μείωση της παραγωγής.

Όμως, το κλείσιμο των βλαβερών βιομηχανιών –από την παραγωγή όπλων ως τους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρισμού με κάρβουνο ή λιγνίτη– και ο αναπροσανατολισμός της παραγωγής αυτοκινήτων προς την παραγωγή και συντήρηση ενός συστήματος μαζικών δημόσιων συγκοινωνιών είναι μέτρα προτεραιότητας για τη μετάβαση. Είναι αλήθεια, βέβαια, πως η μετάβαση συνεπάγεται μια ανάπτυξη των θέσεων εργασίας σε άλλους τομείς. Για παράδειγμα, η διάλυση της αγροτοβιομηχανίας (agrobusiness) υπέρ μιας οικολογικής γεωργίας και της ανάπτυξης του δημόσιου ή κοινοτικού τομέα με δημοκρατικό έλεγχο προσφέρουν δυνατότητες μετάθεσης σε νέες θέσεις εργασίας.

Θα πρέπει επίσης να πάρουμε υπόψη το γεγονός πως η αναδιοργάνωση αυτή δραστηριοτήτων, με βάση τις κοινωνικές ανάγκες, καθώς και η μείωση των ανισοτήτων, δεν είναι στόχοι που μπορούν να περιοριστούν σε μια συγκεκριμένη περιοχή, αλλά είναι παγκόσμιοι στόχοι, που συνεπάγονται δηλαδή νέες θέσεις εργασίας με επανόρθωση των ζημιών που έχουν γίνει στις χώρες του Νότου. Ωστόσο, μια παγκόσμια μείωση της υλικής παραγωγής είναι αναγκαία. Το εργατικό κίνημα πρέπει να απαντήσει σε αυτό απαιτώντας μείωση του χρόνου

εργασίας χωρίς μείωση των μισθών. Η συλλογική μείωση του χρόνου εργασίας είναι μια κατεξοχήν αντι-παραγωγικίστικη διεκδίκηση. Είναι το προνομιούχο μέσο για «ορθολογική διαχείριση των υλικών ανταλλαγών με τη φύση μέσα από το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας», δηλαδή για συμβαδίσει η πλήρης απασχόληση με την κατάργηση των άχρηστων, των βλαβερών παραγωγών, των παραγωγών με προγραμματισμένη απαρχαίωση των προϊόντων.

Η υποχώρηση του συσχετισμού δύναμης της εργασίας απέναντι στο κεφάλαιο μεταφράζεται ιδιαίτερα σε μια επιδείνωση των συνθηκών εργασίας. Ιδιαίτερα απειλείται η υγεία των πιο επισφαλώς εργαζόμενων. Ο αγώνας κατά της αύξησης των επαγγελματικών ασθενειών αποτελεί μοχλό για να ενισχυθεί η συνείδηση στους μισθωτούς του ότι το Κεφάλαιο καταστρέφει ταυτόχρονα και τη Γη και τους εργαζόμενους. Η καταστροφή αυτή παίρνει επίσης τη μορφή αύξησης των ψυχοκοινωνικών κινδύνων, που δεν οφείλονται μόνο στις μορφές οργάνωσης και ελέγχου της εργασίας, αλλά και στις περιβαλλοντικές βλάβες που πολλοί εργαζόμενοι υποχρεώνονται να προκαλούν κατά διαταγή του κεφαλαίου. Η υπεράσπιση της υγείας αποτελεί επίσης μοχλό για τη, συχνά δύσκολη, σύγκλιση των διεκδικήσεων των εργαζομένων στις ρυπαίνουσες επιχειρήσεις με τις διεκδικήσεις των γειτονικών πληθυσμών και των κινημάτων για το περιβάλλον. Το σκάνδαλο του αμιάντου έδειξε πως μπορούν να διεξαχθούν και σκληροί αγώνες όταν οι μισθωτοί μιας ρυπαίνουσας επιχείρησης, οι συγγενείς τους και οι γείτονες είναι όλοι θύματα της αρπακτικότητας των εργοδοτών που τους εκθέτουν σε τοξικά προϊόντα.

Αγώνες γυναικών και οικосоσιαλισμός

Οι ιθαγενείς πληθυσμοί, οι αγρότες και η νεολαία βρίσκονται στην πρωτοπορία των περιβαλλοντικών αγώνων, και οι γυναίκες παίζουν τον πρωτεύοντα ρόλο και στις τρεις περιπτώσεις. Η κατάσταση αυτή

είναι το προϊόν της ειδικής τους καταπίεσης, όχι του βιολογικού τους φύλου, όπως το απέδειξαν οι, μη ουσιοκρατικές, οικοφεμινίστριες. Η πατριαρχική καταπίεση επιβάλλει στις γυναίκες κοινωνικές λειτουργίες που συνδέονται με τη «φροντίδα» και που τις θέτουν στην πρώτη γραμμή των περιβαλλοντικών προκλήσεων. Επειδή αυτές παράγουν το 80% της διατροφικής παραγωγής στις χώρες του Νότου, οι γυναίκες είναι κυρίως που βρίσκονται απευθείας αντιμέτωπες με τις καταστροφές της κλιματικής αλλαγής και της αγροτοβιομηχανίας. Επειδή αυτές αναλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα των καθηκόντων ανατροφής των παιδιών και συντήρησης των σπιτιών, οι γυναίκες βρίσκονται άμεσα αντιμέτωπες με τις επιπτώσεις της καταστροφής και της δηλητηρίασης του περιβάλλοντος πάνω στην υγεία και στην εκπαίδευση.

Σε ιδεολογικό επίπεδο, τα γυναικεία κινήματα διατηρούν στη μνήμη τους τις εμπειρίες εργαλειοποίησης του σώματος των γυναικών στο όνομα της επιστήμης (για παράδειγμα, τις πολιτικές υποχρεωτικής στειρώσεως), πράγμα που ευνοεί μια κριτική οπτική απέναντι στον μηχανιστικό επιστημονικό ψευτο-ορθολογισμό ως εργαλείου κυριαρχίας και χειραγώγησης.

Οι αγώνες των γυναικών έχουν μια πρόσθετη ιδιαίτερη, πολύτιμη και αναντικατάστατη, συμβολή να προσφέρουν στη συνολική αντικαπιταλιστική συνείδηση, που ευνοεί τη σύγκλιση των αγώνων. Σύμφωνα με τον ΟΗΕ, το σύνολο των μέσων οικογενειακού προγραμματισμού παραμένει απρόσιτο για τουλάχιστον 350 εκατομμύρια ζευγάρια στον κόσμο. Πάνω από 220 εκατομμύρια γυναίκες δεν έχουν πρόσβαση σε βασικές για την αναπαραγωγή υπηρεσίες, που συχνά σηματοδοτούν την απόσταση ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο. 74.000 γυναίκες πεθαίνουν κάθε χρόνο μετά από παράνομες αμβλώσεις –οι περισσότερες στις χώρες του Νότου. Κάθε χρόνο, 288.000 γυναίκες (το 99% στις λεγόμενες αναπτυσσόμενες χώρες) πεθαίνουν από αιτίες που μπορούν να αποφευχθούν και συνδέονται με εγκυμοσύνη και γέννα. Παλεύοντας κατά της πατριαρχικής ιδιοποίησης του σώματός τους, καθώς και για τη

φυσική τους ικανότητα στην αναπαραγωγή, και κατά της εκμετάλλευσης της δωρεάν οικιακής εργασίας της οποίας εκτελούν το μεγαλύτερο τμήμα, οι γυναίκες διευκολύνουν την κατανόηση του γεγονότος ότι ο καπιταλισμός στηρίζεται όχι μόνο στην ιδιοποίηση της φύσης και στην εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης μέσω μισθωτής εργασίας, αλλά και στην πατριαρχική απόκρυψη της εργασίας περιθάλψης και αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11, σελ. 124] Στους τρεις αυτούς πυλώνες του καπιταλισμού προστίθεται και ένας τέταρτος: η εκμετάλλευση και η καταπίεση με βάση τη φυλή. Αυτοί, όμως, οι τέσσερις πυλώνες του καπιταλισμού έχουν, τελικά, έναν κοινό παρονομαστή, που είναι η ιδιοποίηση των φυσικών πόρων, στους οποίους ανήκει και η εργατική δύναμη. Οι αγώνες των γυναικών

- για το δικαίωμα ελέγχου του σώματος, της σεξουαλικότητας και της αναπαραγωγικής τους ικανότητας,
- κατά των σεξιστικών και ρατσιστικών διακρίσεων, των οποίων είναι τα θύματα στην αγορά μισθωτής εργασίας και στην παραγωγή γενικότερα, καθώς και
- για την κοινωνική αναγνώριση και την αναδιοργάνωση της οικιακής εργασίας

αποτελούν επίσης αναπόσπαστο τμήμα της οικοσοσιαλιστικής πάλης. Οι αγώνες των γυναικών εμβαθύνουν και επεκτείνουν τους ορίζοντες της χειραφέτησης.

Αγροτικό ζήτημα και οικοσοσιαλισμός

Σε όλο τον κόσμο, οι ακτήμονες αγρότες(-σες) και οι εργάτες(-τριες) γης αποτελούν τον κοινωνικό τομέα που έχει πιο μαζικά στρατευτεί στον περιβαλλοντικό γενικά, και κλιματικό ειδικότερα, αγώνα. Ο ρόλος αυτός πρωτοπορίας είναι η απάντηση στην βάνουση επίθεση του κεφαλαίου που θέλει να μετατρέψει τους ανεξάρτητους αγρότες σε ανέργους (για να πιεστούν οι μισθοί) ή σε μισθωτούς ή ημι-

μισθωτούς (για να παράγονται χαμηλής ποιότητας φτηνά εμπορεύματα για την παγκόσμια αγορά, αντί για διατροφικά προϊόντα ποιότητας για τους τοπικούς πληθυσμούς). Αλλά είναι ταυτόχρονα το αποτέλεσμα και της οργανωτικής δουλειάς και της δουλειάς συνειδητοποίησης που διεξάγουν αγροτικά συνδικάτα όπως η Via Campesina, ιδιαίτερα με τις καταλήψεις γης από τους ακτήμονες αγρότες. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12, σελ. 126]

Αντίθετα από τους μισθωτούς, οι μικροί αγρότες δεν ενσωματώνονται μέσα στο κεφάλαιο. Παρόλο που η παραγωγή για την αγορά τείνει να τους επιβάλει παραγωγικιστικούς στόχους και μεθόδους, αυτοί διατηρούν τη νοοτροπία του τεχνίτη που θέλει να κάνει «ποιοτικό έργο». Παρά τη δύναμη του καπιταλιστή εχθρού τους, κινητοποιούνται για να διατηρήσουν ή να ξανακερδίσουν την ιδιοκτησία των δικών τους μέσων παραγωγής. Ο πολύ άνισος συσχετισμός απέναντι στην αγροτοβιομηχανία και στη μεγάλη διανομή τούς σπρώχνει να αναζητούν συμμαχίες με άλλα κοινωνικά κινήματα, ιδιαίτερα με τους μισθωτούς και με το περιβαλλοντικό κίνημα. Όσο για τους εργάτες γης, κυρίως του εποχιακούς, χωρίς χαρτιά και υπερεκμεταλλευόμενους, αυτοί –και ιδίως αυτές– δεν έχουν καμία προοπτική εξόδου από τα υπερ-επισφαλή περιθώρια της μισθωτής εργασίας. Παρά τους εκφοβισμούς και τη συχνή καταστολή από τους εργοδότες, ορισμένοι από αυτούς(-ές) έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν συνδικάτα και να βελτιώσουν τους μισθούς τους καθώς και τις συνθήκες εργασίας τους. Ο αγώνας τους είναι αντικειμενικά αντικαπιταλιστικός.

Η σημασία του αγροτικού ζητήματος δεν θα πρέπει να κρίνεται αποκλειστικά με μέτρο το ποσοστό των αγροτών στον ενεργό πληθυσμό, αλλά με βάση πέντε στόχους:

1. Οι αγροτικοί τρόποι παραγωγής και η αλιεία βρίσκονται στο επίκεντρο κρίσιμων διακυβευμάτων για την ανθρώπινη υγεία (παχυσαρξία, καρδιακά νοσήματα, αλλεργίες, κλπ.) και για την προστασία του περιβάλλοντος, που αποκαλύπτουν και την κα-

ταστροφική δύναμη του κεφαλαίου. Οι αλλαγές στη συμπεριφορά των καταναλωτών δεν μπορούν να καθοδηγήσουν την οικολογική μετάβαση, αλλά οι επιλογές στο χώρο της διατροφής μπορούν να στηρίξουν τα μονοπάτια επαναπροσανατολισμού με σημαντική οικολογική επίπτωση. Η διεκδίκηση της «διατροφικής κυριαρχίας» θέτει σε αμφισβήτηση την ικανότητα των πολυεθνικών να χρησιμοποιούν το διατροφικό όπλο ενάντια στους αγώνες των λαών. Επιτρέπει να ενοποιηθούν καταναλωτές και παραγωγοί γύρω από έναν αγώνα και από πρακτικές που να δημιουργούν αντικαπιταλιστική συνείδηση.

2. Ο σημαντικός ρόλος των γυναικών στην αγροτική παραγωγή. Οι γυναίκες αποτελούν το 43% της αγροτικής εργατικής δύναμης στις λεγόμενες «αναπτυσσόμενες» χώρες. Η πατριαρχική διάκριση μεταφράζεται σε πιο μικρή κλίμακα των εκμεταλλεύσεων και των κοπαδιών, σε χαμηλότερο επίπεδο μηχανοποίησης, σε πιο βαριά εργασία για πιο μικρή απόδοση (εξαιτίας του βάρους που έχει το μη παραγωγικό έργο τους –ιδιαίτερα η αναζήτηση νερού και καυσόξυλου) και σε μικρότερη πρόσβαση σε κατάρτιση και σε πιστώσεις (έστω και αν αυτές, αντίστροφα, έχουν μεγαλύτερο ποσοστό από τους άντρες ειδικά στις μικρο-πιστώσεις). Οι εργάτριες γης έχουν πιο επισφαλή θέση από τους άντρες. Η χειραφέτηση των αγροτισσών ως γυναικών αποτελεί μία από τις κρίσιμες προϋποθέσεις για να απαντηθεί η πρόκληση ταυτόχρονα και της διατροφικής κυριαρχίας και της οικολογικής γεωργίας. Είναι επομένως από μόνο του ένα οικοσσοσιαλιστικό διακύβευμα.
3. Από μόνο του, το σύνολο του κλάδου της γεωργίας – δασοκομίας είναι υπεύθυνο για πάνω από το 40% των αερίων με επίπτωση θερμοκηπίου. Η αγροτοβιομηχανία, επιπλέον, είναι ο κρίσιμος τομέας για το χημικό δηλητηριασμό της βιόσφαιρας, ενώ η βιομηχανική αλιεία και η ρύπανση των νερών από την αγροτοβιομηχανία είναι οι καθοριστικοί παράγοντες στην παρακμή της βιοποικιλότητας στους υδάτινους τόπους. Ταυτόχρονα, η αύξηση

της θερμοκρασίας απειλεί την παραγωγικότητα των εδαφών, ενώ η οξύνιση που προκαλεί απειλεί και τα υδάτινα οικοσυστήματα.

4. Η συρρίκνωση της βιοποικιλότητας δεν θα σταματήσει κυρίως με τη δημιουργία φυσικών δρυμών, αλλά με την ανάπτυξη μιας οικολογικής γεωργίας. Εξάλλου, ακόμα και ο εκμηδενισμός των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου δεν είναι πλέον σε θέση να σταματήσει την κλιματική αλλαγή. Θα χρειαστούν αρκετές από τις επόμενες δεκαετίες για να αποσυρθεί άνθρακας από την ατμόσφαιρα. Στη λογική του κέρδους, το κεφάλαιο δεν μπορεί να απαντήσει παρά μόνο με τις τεχνολογίες μαθητευόμενου μάγου της γεωμηχανικής και με μια γενικευμένη ιδιοποίηση των «οικοσυστημικών υπηρεσιών». Η γεωργία των αγροτών και μια ορθολογική δασοκομία είναι τα μόνα μέσα για να μειωθεί αποτελεσματικά η ατμοσφαιρική συγκέντρωση άνθρακα, χωρίς κινδύνους και με κοινωνική δικαιοσύνη. Έτσι, η προστασία της βιοποικιλότητας και του κλίματος ενισχύουν την ανάγκη οικοσοσιαλιστικής εναλλακτικής και θεμελιώνουν υλικά την κρίσιμη θέση της αγροτο-οικολογικής εναλλακτικής στο σύνολο αυτής της εναλλακτικής.
5. Το πέρασμα σε μια γεωργία (και σε μια αλιεία και σε μια δασοκομία) που να είναι οικολογικές αποτελεί κύρια προϋπόθεση οικοδόμησης μιας οικοσοσιαλιστικής κοινωνίας, εξίσου σημαντικής με τη δημοκρατία των παραγωγών και με τη χρήση 100% ανανεώσιμης ενέργειας. Όμως, αυτή η γεωργία είναι πιο εντατική σε εργατική δύναμη απ'ό,τι η βιομηχανική γεωργία. Το πέρασμα σε μια βιώσιμη δασοκομία και η αποκατάσταση / προστασία των οικοσυστημάτων συνεπάγονται και αυτά μια αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού που αφιερώνεται σε αυτές τις δραστηριότητες. Για να απαντηθεί η πρόκληση αυτή απαιτείται μια μακροπρόθεσμη πολιτική αναβάθμισης των αγροτικών επαγγελμάτων, μόρφωσης των εργαζομένων και εξοπλισμού των επαρχιακών περιοχών σε υποδομές και σε υπηρεσίες προς τους ανθρώπους, καθώς και η ανάπτυξη μιας αστικής γεωπονικής.

Ιθαγενείς, «ευ ζειν» και οικосоσιαλισμός

Στη βόρειο, κεντρική και νότιο Αμερική, στην Ασία και στην Ωκεανία, οι πρώτοι λαοί βρίσκονται και αυτοί στην πρώτη γραμμή. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13, σελ.128] Ο αγώνας τους συνδυάζεται συχνά με τους αγώνες των αγροτών και των κοινοτήτων στην ύπαιθρο, αλλά είναι ιδιαίτερος. Οι πρώτοι λαοί παράγουν την κοινωνική τους ύπαρξη με βάση μια άμεση σχέση με το περιβάλλον, που το έχουν οι ίδιοι διαμορφώσει και που αποτελεί το πλαίσιο της ζωής τους.

Εξαιτίας αυτού, οι λαοί αυτοί βρίσκονται στο δρόμο πολλών πολύ ισχυρών και άπληστων καπιταλιστικών ομίλων που θέλουν να καταληστέψουν φυσικούς πόρους: πετρελαϊκές πολυεθνικές, πολυεθνικές αερίων, ξύλου, χαρτοπολτού, κρέατος, αγροτοβιομηχανίας, φαρμακευτικές, χωρίς να υπολογίσουμε και τους χρηματοπιστωτικούς ομίλους, τους ειδικούς σε «αντισταθμίματα άνθρακα», που μασκαρεύονται σε οικολόγους υπερασπιστές του δάσους. Όλοι αυτοί οι ληστές ορυκτών δρουν γενικά με τη συνενοχή των εθνικών κυβερνήσεων και των τοπικών αρχών, που παραπέμπουν σε στόχους ανάπτυξης και σε οικολογικές ανάγκες, για να κρύψουν την απληστία τους για το κέρδος και την νεο-αποικιακή τους περιφρόνηση απέναντι στους ιθαγενείς λαούς. Από την πλευρά τους, οι τελευταίοι δεν διαθέτουν γενικά κανένα τίτλο ιδιοκτησίας επί των πόρων του περιβάλλοντός τους. Δεν έχουν κανένα άλλο μέσο από την πάλη κατά της μετακίνησής τους.

Με την πάλη τους αυτή, οι πρώτοι λαοί προστατεύουν και γνωστοποιούν την κοσμογονία τους, που αποτελεί πολύτιμο πλούτο για το σύνολο της ανθρωπότητας, καθώς και πηγή έμπνευσης για τον οικосоσιαλισμό. Απέναντι στον καπιταλισμό, που επιχειρεί να τους συντρίψει και να ιδιοποιηθεί τους πόρους και τις γνώσεις τους, οι λαοί αυτοί παίζουν έναν ρόλο πρωτοπορίας στην πάλη για μια οικολογικά βιώσιμη κοινωνία. Ακόμα και όταν οι ιθαγενείς λαοί έχουν αστικοποιηθεί, διατηρούν τις σχέσεις τους με τις κοινότητες και

την κουλτούρα τους, ενώ αντιμετωπίζουν και ιδιαίτερα προβλήματα, κυρίως διακρίσεων. Έχουν δίκιο να αναζητούν συμμάχους για να ενισχύσουν τον αγώνα τους.

Αυτοδιαχείριση, έλεγχος και πολιτική διέξοδος

Οι βαθιές αλλαγές στον τρόπο ζωής και στις αναπτυξιακές προοπτικές που απαιτεί η οικολογική μετάβαση δεν μπορούν να επιβληθούν από τα πάνω, με αυταρχικούς ή τεχνοκρατικούς τρόπους. Δεν είναι εφικτές παρά μόνο εάν η πλειοψηφία του πληθυσμού αποκτήσει την πεποίθηση ότι αυτές είναι αναγκαίες και συμβατές με μια σημαντική βελτίωση των συνθηκών ύπαρξης και, άρα, και επιθυμητές. Αυτό απαιτεί μια μεγάλη αλλαγή στη συνείδηση, για να δοθεί μεγαλύτερη αξία στο χρόνο, στον έλεγχο του τί παράγεται και στην απο-αλλοτριωμένη εργασία, παρά στην αέναη συσσώρευση υλικών αγαθών. Πρέπει, επομένως, να διαδοθεί μια διαρκής εκπαίδευση για τη σοβαρότητα της περιβαλλοντικής καταστροφής και των αιτιών της. Απέναντι στην καπιταλιστική αδυναμία, πρέπει να προωθηθούν δημοκρατικές διαδικασίες ενεργητικού ελέγχου, ανάληψης της ευθύνης για τη μετάβαση, παρέμβασης στις δημόσιες αποφάσεις, ακόμα και κοινής ιδιοποίησης της παραγωγής και της κοινωνικής αναπαραγωγής, καθώς και της προστασίας των απειλούμενων οικοσυστημάτων. Από την ίδια τους τη φύση, οι διαδικασίες αυτές συνδυάζονται με τους αγώνες των καταπιεσμένων κοινοτήτων για τα κοινωνικά και δημοκρατικά τους δικαιώματα για αυτοδιάθεση. Ο στόχος είναι να διερευνηθεί στην πράξη η εφεύρεση χειραφετημένων σχέσεων ανάμεσα στους ανθρώπους καθώς και ανάμεσα στην ανθρωπότητα και τη φύση, για να δειχτεί ότι «ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός». Οι πρακτικές αυτές των πιο στρατευμένων κοινωνικών τομέων στους αγώνες θα ενθαρρύνει και το εργατικό κίνημα να καταπολεμήσει την επιρροή του προστατευτισμού και του παραγωγισμού στο εσωτερικό του.

Το κίνημα για απο-επένδυση από τις ορυκτές ενέργειες και τα κινήματα στις πόλεις για τη μετάβαση πρέπει να στηριχτούν ενεργά. Γενικότερα, οι εμπειρίες εργατικού ελέγχου, ελέγχου από τους πολίτες, συμμετοχικής διαχείρισης, ακόμα και αυτοδιαχείρισης, καθώς και οι αγώνες των γυναικών για κοινωνική αναγνώριση και για μοιρασμό των οικιακών εργασιών, δημιουργεί ευνοϊκό έδαφος για τη διατύπωση μιας αντικαπιταλιστικής συνείδησης και ενός προγράμματος που να συμπεριλαμβάνει την οικοσοσιαλιστική διάσταση. Οι εμπειρίες μιας συνεργατικής οικολογικής γεωργίας ιδιαίτερα, στην Ευρώπη, αλλά και, κυρίως, στη λατινική Αμερική, το αποδεικνύουν και επηρεάζουν και το ίδιο το εργατικό κίνημα. Πολλές εμπειρίες παραγωγής και αυτοδιαχείρισης εμπλέκουν, εξάλλου, εργαζόμενους που έχουν απολυθεί, που είναι αποκλεισμένοι ή σε επισφάλεια, ακόμα και χωρίς χαρτιά ή αιτούντες άσυλο. Οι εναλλακτικές αυτές τους προσφέρουν μια άμεση απάντηση στο μαζικό και διαρκή τους αποκλεισμό, που τους υποβαθμίζει την ύπαρξη και την αξιοπρέπειά τους ως ανθρώπους. Αυτοί έχουν σημαντική θέση σε μια οικοσοσιαλιστική στρατηγική, επειδή αρνούνται τη μοιρολατρεία, δημιουργούν αλληλεγγύη, και ξεπερνούν τον κύκλο των αγωνιστών για το περιβάλλον.

Θα ήταν, ωστόσο, αυταπάτη να πιστεue κανείς ότι μια επιδημικού τύπου γενίκευσή τους στο σύνολο της κοινωνίας θα επέτρεπε να αποφευχθεί η οικολογική καταστροφή: τα αναγκαία διαρθρωτικά κοινωνικοοικονομικά μέτρα –κατά προτεραιότητα η κοινωνικοποίηση της πίστης και της ενέργειας– δεν μπορούν να αποφευχθούν. Οι μεταβατικές πρωτοβουλίες πρέπει να συναρθρωθούν με την απαίτηση δημοκρατικού σχεδιασμού της μετάβασης, όπου συμπεριλαμβάνονται ταυτόχρονα και η ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών και ο σεβασμός των οικολογικών περιορισμών. Χωρίς μια τέτοια συνάρθρωση, οι πρωτοβουλίες αυτές μπορεί να έχουν ως επίπτωση μια αποπολιτικοποίηση, ή ακόμα και να οδηγήσουν σε μακροχρόνια συνύπαρξη με το σύστημα που βασίζεται στο κέρδος.

Ο αγώνας κατά των μεγάλων ορυκτών έργων αποτελεί κλειδί για το γενικό κίνημα ανάμειξης, ελέγχου και ανάληψης της μετάβασης. Οι μαζικές διαδηλώσεις, οι καταλήψεις χώρων, ορυχείων, και οι καμπάνιες πολιτικής ανυπακοής μας επιτρέπουν να αντιταχθούμε συγκεκριμένα στην «αναπτυξιακίστικη» και «εξορυκτικίστικη» δυναμική του κεφαλαίου. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14, σελ. 130] Οι αγώνες αυτοί έχουν κομβική σημασία για την υπεράσπιση των οικοσυστημάτων και των ανθρώπινων κοινοτήτων που ζουν μέσα σε αυτά ή που τα έχουν διαμορφώσει. Έχουν στρατηγική σημασία για την υπεράσπιση του κλίματος, γιατί η ανάπτυξη του ορυκτού κεφαλαίου περνάει αναγκαστικά από τέτοια έργα υποδομής. Οι αγώνες αυτοί αποτελούν επιπλέον προνομιούχο μέσο για να χτιστούν επί τόπου γέφυρες ανάμεσα στους αγώνες των αγροτών, των ιθαγενών λαών, της νεολαίας, των γυναικών και, από εκεί, να κληθεί το ίδιο το εργατικό κίνημα να ενταχθεί στον αγώνα.

Η διεθνής δικτύωση των αντιστάσεων αυτών επιτρέπει να βελτιωθεί ο συσχετισμός δυνάμεων, να διαλυθούν οι κατηγορίες τύπου «νίμπυ²⁶» και να ενισχυθεί η νομιμοποίηση των διεκδικήσεών τους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, θα μπορούσε να επιτρέψει ακόμα και ορισμένες μεταρρυθμίσεις που, έστω και μέσα σε καπιταλιστικό πλαίσιο, θα μπορούσαν να χρησιμεύουν ως αφητηρίες για περαιτέρω ριζοσπαστικοποιήσεις.

Η αναγκαία σύγκλιση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών αγώνων δεν είναι μια συσπείρωση στη βάση ενός σταθερού συμβιβασμού ανάμεσα στο περιβαλλοντικό και το κοινωνικό. Είναι μια δυναμική διαδικασία αποσαφήνισης, ανασύνθεσης και ριζοσπαστικοποίησης. Μια τέτοια διαδικασία εμπλέκει αναγκαστικά πολλές διενέξεις ανάμεσα σε κοινωνικούς τομείς, ιδιαίτερα διενέξεις με

26. «Νίμπυ» από το αγγλικό Nimby («not in my backyard» που σημαίνει «όχι στη δική μου αυλή») προέρχεται από τις ιδεολογικές καμπάνιες κατά των κινητοποιήσεων που εν πολλοίς κινητοποιούν κατοίκους μιας περιοχής κατά μιας συγκεκριμένης εγκατάστασης κοντά τους, χωρίς όμως οι ίδιοι να εκφράζουν γενικότερη αντίθεση στην ίδια αυτή την επένδυση ως τέτοια.

τομείς του εργατικού κινήματος που βρίσκονται σε ταξική συνεργασία με τον παραγωγισμό. Παρόλο που χρειάζεται μια αναγκαία αίσθηση τακτικής και υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα και τα πλεονεκτήματα της οικολογικής μετάβασης για τους εργαζόμενους (ειδικά σε όρους απασχόλησης και υγείας), πρέπει πάντως να αντιταχθούμε στο εργατικό κίνημα που βρίσκεται κάτω από προστατευτική και παραγωγικίστικη επιρροή. Σε μια διένεξη ανάμεσα σε κοινωνικούς τομείς που έχουν στρατευτεί για το περιβάλλον και σε τομείς του εργατικού κινήματος που ευθυγραμμίζονται με τον παραγωγισμό και τον προστατευτισμό, εμείς υπερασπίζουμε τους πρώτους, προσπαθώντας ταυτόχρονα να πείσουμε τους εργαζόμενους να αλλάξουν τη στάση τους. Για αυτό και προτείνουμε γερές προγραμματικές εναλλακτικές με στόχο να ενισχυθούν τα δικαιώματα και η ευημερία των εργαζομένων και των κοινοτήτων. Δεν είναι αυτοί που πρέπει να πληρώσουν για τις αποφάσεις των επιχειρήσεων και των κυβερνήσεων που τις στηρίζουν.

Για να κερδηθεί το εργατικό κίνημα και τα άλλα κοινωνικά κινήματα στην πάλη σε ένα πρόγραμμα οικосоσιαλιστικής μετάβασης, αυτό δεν μπορεί να γίνει τελικά παρά μέσα από την ανάδυση εναλλακτικών πολιτικών που να έχουν ως στόχο να πάρουν την κυβερνητική εξουσία για να εφαρμόσουν ένα συνολικό σχέδιο αντικαπιταλιστικών δομικών μεταρρυθμίσεων που θα ικανοποιούν ταυτόχρονα και τις κοινωνικές ανάγκες και τους περιβαλλοντικούς περιορισμούς. Η συγκρότηση μιας οικосоσιαλιστικής κυβέρνησης, που να κόψει με τον καπιταλισμό στηριζόμενη στην κοινωνική κινητοποίηση, αποτελεί το κρίσιμο επιστέγασμα ενός οικосоσιαλιστικού προγράμματος έκτακτης ανάγκης. Αλλά δεν μπορεί να υπάρξει ένας εφικτός οικосоσιαλισμός σε μία μόνο χώρα. Ο σχηματισμός μιας τέτοιας κυβέρνησης δεν αποτελεί, με τη σειρά του, παρά μόνο ένα μεταβατικό στάδιο μιας διαρκούς διαδικασίας με στόχο την ανατροπή του καπιταλισμού σε όλο τον πλανήτη.

Τεχνολογίες, αυτοδιαχείριση και αποκέντρωση

«Η Κομμούνα είναι η πολιτική μορφή που επιτέλους βρήκε η χειραφέτηση της εργασίας», έγραφε ο Μαοξ στα μαθήματα από την Κομμούνα του Παρισιού. Τον 19ο αιώνα, ο καπιταλισμός δημιούργησε ένα ενεργειακό σύστημα όλο και πιο ομοιόμορφο και όλο και πιο συγκεντρωτικό, του οποίου τόσο ο τεχνικός όσο και ο πολιτικός έλεγχος συνεπάγονταν, αντίστοιχα, έναν τεράστιο γραφειοκρατικό μηχανισμό και ένα περίπλοκο σύστημα αναθέσεων εξουσίας. Το σύστημα αυτό δεν είναι προφανώς η αιτία του γραφειοκρατικού εκφυλισμού της ΕΣΣΔ –ο οποίος πήγαζε κυρίως από τη σταλινική αντεπανάσταση–, όμως τον ευνόησε σε ένα βαθμό. Αντίστροφα, η ευελιξία και η σπονδυλότητα των ανανεώσιμων τεχνολογιών δεν αποτελούν εγγύηση για έναν δημοκρατικό σοσιαλισμό, αλλά ανοίγουν νέες δυνατότητες αντικαπιταλιστικών δομικών μεταρρυθμίσεων με στόχο μια χωρικά αποκεντρωμένη ανάπτυξη, που να οργανώνεται γύρω από το δημοκρατικό έλεγχο, από τις τοπικές κοινότητες, των επί τόπου διαθέσιμων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της χρήσης τους. Αλλά η πραγματοποίηση των δυνατοτήτων αυτών εξαρτάται από την πάλη των τάξεων. Η απαλλοτρίωση και μόνο ενός τμήματος των περιουσιών που έχουν συσσωρεύσει οι αραβικές πετρομοναρχίες θα αρκούσε για τη χρηματοδότηση εναλλακτικών σχεδίων ανάπτυξης στην περιοχή της Εγγύς και της Μέσης Ανατολής, με βάση την ηλιακή ενέργεια και με στόχο την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών σε τοπική κλίμακα. Στην ίδια τάξη ιδεών ανήκει και το αξιοθρήνητο των λεγόμενων «προοδευτικών» λατινοαμερικάνικων κυβερνήσεων που δεν έχουν επενδύσει τα έσοδα από τις ορυκτές εκμεταλλεύσεις σε σχέδια κοινωνικής και οικολογικής μετάβασης με στόχο έναν άλλο τύπο ανάπτυξης, αποκεντρωμένο, δημοκρατικό, πιο ισορροπημένο στις σχέσεις πόλης και υπαίθρου, με άξονα τις κοινότητες και με βάση το 100% ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Οι ανανεώσιμες τεχνολογίες ενέργειας τροποποιούν επίσης και τη

συνάρθρωση ανάμεσα στα διαρθρωτικά μέτρα και στις εμπειρίες ελέγχου και αυτοδιαχείρισης στο επίπεδο των περιοχών, καθώς αυτές βλέπουν να ανοίγουν νέες δυνατότητες ενεργειακής αυτάρκειας. Το σχέδιο μιας δημοκρατικής οικοσσοσιαλιστικής κοινωνίας, που να βασίζεται σε ένα δίκτυο αποκεντρωμένων οργάνων εξουσίας, ξαναβρίσκει έτσι την επικαιρότητα και τη φερεγγυότητά του. Η φύση και οι δυσκολίες αποθήκευσης της ηλεκτρικής ενέργειας κάνουν τη διαχείριση ενός συστήματος αποκεντρωμένου, αλληλέγγυου και συμπληρωματικού, πιο εύκολη απ'ό,τι το σημερινό σύστημα, που υπόκειται στις διαταγές της αγοράς. Ο χώρος πάλης αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για τις χώρες του Νότου, μέσα στο πλαίσιο ενός μοντέλου ανάπτυξης εναλλακτικού προς το ιμπεριαλιστικό μοντέλο, όπου συμπεριλαμβάνεται και η διατροφική κυριαρχία. Γενικότερα, το ηπειρωτικό και υποηπειρωτικό επίπεδο είναι κατάλληλο για να συναρθρωθεί μια νέα αντίληψη για την ανάπτυξη, με άξονα την αυτοδιαχείριση των περιοχών, και για να χρησιμεύσει συνδυητικά ανάμεσα στο τοπικό και στο παγκόσμιο.

Περιβαλλοντική στράτευση των επιστημόνων

Οι καπιταλιστικές απαντήσεις είναι οικολογικά ανεπαρκείς και κοινωνικά άδικες, καθώς εμφανίζουν τους κοινωνικούς κανόνες τις αγοράς ως αναπόφευκτους φυσικούς κανόνες. Η πραγματικότητα αυτή ωθεί ορισμένους επιστήμονες να στρατευτούν στο επίπεδο των αγώνων. Η στράτευσή τους έχει ως φόντο την κριτική απέναντι στον αυξανόμενο κατακερματισμό της έρευνας και στην υποταγή της όλο και περισσότερο στις ανάγκες του κεφαλαίου και τους χρόνους του. Ένας μειοψηφικός, αλλά αυξανόμενος αριθμός ερευνητών διακρίνει την ανάγκη διεπιστημονικότητας και διακλαδικότητας που όμως επίσης συνεπάγεται και τη συνεργασία με τους κοινωνικούς χώρους. Σε αυτό το πλαίσιο, αναδύεται και μια ευκαιρία να ξανα-οριστεί «η

γνώση», να ξεφύγει από τους ερημητικούς της περιορισμούς και να στραφεί κατά του κεφαλαίου. Το οποίο επίσης ενισχύεται από την άνοδο, σε ορισμένους τομείς της άρχουσας τάξης, του ανορθολογικού και της άρνησης των αντικειμενικών δεδομένων, δύο αντιδραστικά χαρακτηριστικά που ενσαρκώνει ιδιαίτερα ο Ντόναλντ Τραμπ. Οι οικοσοσιαλιστές πρέπει να συμβάλουν στο να χρησιμοποιηθεί αυτή η ευκαιρία με κάθε τρόπο. Ο στόχος δεν είναι να υποβληθεί το κοινωνικό κίνημα στη δικτατορία «της επιστήμης» ή των ειδικών, αλλά αντίθετα να τεθεί η πραγματογνωμοσύνη στην υπηρεσία του κοινωνικού κινήματος και να υπόκειται στην κριτική του. Αυτό μπορεί να αυξήσει πολύ τη φερεγγυότητα και τη νομιμοποίηση των αντικαπιταλιστικών προτάσεων. Ιδιαίτερα η εμπειρία διεθνούς συνεργασίας των επιστημόνων αποτελεί σημαντικό ατού για να αναπτυχθεί ο διεθνισμός.

Αυτοοργάνωση των πληττόμενων πληθυσμών

Τα μέσα για να αποφευχθεί η μεγάλη καταστροφή που έρχεται έχουν τρομαχτικά αργήσει σε σχέση με τις απαιτήσεις. Και ορισμένες «ανθρωπογενείς» οικολογικές καταστροφές είναι, επομένως, αναπόφευκτο να πολλαπλασιαστούν, ιδιαίτερα εξαιτίας των ακραίων μετεωρολογικών φαινομένων (πλημμύρες, κυκλώνες, κλπ). Αυτές δημιουργούν καταστάσεις αποδιοργάνωσης και χάους, που θα τις εκμεταλλευτούν οι κερδοσκόποι και θα εργαλειοποιηθούν με στόχους εξουσίας (πολιτικής, οικονομικής, γεωστρατηγικής). Ταυτόχρονα όμως, οι ίδιες αυτές καταστάσεις μπορεί να ευνοήσουν και την αυτοοργάνωση της βοήθειας, την υποδοχή των προσφύγων, ακόμα και την αναδιοργάνωση της κοινωνικής ζωής γενικότερα. Οι πρωτοβουλίες αυτές, σε τέτοια περίπτωση, θα έχουν μεγάλη νομιμοποίηση, γιατί είναι ζωτικής σημασίας και γιατί είναι πιο αποτελεσματικές από τη διεθνή βοήθεια. Ο υποκειμενικός παράγοντας είναι καθοριστικός

για να μπορέσουν να συγκεκριμενοποιηθούν τέτοιου είδους δυνατότητες. Η προοπτική αυτή αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της οικοσοσιαλιστικής μας στρατηγικής, ως επαναστατικής στρατηγικής. Και γενικότερα, η συνεχιζόμενη καπιταλιστική αδυναμία απέναντι στην ανάπτυξη της οικολογικής κρίσης συμβάλλει στη δημιουργία μιας κατάστασης που αντικειμενικά θα θέτει το εναλλακτικό δίλημμα: είτε να υποκύψουμε στη βαρβαρότητα, από τη μια, είτε να αποφασίσουμε να σωθούμε, επαναστατικά, από την άλλη.

Οικοσοσιαλισμός και διεθνισμός

Στο οικοσοσιαλιστικό πρόγραμμα έκτακτης ανάγκης, οι απαιτήσεις για εντοπιότητα της παραγωγής και για διατροφική κυριαρχία εγγράφονται σε μια αυτοδιαχειριστική και διεθνιστική προοπτική, που είναι διαμετρικά αντίστροφη τόσο της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης και των ελεύθερων συναλλαγών, από τη μια, όσο και του καπιταλιστικού προστατευτισμού και της εθνικής κυριαρχίας, από την άλλη. Ιδιαίτερα στις αναπτυγμένες χώρες, χρειάζεται η μεγαλύτερη δυνατή επαγρύπνηση απέναντι στις προσπάθειες ιδιοποίησης του θέματος από την άκρα και την ακραία δεξιά. Αυτές προσπαθούν να στρέψουν τις οικολογικές διεκδικήσεις προς εθνικιστικές ψευτοαπαντήσεις που συνεχίζουν να είναι στην υπηρεσία του κεφαλαίου γεφυρώνοντάς τες με θεματικά ευρύτερα ρατσιστικές, ισλαμόφοβες, αντιδραστικές, «παραδοσιακίστικες». Τα αιτήματα για εντοπιότητα της παραγωγής και για διατροφική κυριαρχία αποτελούν δόκιμους χώρους για τέτοια εγχειρήματα. Είναι επομένως κρίσιμο να πλαισιωθούν τα αιτήματα αυτά με προσοχή, για να αποφευχθεί κάθε τέτοια ιδιοποίηση.

Εμείς αντιτασσόμαστε στις μετακινήσεις εργοστασίων προς χώρες χαμηλού κόστους και υποστηρίζουμε την εντοπιότητα της παραγωγής γενικά, αλλά δεν στηρίζουμε το αίτημα της επαναφοράς επιχειρήσεων

που έχουν μετακινηθεί. Η ιδέα της επαναφοράς συνεπάγεται, πράγματι, ότι ορισμένοι εργαζόμενοι σε χώρες χαμηλού κόστους θα χρειαστεί να χάσουν τη δουλειά τους για να ξαναβρούν τις δικές τους οι εργαζόμενοι στις ιμπεριαλιστικές χώρες. Αντί να ενοποιεί επομένως τους μισθωτούς των διαφόρων χωρών απέναντι στους εκμεταλλευτές, η διεκδίκηση αυτή τους βάζει να ανταγωνίζονται και τους αποπλίζει απέναντι στις εργοδοτικές απαιτήσεις για ανταγωνιστικότητα στις αγορές. Η εντοπιότητα της παραγωγής εγγράφεται σε ένα τελείως διαφορετικό σχέδιο, το οποίο ξεκινάει από τις οικολογικές και κοινωνικές ανάγκες, ιδιαίτερα το δικαίωμα σε δουλειά και σε εισόδημα για όλους και όλες, κοντά στο μέρος κατοικίας τους. Το ίδιο και η διατροφική κυριαρχία, για εμάς, δεν είναι μια εθνική κυριαρχία αλλά μια κυριαρχία στο επίπεδο των περιοχών όπως αυτές έχουν συγκροτηθεί ιστορικά από τις κοινότητες. Πρέπει επομένως να γίνει σεβαστή η ιστορία τους. Υπερασπιζόμαστε τη διακοινοτική αλληλεγγύη, δηλαδή τη διαχείριση των κοινών πόρων και τις ανταλλαγές μεταξύ τους, πάνω στη βάση της αλληλεγγύης και της συμπληρωματικότητας και όχι του ανταγωνισμού και της υπερεκμετάλλευσης.

Γενικότερα, διατυπώσεις όπως «αριστερός ή αλληλέγγυος προστατευτισμός» αφήνουν να καλλιεργείται η ιδέα πως ο ανταγωνισμός από χώρες με χαμηλούς μισθούς και χωρίς προστασία του περιβάλλοντος είναι η κρίσιμη αιτία για την απώλεια των βιομηχανικών θέσεων εργασίας στις αναπτυγμένες χώρες. Όμως, η κύρια αιτία για την απώλεια αυτή των θέσεων εργασίας είναι η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας σε ένα πλαίσιο όπου η ιστορική κίνηση της μείωσης του χρόνου εργασίας έχει σταματήσει εξαιτίας της επιδείνωσης του συσχετισμού δυνάμεων. Υιοθετώντας την παρωχημένη οπτική μιας παγκόσμιας οικονομίας που βασιζόταν στον ανταγωνισμό ανάμεσα σε χώρες, την ώρα που ο κυρίαρχος ρόλος περνάει κυρίως από τις πολυεθνικές, ο «αριστερός προστατευτισμός» μεταστρέφει την προσοχή από την αντίφαση κεφάλαιο – εργασία προς ένα διαταξικό μέτωπο υπεράσπισης της ανταγωνιστικότητας. Ο

«αριστερός προστατευτισμός» θέλει να εμφανίζεται ως διεθνισμός, αλλά παρακάμπτει τον καταστροφικό ανταγωνισμό των γεωργικών προϊόντων χαμηλού κόστους των αναπτυγμένων χωρών απέναντι στις χώρες του Νότου, καθώς και άλλες εκφράσεις της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας. Ο κίνδυνος ρατσιστικής μόλυνσης μιας τοποθέτησης που θα ξεκινούσε από θέσεις εθνικής κυριαρχίας είναι σημαντικός. Πράγματι, στις πιο αναπτυγμένες χώρες, είναι εύκολο το γλίστρημα από την υπεράσπιση των θέσεων εργασίας, μέσω της διατήρησης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων απέναντι στον ανταγωνισμό των χωρών με χαμηλούς μισθούς, προς την υποστήριξη των θέσεων εργασίας με μια πάλη κατά του ανταγωνισμού από τους εργαζόμενους χωρίς χαριτιά ή και τους εισηγμένους μετανάστες, αφού αυτοί θα αντιπροσώπευαν κατά κάποιον τρόπο «έναν τρίτο κόσμο μεταφερόμενο εδώ». Είναι ακριβώς αυτή η θανάσιμη παγίδα στην οποία η άκρα δεξιά θέλει να τραβήξει το εργατικό κίνημα και το κίνημα υπεράσπισης του περιβάλλοντος.

Δεν υπάρχει συντομευμένος δρόμος, δεν υπάρχει ενδεχόμενο μέτωπο για να λυθεί ταυτόχρονα η ανεργία και η καταστροφή του περιβάλλοντος που να περνάει μέσα από ένα μέτωπο ανάμεσα στους καπιταλιστές και στην εργατική τους δύναμη. Αντί για μέτωπο με τους εργοδότες, οι εργαζόμενοι πρέπει να αναπτύσσουν καμπάνιες αλληλεγγύης που να τους επιτρέψουν να βρουν την ενότητα και τη δύναμη για να καταπολεμήσουν την κρίση.

Απέναντι σε μια οικосоσιαλιστική κυβέρνηση που θα ξεκινούσε πράγματι τη ρήξη με την καπιταλιστική λογική στηριζόμενη στην κινητοποίηση των εκμεταλλευομένων και των καταπιεσμένων, εμείς προφανώς θα υποστηρίζαμε το δικαίωμα αυτής της κυβέρνησης να προστατέψει την πολιτική της με μέτρα όπως το μονοπώλιο του εξωτερικού εμπορίου, τον έλεγχο των κινήσεων των κεφαλαίων, κλπ. Αλλά, στην περίπτωση αυτή, δεν πρόκειται για προστασία των καπιταλιστικών επιχειρήσεων απέναντι στο διεθνή ανταγωνισμό: πρόκειται, αντίθετα, για την προστασία της αντικαπιταλιστικής

πολιτικής με ταυτόχρονο κάλεσμα προς τους εκμεταλλεζόμενους και καταπιεσμένους των άλλων χωρών να παλέψουν για να επεκταθεί η επιτυχία αυτή και σε άλλες χώρες, σε μια διεθνιστική προοπτική ανατροπής του παγκόσμιου καπιταλισμού. Μια τέτοια πολιτική βρίσκεται στον αντίποδα του «προστατευτισμού», ο οποίος καταλήγει πάντα να υποτάσσει τις οικολογικές και κοινωνικές διεκδικήσεις στις ανάγκες ενίσχυσης του εθνικού καπιταλισμού στη διεθνή αγορά, δηλαδή σε τελευταία ανάλυση... στην ελεύθερη αγορά.

Ο οικосоσιαλισμός μπορεί να ξεκινήσει σε εθνικό επίπεδο, αλλά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί πλήρως παρά μόνο σε διεθνή κλίμακα, γιατί μια ορθολογική και συνετή διαχείριση του συστήματος ΓΗ απαιτεί έναν παγκόσμιο δημοκρατικό σχεδιασμό. Οι παγκόσμιες επιστημονικές εργασίες που έχουν κάνει οργανισμοί όπως η ΔΕΕΚΑ ή το IGBP και άλλοι δείχνουν πως αυτός ο παγκόσμιος δημοκρατικός σχεδιασμός είναι εφικτός. Αυτό που οι επιστήμονες μπορούν να κάνουν στο δικό τους επίπεδο θα μπορούσε επίσης να γίνει και από δημοκρατικά εκλεγμένους εκπροσώπους των κοινωνικών κινήματων –και εν μέρει γίνεται και σήμερα σε οργανώσεις όπως η Via Campesina και άλλα συνδικάτα.

Η κατάσταση του κινήματος

Οι αυτόχθονες λαοί ήταν για πολύ καιρό οι πιο αποτελεσματικοί υπερασπιστές της οικολογίας του πλανήτη και των άγριων ειδών του και οι πιο καλοί φύλακες της ακεραιότητας και της βιοποικιλότητάς του. Πολλοί αυτόχθονες λαοί ζουν σε εδάφη που είναι πλούσια σε πόρους, εν μέρει επειδή τα προστάτευσαν και τα διατήρησαν επί πολλές γενιές. Αυτό είναι που τα κάνει ταυτόχρονα προνομιούχους στόχους για τις εξορυκτικές βιομηχανίες και για την αρπαγή των περιοχών τους. Οι λαοί αυτοί αγωνίζονται κατά της αποικιοκρατίας εδώ και πάνω από 500 χρόνια και συνεχίζουν να παλεύουν ενάντια σε

όλες τις μορφές αποικιοκρατίας και ρατσισμού. Οι αυτόχθονες λαοί του Καναδά και του βόρειου τμήματος των ΗΠΑ ήταν στην πρωτοπορία του αγώνα κατά της κατασκευής αγωγών για την εξόρυξη της πισσούχας άμμου της Αλμπέρτα. Πενήντα αυτόχθονες οργανώσεις υπέγραψαν το 2016 συμφωνία για να αντιταχθούν στο έργο, μεταξύ των οποίων και οι φυλές των Σιού του Standing Rock, που αντιτίθενται και στους αγωγούς της Βόρειας Ντακότα.

Μετά την ήττα του κλιματικού κινήματος στη συνάντηση κορυφής της Κοπεγχάγης για το κλίμα (COP15), ο βολιβιανός πρόεδρος Έβο Μοράλες συγκάλεσε, τον Απρίλιο του 2010, μια συνδιάσκεψη των λαών για την κλιματική αλλαγή και για τα δικαιώματα της Γης-Μητέρα στην Κοτσαμπάμπα της Βολιβίας, για να ακουστεί η φωνή των λαών, μεταξύ των οποίων και οι αυτόχθονες λαοί. Πάνω από 35.000 άτομα παρακολούθησαν τη συνδιάσκεψη αυτή, παρά τις δυσκολίες που προκάλεσε η έκρηξη του ισλανδικού ηφαιστείου Eyjafjallajökull, η οποία εμπόδισε πολλές χιλιάδες ανθρώπους να συμμετάσχουν.

Ο αγώνας για την υπεράσπιση του πλανήτη και κατά της πλανητικής υπερθέρμανσης και της κλιματικής αλλαγής απαιτεί την πιο πλατιά δυνατή συμμαχία μεταξύ άλλων όχι μόνο των ιθαγενών δυνάμεων και των δυνάμεων του εργατικού κινήματος αλλά και των κοινωνικών κινημάτων που ενισχύθηκαν και ριζοσπαστικοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια και που παίζουν αυξανόμενο ρόλο, ιδιαίτερα στην κλιματική κινητοποίηση. Οργανώσεις όπως οι Plane Stupid, Take the Power ή οι κινητοποιήσεις Ende Gelände στη Γερμανία οργάνωσαν σημαντικές εκστρατείες άμεσης δράσης. Η Via Campesina είναι ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά κινήματα παγκοσμίως, αφού περιλαμβάνει πάνω από 100 εκατομμύρια μικρών και μεσαίων αγροτών, ακτημόνων, αγροτισσών, αυτόχθονων λαών, μεταναστών και εργατών γης, από 70 χώρες. Επιπλέον, η πάλη για την αγρο-οικολογία, ενάντια στην καπιταλιστική αγροτοβιομηχανία, έχει πάρει όλο και πιο κεντρική θέση στην ατζέντα της. Παλαιότερες οργανώσεις όπως η Amis de la

Terre και η Greenpeace αναπτύχθηκαν και ριζοσπαστικοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια, ενώ και νέες ομάδες όπως η Anaa και η 38 Degrees επίσης ριζοσπαστικοποιήθηκαν, ιδιαίτερα κατά την ετοιμασία της COP του Παρισιού, και έχουν εντυπωσιακή ικανότητα κινητοποίησης. Πολλές τοπικές κινητοποιήσεις, όπως ο αγώνας ενάντια στα ορυχεία χρυσού στην Καχαμάρκα του Περού ή κατά του αεροδρομίου της Νοτρ-Νταμ-ντε-Λαντ στη Γαλλία, έχουν καταφέρει να μπλοκάρουν καταστροφικά έργα. Όλες αυτές οι δράσεις αντίστασης, τις οποίες τις ονόμασε Blockadia η Ναόμι Κλάιν, είναι οι πιο σημαντικές συνιστώσες του αγώνα για «να αλλάξουμε σύστημα, όχι κλίμα».

Τέλος, η εμπλοκή των συνδικάτων στην πάλη κατά της κλιματικής αλλαγής είναι κρίσιμη, ακόμα αν παραμένει δύσκολη σε μια τόσο αμυντική περίοδο. Πρόοδοι ωστόσο υπήρξαν ως καρπός πρωτοβουλιών όπως η καμπάνια για το ένα εκατομμύριο πράσινων θέσεων εργασίας στη Μεγάλη Βρετανία, που υποστηρίχτηκε από τα περισσότερα από τα μεγάλα συνδικάτα και τη Συνομοσπονδία τους (TUC). Σε διεθνές επίπεδο, η καμπάνια «Δίκαιη Μετάβαση» της Διεθνούς Συνδικαλιστικής Συνομοσπονδίας (κοινωνικά δίκαιη μετάβαση από τα ορυκτά καύσιμα σε πράσινες θέσεις εργασίας) είναι πολύ σημαντική, παρόλο που διεξάγεται μέσα σε ένα ρεφορμιστικό πλαίσιο -όπως και η μεγάλη πλειοψηφία των συνδικαλιστικών δράσεων και εκστρατειών, όπως οι «Trade Unions for Energy Democracy» (Συνδικάτα για την ενεργειακή δημοκρατία) και «Labour Network for Sustainability» (Εργατικό δίκτυο για τη βιωσιμότητα). Οι πρωτοβουλίες αυτές έχουν εμβέλεια μέσα στα συνδικάτα, επειδή ασχολούνται ακριβώς με το ερώτημα της απώλειας των θέσεων εργασίας με το πέρασμα σε πράσινη ενέργεια.

Η 4η Διεθνής ανακηρύχτηκε η ίδια οικосоσιαλιστική κατά το 16ο Παγκόσμιο Συνέδριό της, το 2010. Είναι το μόνο διεθνές ρεύμα της ριζοσπαστικής αριστεράς που το έχει κάνει. Η απόφαση αυτή είναι σημαντική, αλλά δεν είναι παρά μόνο ένα πρώτο υπόστρωμα για οικοδόμηση. Οι πιο ενεργητικοί οπαδοί της πρωτοβουλίας αυτής

είναι τα τμήματα των φτωχών χωρών του Νότου που είναι και αυτές που πλήττονται το περισσότερο από τα ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα, που έχουν το λιγότερο συμβάλει στις εκπομπές άνθρακα και που είναι οι λιγότερο εξοπλισμένες στο χώρο της κλιματικής δικαιοσύνης. Ορισμένα από τα τμήματα της 4ης Διεθνούς, μάλιστα, ήταν ήδη οικосоσιαλιστικά και από πριν.

Το τμήμα της 4ης Διεθνούς του Μιντανάο στις Φιλιππίνες, για παράδειγμα, σε μια περιοχή που αντιμετωπίζει όλο και πιο συχνούς και ισχυρούς τυφώνες, εμπλέκεται εδώ και πολύν καιρό στην υπεράσπιση των κοινοτήτων από τα ακραία μετεωρολογικά φαινόμενα. Τα μέλη του επίσης έχουν στρατευτεί στην ανάπτυξη γεωργικών μεθόδων με βάση τη διατροφική κυριαρχία και τον αποκλεισμό των γενετικά τροποποιημένων σπόρων των πολυεθνικών όπως η Monsanto. Και αντίστροφα, καλλιεργούν τους δικούς τους σπόρους και παράγουν βιολογικά τρόφιμα για τις τοπικές κοινότητες. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15, σελ. 132]

Στο Μπανγκλαντές, που είναι μια από τις πιο ευάλωτες χώρες, σε πολύ χαμηλό υψόμετρο, και από αυτές που πλήττονται περισσότερο στον κόσμο από την κλιματική αλλαγή, και που ήδη υφίσταται την άνοδο του επιπέδου της θάλασσας και της υφαλμύρισης τεράστιων περιοχών της χώρας, το τμήμα της 4ης Διεθνούς έχει στρατευτεί βαθιά στην πάλη κατά της κλιματικής αλλαγής και της ανύψωσης του επιπέδου της θάλασσας. Έχει κεντρικά επενδυθεί σε μεγάλα αγροτικά κινήματα, τόσο στην πάλη κατά της κλιματικής αλλαγής όσο και για την αναδιανομή της γης, κατά το πρότυπο του MST στη Βραζιλία. Μαζί με την Via Campesina και άλλες οργανώσεις, κάνουν εκστρατεία υπέρ της διατροφικής κυριαρχίας, των δικαιωμάτων των παραγωγών αγροτών και για την αναδιανομή των γαιών. Έχουν έντονα αναμειχθεί στο να διοργανώσουν ολόκληρα κλιματικά καραβάνια από το 2011, τα οποία διεξάγουν καμπάνια σε όλο το Μπανγκλαντές, στο Νεπάλ και στην Ινδία, κατά της κλιματικής αλλαγής και της παγκόσμιας υπερθέρμανσης.

Στο Πακιστάν, οι σύντροφοι της 4ης Διεθνούς ήταν επίσης στην

πρωτοπορία του αγώνα κατά της κλιματικής αλλαγής. Το 2010, καταστροφικές πλημμύρες έπληξαν το ένα πέμπτο της χώρας και άφησαν εκατομμύρια άστεγους. Είκοσι εκατομμύρια άνθρωποι επλήγησαν και 2.000 άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους, 12 εκατομμύρια είδαν τα σπίτια τους να πλήττονται ή και να καταστρέφονται πλήρως. Μισό εκατομμύριο ζώα κτηνοτροφίας χάθηκαν και 10.000 σχολεία καταστράφηκαν. Πέντε σύντροφοι φυλακίστηκαν επειδή υπερασπίστηκαν χωρικούς μετά από μία κατολίσθηση εδάφους που μπλόκαρε τον ποταμό Hunza στην περιοχή Γκιλγκίτ-Μπαλτιστάν στο Πακιστάν, παρασύροντας σπίτια και σκοτώνοντας 19 ανθρώπους. Η κατολίσθηση διαμόρφωσε μια λίμνη μήκους 23 χιλιομέτρων, που βύθισε τρία χωριά, αφήνοντας άστεγους 500 ανθρώπους και αποκομμένους άλλους 25.000. Εφτά χρόνια αργότερα, εξακολουθούν να βρίσκονται στη φυλακή και η καμπάνια για την απελευθέρωσή τους²⁷ συνεχίζεται.

Στη Βραζιλία, οι σύντροφοι έχουν εμπλακεί στην οικοδόμηση κλιματικού κινήματος. Το 2015, οργάνωσαν στην Φορταλέζα την πιο μεγάλη κλιματική πορεία στη Βραζιλία και, κατόπιν, διαδήλωσαν το 2016, στο πλαίσιο της καμπάνιας «350's Break Free», μπροστά στη μεγάλη ηλεκτροπαραγωγική μονάδα με άνθρακα της Βραζιλίας, και το 2017 στην Πορεία για το νερό. Ενεργοποιούνται επίσης στο πλευρό των αυτόχθονων λαών, των τοπικών κοινοτήτων και των περιβαλλοντικών ομάδων στις διενέξεις για το νερό, ιδιαίτερα στο ημι-άγονο τμήμα της χώρας. Σύντροφοι επίσης έχουν εμπλακεί στην υπεράσπιση του Αμαζονίου και κατά της καταστροφικής συμφωνίας REDD²⁸ για

27. Βλέπε και Inprecor no 629/630 Ιουλίου - Αυγούστου 2016 και no 639/640 Μαΐου - Ιουνίου 2017, καθώς και P. Rousset, «*Gilgit-Baltistan (Pakistan): Dernières nouvelles de Baba Jan*» (Γκιλγκίτ-Μπαλτιστάν, Πακιστάν: Τελευταία νέα για τον Μπαμπά Γιαν), Europe solidaire sans frontières (ESSF), 15 Μαρτίου 2019, στο <http://www.europe-solidaire.org/spip.php?article48093>.

28. UN-REDD είναι ένα πρόγραμμα του ΟΗΕ, από το 2008, υποτίθεται για τη μείωση των εκπομπών άνθρακα που ανάγονται στην αποψίλωση και την υποβάθμιση των δασών.

τα δάση. Οι οργανώσεις της 4ης Διεθνούς στη λατινική Αμερική έχουν εμπλακεί στις κινητοποιήσεις γύρω από τη Συνάντηση Κορυφής των Λαών στη Κοτσαμπάμπα.

Στην Ευρώπη και τη βόρειο Αμερική, οι σύντροφοι της 4ης Διεθνούς επενδύονται όλο και περισσότερο στις κλιματικές κινητοποιήσεις – γύρω από τις COP στην Κοπενχάγη και στο Παρίσι ή γύρω από αγώνες πιο τοπικούς– κατά της fracturation²⁹ στη Μεγάλη Βρετανία, κατά των πισσούχων άμμων στον Καναδά ή κατά του πετρελαιοαγωγού Keystone Pipeline στις ΗΠΑ και στον Καναδά.

29. Υδραυλική ρωγμάτωση σχιστολιθικών πετρωμάτων για την εξόρυξη πετρελαίου από αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Συζητήσεις, διευκρινίσεις, ανοιχτά ζητήματα

Ιδεολογική μάχη και κοινωνική επανάσταση

Υποστηρίζουμε έναν οικοσοσιαλισμό ριζικά αντικαπιταλιστικό, ανθρωπιστικό, διεθνιστικό, φεμινιστικό και αυτοδιαχειριστικό με βάση μια τριπλή διαπίστωση που καθορίζει το περιεχόμενό του:

- την αναγκαιότητα μεταβατικού αντικαπιταλιστικού προγράμματος που να παίρνει υπόψη του τους οικολογικούς περιορισμούς χωρίς να τους παραπέμπει για μετά τον καπιταλισμό.
- την αδυναμία υλοποίησης του προγράμματος αυτού στο σύνολό του παρά μόνο μέσα από την άμεση, επαναστατική, δημοκρατική και αυτο-οργανωτική δράση των εκμεταλλευομένων και καταπιεσμένων, με σύγκλιση και επέκταση σε όλον τον πλανήτη της πάλης των μισθωτών, των γυναικών, των LGBT, των νέων, των αγροτών και των ιθαγενών λαών.
- τη βαθιά κρίση εννοιών και αξιών που πηγάζει από την αντιστροφή μεταξύ αναγκών και παραγωγής, μεταξύ ζωντανής και νεκρής εργασίας, μεταξύ του έμβιου και του άψυχου: το κεφάλαιο αλλοτριώνει τον άνθρωπο από την κοινωνική ζωική του φύση, που σκέφτεται και παράγει συνειδητά και συλλογικά την ύπαρξή του.

Ο οικосоσιαλισμός δεν είναι απλώς στρατηγική αγώνα και πρόγραμμα: αποτελεί επίσης και ηθική και πολιτική μάχη. Η καταστροφή του περιβάλλοντος είναι η δική μας καταστροφή και η καταστροφή των απογόνων μας, όπως και η εξάλειψη πολλών μορφών ζωής. Έτσι, η οικολογική κρίση πάει πολύ πιο πέρα από τη λειτουργία των οικοσυστημάτων, εξαιτίας της λογικής του κέρδους: είναι συνολική κρίση του ανθρώπινου πολιτισμού. Για να ξεπεραστεί, αναγκαία προϋπόθεση είναι να καταργηθεί η εμπορευματική παραγωγή και να αντικατασταθεί από μια κοινωνία που να βασίζεται στην αξία χρήσης: η τελευταία ορίζεται με βάση την ικανοποίηση πραγματικών ανθρώπινων αναγκών τα οποία πρέπει να καθορίζονται δημοκρατικά μέσα στο πλαίσιο των οικοσυστημάτων. Αλλά η αναγκαία αυτή προϋπόθεση δεν είναι καθόλου ικανή από μόνη της. Πρώτον, επειδή η οικολογική καταστροφή, όπως και η καταπίεση των γυναικών, υπάρχει και πριν από τον καπιταλισμό, έστω και με διαφορετικές μορφές. Και δεύτερον, και κυρίως, επειδή ο «αληθινά υπαρκτός σοσιαλισμός» ανέπτυξε μια ειδική μορφή «γραφειοκρατικού παραγωγισμού» που υπήρξε εξίσου καταστροφικός του περιβάλλοντος όσο και ο καπιταλιστικός παραγωγισμός.

Απολογισμός του «υπαρκτού σοσιαλισμού»

Ο απολογισμός της ΕΣΣΔ, της Κίνας και των ανατολικών χωρών δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στο σταλινικό γραφειοκρατικό εκφυλισμό της επανάστασης. [ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16, σελ. 134] Σε ιδεολογικό επίπεδο, εν μέρει διευκολύνθηκε από την εμπότιση του επαναστατικού κινήματος από τις μηχανιστικές επιστημονικές αντιλήψεις που είχε αναπτύξει η αστική τάξη. Οι αντιλήψεις αυτές, που πρέπει να αναλυθούν στο ιστορικό τους πλαίσιο, καθόρισαν μια οπτική για το περιβάλλον ως ενός στοιχείου που ήταν για να κυριαρχείται, να

τροποποιείται κατά βούληση και χωρίς όρια. Οι ιδέες αυτές ήταν παρούσες στην πλειοψηφία των τάσεων του εργατικού κινήματος, ακόμα και της αριστερής αντιπολίτευσης στο σταλινισμό. Ιδιαίτερα στον Τρότσκι. Το αποτέλεσμα είναι μια υποβόσκουσα μορφή υλισμού που μοιάζει να υπονοεί ότι η χειραφέτηση της εργατικής τάξης θα ερχόταν μέσα από την ανάπτυξη της παραγωγής που, από τη μια, θα επέτρεπε μεγαλύτερη υλική αφθονία και, από την άλλη, θα όξυνε τις εσώτερες αντιφάσεις του καπιταλισμού ως το σημείο που αυτές θα γίνονταν τόσο ανυπόφορες που θα διευκόλυναν το ίδιο του το τέλος. Το σίγουρο είναι ότι αυτό είναι περισσότερο τελεολογικό³⁰ παρά βασίζεται σε μια γερά θεμελιωμένη άποψη.

Στη διάρκεια του δεύτερου ήμισυ του 20ου αιώνα, ο καπιταλισμός γνώρισε μια περίοδο όπου όχι μόνο δεν κατέρρεε αλλά και ανεπτύχθη εξαιρετικά και δημιούργησε τη μεγαλύτερη υλική αφθονία στην ιστορία. Ένας σύντομος, αλλά και αναμφισβήτητος, απολογισμός οφείλει να περάσει από τα εξής δύο σημεία:

- Πρώτον, οι συνεχείς υλικές πρόοδοι που προήλθαν από τον παραγωγισμό δεν είναι παρά ο δρόμος προς την οικολογική καταστροφή.
 - Δεύτερον, η ανάπτυξη του πληθυσμού δεν παράγει από μόνη της καμία βελτίωση στο δρόμο της χειραφέτησης των λαϊκών τάξεων.
- Όπως και η χειραφέτηση των γυναικών απαιτεί αυτόνομο κίνημα

30. Η τελεολογία ή φιναλισμός, είναι ένα φιλοσοφικό ρεύμα που εξηγεί ένα φαινόμενο Α με βάση έναν τελικό στόχο Β που έπεται του Α. Ο φιναλισμός είναι στην ουσία του ιδεαλισμός, γιατί λέγοντας ότι ένας στόχος πρέπει να «πραγματοποιηθεί» σημαίνει ότι ένας συγκεκριμένος τύπος Ιδέας καθοδηγεί τον κόσμο. Ο Μαρξ και ο Ένγκελς έγραψαν για παράδειγμα στην «Γερμανική ιδεολογία»: *«Χάρη σε θεωρητικά τεχνάσματα, μπορούμε να παρουσιάσουμε την ιστορία που έρχεται ως το στόχο της ιστορίας που πέρασε. Έτσι, για παράδειγμα, αποδίδουμε την ανακάλυψη της Αμερικής σε ένα στόχο, που θα ήταν ότι επέτρεψε το ξέσπασμα της γαλλικής επανάστασης»*. Οι διάφορες θεωρίες συνωμοσίας είναι εξίσου αντιλήψεις που αντικαθιστούν την ανάλυση ενός συστήματος και των νόμων του από τις υπερτιμημένες προθέσεις της άρχουσας τάξης.

και την οικοδόμηση στο εσωτερικό του μιας σοσιαλιστικής τάσης, το ίδιο και το σταμάτημα της οικολογικής καταστροφής απαιτεί την οικοδόμηση ενός οικοσοσιαλιστικού ρεύματος που να δρά με προοπτική αντικαπιταλιστική, διεθνιστική και αντιγραφειοκρατική. Ο στόχος είναι να αναπτυχθεί σταδιακά μια νέα οικολογική συνείδηση, μια νέα αντίληψη για τον κόσμο, μια νέα κουλτούρα που να αναπτύσσει τις αξίες του σεβασμού, της φροντίδας και της σύνεσης. Η ανθρωπότητα έχει προκαλέσει πολλές οικολογικές καταστροφές, αλλά δεν υπάρχει κανένας λόγος να υποθέσει κανείς ότι η ευφυΐα και η ευαισθησία της μας απαγορεύουν να ξαναβρούμε αυτά που οι μηχανιστικές αντιλήψεις για τη φύση μας έκαναν να ξεχάσουμε, να φροντίζουμε το περιβάλλον, να αποκαταστήσουμε ό,τι είναι δυνατόν. Κάνοντάς το αυτό σημαίνει να ανακαλύψουμε μια νέα κουλτούρα της σχέσης μας με την υπόλοιπη φύση.

Δεν διεκδικούμε το μονοπώλιο του οικοσοσιαλισμού. Είμαστε ανοιχτοί στη συνεργασία με τα υπόλοιπα ρεύματα που αναφέρονται σε αυτή την αντίληψη και συζητάμε μαζί τους για όλα σε σχέση με τη συνάφεια και τη συνοχή των απαντήσεων που προτείνουν για να ενοποιηθούν οι κοινωνικοί και οικολογικοί αγώνες.

Η οικολογία του Μαρξ, ατελής έμπνευση

Εμείς βασιζόμαστε στην κριτική ανάλυση του Μαρξ και, πιο συγκεκριμένα, στις ακόλουθες ιδέες που αναφέρονται με άμεσο τρόπο στη σχέση της ανθρωπότητας με τη φύση και την κριτική αυτής της σχέση στον καπιταλισμό:

- η φύση και η εργασία είναι οι δύο μόνες πηγές του πλούτου. Η φύση είναι η κύρια πηγή των αξιών χρήσης.
- ο καπιταλισμός προϋποθέτει το διαχωρισμό μεταξύ παραγωγών και φυσικών πόρων, την ιδιοποίηση των τελευταίων από το κεφάλαιο, την αγορά της εργατικής δύναμης έναντι μισθού και

την διαρκώς διευρυνόμενη αναπαραγωγή αυτής της κίνησης απαλλοτριώσης / αλλοτριώσης.

- η αναζήτηση κέρδους σπρώχνει διαρκώς και στην καταλήστευση των φυσικών, ορυκτών και οργανικών, πόρων –ιδιαίτερα η τάση για βιομηχανική αλιεία, που καταστρέφει τους αλιευτικούς πόρους, και για όλο και πιο εντατική βιομηχανική γεωργία, που εξαντλεί τα εδάφη, προωθεί την μονοκαλλιέργεια και δίνει προτεραιότητα στην παραγωγή κρέατος.
- η μόνη ορθολογική γεωργία είναι αυτή που βασίζεται στους ανεξάρτητους γεωργούς ή στη συλλογική ιδιοκτησία του εδάφους. Η μόνη ορθολογική διαχείριση των δασών είναι αυτή που ξεφεύγει από την αναζήτηση κέρδους.
- Το κεφάλαιο είναι μια κοινωνική σχέση εκμετάλλευσης της εργασίας, που τροφοδοτείται από την πρόσθεση φυσικών πόρων, με προσανατολισμό την παραγωγή υπεραξίας. Το μόνο όριο του κεφαλαίου είναι το ίδιο το κεφάλαιο.
- Η παραγωγή υπεραξίας συνεπάγεται αναγκαστικά τη ρήξη του μεταβολισμού ανάμεσα στην ανθρωπότητα και την υπόλοιπη φύση. Η καπιταλιστική συσσώρευση εξαντλεί τόσο τη Γη όσο και τους(τις) εργαζόμενους(-ες), των οποίων η εργατική δύναμη είναι επίσης ένας φυσικός πόρος. Για να μπει τέλος στην καταλήστευση των πόρων (ορθολογική διαχείριση της σχέσης κοινωνίας-φύσης) απαιτείται να καταργηθεί η εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης και να μειωθεί ο χρόνος εργασίας.

Παρά τον πλούτο αυτών των συμβολών, η δουλειά του Μαρξ και του Ένγκελς γνωρίζουν πιέσεις:

- Παραμένει κάτω από την επιρροή, ως ένα βαθμό, του επιστημονισμού και της αυταπάτης της προόδου που προέρχεται από την «ανάπτυξη χωρίς όρια των παραγωγικών δυνάμεων».
- Στον Μαρξ, η σημασία της θεωρίας της φύσης και η σημασία των εσώτερων σχέσεων ανάμεσα στις ανθρώπινες κοινωνίες και στη φύση είναι κεντρικές. Όμως, συνυπάρχουν μαζί με κληρονομίες

που τον ωθούν σε τεχνοεπιστημονικές, προμηθεικές, αποκλίσεις περί ελέγχου και κυριαρχίας επί της φύσης. Είναι σημαντικό να υποβληθεί η σκέψη του στην κριτική των οικο-φεμινιστικών αναλύσεων για την πατριαρχία, με επικέντρωση στα στοιχεία που επιτρέπουν την οικοδόμηση μιας οικοσοσιαλιστικής και οικο-φεμινιστικής κοινωνίας, χωρίς τα πιο παραγωγικίστικα στοιχεία της.

Η διατύπωση του Μαρξ που λέει ότι το κεφάλαιο εξαντλεί και τις δύο αποκλειστικές πηγές πλούτου, την γη και τον εργαζόμενο, εμπλουτίζεται αν ενσωματώσει ευκρινώς τη γεωργική εργασία και την αναπαραγωγή: από την ίδια την αναπτυξιακή του λογική, το κεφάλαιο τείνει να αυξήσει την εκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας, την πατριαρχική του καταπίεση των γυναικών (που εξασφαλίζουν δωρεάν την πλειοψηφία των εργασιών αναπαραγωγής μέσα στην οικογένεια), την καταστροφή του περιβάλλοντος και την καταστροφή του μικρού αγρότη. Αυτή η δυναμική ανάλυση συγκροτεί τις βάσεις για την ιστορική αναγκαιότητα σύγκλισης των εργατικών, αγροτικών, φεμινιστικών, νεολαιίστικων και οικολογικών αγώνων.

Ο Μαρξ λέει ότι η ανθρώπινη εργατική δύναμη είναι πόρος, όχι μόνο κοινωνικός αλλά και φυσικός, και αυτό προσφέρει το θεμέλιο για την ιδέα του ότι η ιδιωτική ιδιοποίηση της Γης θα μοιάζει κάποτε τόσο βάρβαρη όσο και η ιδιωτική ιδιοποίηση του ενός ανθρώπου από άλλον. Αλλά η κινητοποίηση της εργατικής δύναμης έχει πρόσημο φύλλου και *«στην οικογένεια ο άνδρας είναι ο αστός και η γυναίκα ο προλετάριος»* (Ένγκελς). Κατά συνέπεια, η ιδιοποίηση του σώματος των γυναικών και η διάκριση που υφίστανται στην παραγωγική σφαίρα, καθώς και η οικιακή εργασία που κάνουν δωρεάν, αποτελούν ειδική μορφή ιδιοποίησης του πλούτου από τον καπιταλισμό, πράγμα που είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί, για να μπορέσει η ανάλυση αυτού του τρόπου παραγωγής να είναι πλήρης. Η μορφή αυτή συνδυάζεται με την εκμετάλλευση της μισθωτής εργασίας και με την καταλήστευση των πόρων, που οδηγούν, από την πλευρά τους, στην

καταστροφή του ανεξάρτητου αγρότη και στην καταστροφή των ιθαγενών κοινοτήτων.

Η ιδιοποίηση της φύσης και η εκμετάλλευση βρίσκονται στον αντίποδα του ελέγχου που υπερασπίζεται ο Μαοξ, όχι της φύσης, αλλά του μεταβολισμού που οι κοινωνίες εγκαθιδρύουν με τη φύση. Η αντίληψη αυτή –που λειτουργεί ακριβώς όπως και η οικολογική διεκδίκηση για έλεγχο των επιπτώσεων επί των οικοσυστημάτων– είναι, μαζί με τον υλιστικό προσανατολισμό και με τη διεκδίκηση της κοινωνικής χειραφέτησης, η βάση για την οικοδόμηση μιας εναλλακτικής κοινωνίας. Και αυτή η οικοδόμηση μπορεί να διεξαχθεί μόνο από τις λαϊκές τάξεις, καθώς μόνο αυτές –και αυτό δεν έχει αλλάξει από τις επεξεργασίες του Μαοξ– έχουν συμφέροντα που συμπίπτουν με το συμφέρον όλης της ανθρωπότητας και δυνητικά και της φύσης στο σύνολό της.

Ο οικοσοσιαλισμός μας ενσωματώνει όλη αυτή την γκάμα των πλευρών. Ο αγώνας των γυναικών αποτελεί τμήμα της πάλης των τάξεων –έστω και αν δεν περιορίζεται σε αυτήν–, γιατί η πατριαρχική καταπίεση είναι ένα από τα θεμέλια του καπιταλισμού. Οι περιβαλλοντικοί αγώνες αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της πάλης των τάξεων –έστω και αν δεν περιορίζονται σε αυτήν–, γιατί η αχόρταγη πείνα του κεφαλαίου στο να καταναλώνει πόρους είναι η άλλη πλευρά της εξάρτησής του από τη ζωντανή εργασία που μετασχηματίζει τους πόρους αυτούς σε αξία, αφενός, και αναπαράγει την εργατική δύναμη μέσα στο οικιακό πλαίσιο, αφετέρου. Επομένως, ο οικοσοσιαλισμός δεν είναι απλώς μια αντιπαραγωγικίστικη συμμαχία του κοινωνικού και του περιβαλλοντικού, μια κοινωνική συμμαχία εργατριών και αγροτισσών: γιατί είναι και ενσωμάτωση του φεμινισμού μέσα στο κοινωνικό και στο περιβαλλοντικό, δηλαδή είναι σοσιαλιστικός οικο-φεμινισμός. Η έννοια του οικοσοσιαλισμού δικαιολογείται τόσο για να διαχωριστούμε από τον γραφειοκρατικό παραγωγισμό που εφάρμοσε ο «υπαρκτός σοσιαλισμός» στο όνομα της «απελευθέρωσης των παραγωγικών δυνάμεων» όσο και για να απαλλαγούμε από τις «παραγωγικίστικες σκωρίες» που υπάρχουν στον Μαοξ και στον Ένγκελς όπως, ίσως και περισσότερο,

στην πλειοψηφία των μαρξιστών μετά από τον Μαρξ. Τα οικολογικά εγκλήματα της σταλινικής γραφειοκρατίας, όπως και τα κοινωνικά της εγκλήματα, δεν μπορεί να αποδίδονται στον μαρξισμό. Αλλά «η οικολογία του Μαρξ» παραμένει μια ανολοκλήρωτη έρευνα. Ο οικосоσιαλισμός μας φιλοδοξεί να συνεχίσει την επεξεργασία της και να ξεπεράσει τα όριά της.

Αποανάπτυξη και οικосоσιαλισμός

Είναι καθαρός ιδεαλισμός να πιστέψει κανείς ότι ένας τρόπος παραγωγής που βασίζεται στην ιδιοποίηση του σώματος των γυναικών και στην εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας ως φυσικής δύναμης θα μπορούσε να εμφυσήσει στην πλειονότητα του πληθυσμού μια κοινωνική συνείδηση που να σέβεται τους φυσικούς πόρους και τη φύση γενικά. Σε ένα σύστημα παραγωγής γενικευμένων εμπορευμάτων, δηλαδή γενικευμένης «πραγματοποίησης», η κυρίαρχη ιδεολογία σε σχέση με τη «φύση» είναι αναγκαστικά η ιδεολογία της αγοράς, που θεωρεί το περιβάλλον ως απόθεμα από δωρεάν πόρους. Οι οικολογικοί αγώνες πρέπει να συσχετιστούν και να συγχρωτιστούν με τους οικονομικούς και φεμινιστικούς αγώνες, για να γίνουν κοινωνική δύναμη μετασχηματισμού της καθεστηκυίας τάξης πραγμάτων. Το ζήτημα της εργασίας, της παραγωγής, της αναπαραγωγής και της ανάπτυξης βρίσκονται, έτσι, στην καρδιά του δικού μας οικосоσιαλισμού. Η φύση του *homo sapiens* είναι να παράγει κοινωνικά την ύπαρξή του μέσα από την εργασία, που σημαίνει μια εσώτερη σχέση ανάμεσα στην ανθρωπότητα και τη φύση. Κάθε γενιά μεγαλώνει στους ώμους της προηγούμενης, έτσι ώστε η ανάπτυξη ενυπάρχει στο είδος. Αλλά η ανθρώπινη φύση δεν υπάρχει με άλλη συγκεκριμένη μορφή εκτός από τις ιστορικές της μορφές. Η απάντηση στην οικολογική κρίση δεν συνίσταται σε μια «έξοδο από την εργασία», «έξοδο από την ανάπτυξη», «έξοδο από την κατανάλωση», «έξοδο

από την μεγέθυνση», κλπ., που είναι α-ιστορικές αφαιρέσεις. Συνίσταται στην έξοδο από την αφηρημένη εργασία που παράγει αξία, δηλαδή στην έξοδο από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής που βασίζεται στην ανάπτυξη του ΑΕΠ και του τρόπου κατανομής / κατανάλωσης / αναπαραγωγής που πηγάζει από αυτόν.

Η οικολογική μετάβαση προϋποθέτει μια συνολική αποανάπτυξη³¹ της υλικής παραγωγής και των μεταφορών. Όμως, η «αποανάπτυξη» δεν αποτελεί πρόγραμμα, γιατί η συνολική ανάγκη «αποανάπτυξης» γενικά δεν λύνει τίποτα: δεδομένης της ανάπτυξης της κάθε χώρας, υπάρχουν τομείς που πρέπει να καταργηθούν, άλλοι να μειωθούν και άλλοι να αναπτυχθούν. Οι εκκλήσεις για «χειραφέτηση του μυαλού μας» είναι κενές φόρμουλες στο μέτρο που δεν διατυπώνουν με συγκεκριμένο τρόπο πώς μπορεί να συναρθρωθεί η μείωση της συνολικής υλικής παραγωγής με την ικανοποίηση του συνόλου των ανεκπλήρωτων κοινωνικών αναγκών, ποιοί τομείς πρέπει να αναπτυχθούν για να ικανοποιηθούν αυτές, πώς να προσανατολιστούν οι επενδύσεις προς αυτούς τους τομείς, πώς να υπάρξει εγγύηση (ή όχι) της απασχόλησης με σεβασμό ενός «οριού» των περιβαλλοντικών και, πιο συγκεκριμένα, κλιματικών συνθηκών. Η αποανάπτυξη δεν αποτελεί ούτε αυτή σχέδιο κοινωνίας, γιατί δεν αγγίζει καθόλου τις σχέσεις παραγωγής και ιδιοκτησίας.

Απορρίπτουμε τις διάφορες εκδοχές της ιδέας που θεωρεί ότι η «φύση» υποφέρει από την ανθρωπότητα ως αρρώστια. Η ανθρωπότητα αποτελεί τμήμα της φύσης που την τροποποιεί. Βέβαια, ο τύπος αυτής της τροποποίησης δεν είναι «φυσικός» (όπως ήταν και η περίπτωση στην γεωλογική ιστορία και άλλων ειδών). Είναι ιστορικά καθορισμένος από τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής. Ωστόσο, το

31. Υιοθετήσαμε την απόδοση «αποανάπτυξη» και όχι «απομεγέθυνση», αν και οι δύο έχουν χρησιμοποιηθεί, για να αποδώσουν την ιδέα και το κίνημα του degrowth ή décroissance ή decrecimiento, που φιλοδοξούν να είναι αντίπαλα όχι μόνο στην «οικονομική ανάπτυξη», ως μεγέθυνση του ΑΕΠ, αλλά και σε ό,τι αυτή προϋποθέτει και συνεπάγεται.

ύψος του φορτίου που αποτελεί το δικό μας είδος είναι ιστορικά και κοινωνικά καθορισμένο. Η όποια πρόοδος γενικά δεν είναι, από τη «φύση της», οικολογικά οπισθοδρομική. Ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής «παράγει» σήμερα, και κάθε φορά και πιο γρήγορα, μια αλλαγμένη και πιο φτωχή φύση. Αυτή η «καταστροφική πρόοδος» δεν απειλεί «τον πλανήτη» ούτε «γενικά τη ζωή». Η ζωή αποτελεί χαρακτηριστικό του πλανήτη και ούτε καν μια θερμοπυρηνική καταστροφή δεν μπορεί να την σβήσει. Αντίθετα, τώρα καταστρέφει χιλιάδες μορφές ζωής, απειλεί την ύπαρξη εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων και αφήνει να πλανιέται ένας κίνδυνος μετατροπής της ανθρωπότητας σε βαρβαρότητα ή ακόμα ενδεχομένως και τελικά και ως απειλή για το ανθρώπινο είδος στο σύνολό του.

Η αντίληψη της «αληθινής φύσης» ως της φύσης χωρίς ανθρώπους είναι α-ιστορική και μισάνθρωπη. Δεν προσφέρει καμία αληθινή λύση, δεδομένου ότι αυτή η «αληθινή φύση», η παρθένα, δεν υπάρχει σε κανένα σημείο του πλανήτη. Απέναντι σε αυτό τον αδιέξοδο δρόμο, η κοσμογονία των ιθαγενών λαών (για τη Μητέρα Γη) αποτελεί πηγή έμπνευσης για μια νέα αντίληψη της σχέσης ανάμεσα στην ανθρωπότητα και τη φύση, μια αντίληψη που απελευθερώνεται από τη μονομανία της αξίας και τους εργαλειακούς ορθολογισμούς που χαρακτηρίζουν «τα παγωμένα νερά του εγωιστικού υπολογισμού». Ασφαλώς πηγή έμπνευσης, όχι προϊόν για εξαγωγή. Μια κομμουνιστική κοινωνία, χωρίς τάξεις, θα μοιάζει από ορισμένες απόψεις με τις λεγόμενες «πρωτόγονες» κοινωνίες, αλλά θα είναι πολύ διαφορετική δεδομένου του επιπέδου ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Επίσης, η κοινωνία αυτή θα μοιάζει σε ορισμένα ζητήματα με τους ιθαγενείς λαούς, αλλά θα είναι διαφορετική. Μια αντίληψη κατά την οποία οι ηθικές έννοιες της προσοχής, του σεβασμού και της ευθύνης, όπως και ο θαυμασμός για την ομορφιά του κόσμου, θα αλληλοτροφοδοτούνται διαρκώς, όχι μέσα από μια μαγική στάση, αλλά μέσα από μια επιστημονική θεώρηση όλο και πιο λεπτομερή, όλο και πιο σαφώς ανεπαρκή.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Οικοσοσιαλισμός και επανάσταση

Η παράλογη και ανορθολογική καπιταλιστική λογική της συνεχούς επέκτασης και της απεριόριστης συσσώρευσης, όπως επίσης και ένας παραγωγισμός εμμονικός με την αναζήτηση κέρδους με κάθε κόστος, είναι υπεύθυνοι για το ότι η ανθρωπότητα έχει έρθει στο χείλος της αβύσσου: αντιμέτωπη με την κλιματική αλλαγή και την οικολογική καταστροφή.

Η μετακίνηση από την «καταστροφική πρόοδο» του καπιταλισμού προς τον οικοσοσιαλισμό συνιστά μια ιστορική διαδικασία, μια επαναστατική διαρκή μεταμόρφωση της κοινωνίας, του πολιτισμού και της συνείδησης. Αυτή η μετάβαση δεν θα μας φέρει μόνο σε έναν νέο τρόπο παραγωγής και σε μια κοινωνία ισότητας και δημοκρατίας, αλλά και σε έναν εναλλακτικό τρόπο ζωής, έναν νέο πολιτισμό, πέρα από το βασίλειο του χρήματος, πέρα από τις καταναλωτικές συνήθειες που παράγονται τεχνητά από τη διαφήμιση και πέρα από την απεριόριστη παραγωγή άχρηστων εμπορευμάτων. Και, όπως είπε και ο Μαοξ, το Βασίλειο της Ελευθερίας αρχίζει με την ελάττωση του χρόνου εργασίας...

Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι μια τέτοια διαδικασία δεν μπορεί να συμβεί χωρίς μια επαναστατική μεταμόρφωση των κοινωνικών και πολιτικών δομών από τη μαζική δράση της μεγάλης πλειοψηφίας του πληθυσμού. Η ανάπτυξη μιας σοσιαλιστικής, φεμινιστικής και οικολογικής συνείδησης είναι μια διαδικασία στην

οποία ο κρίσιμος παράγοντας είναι η εμπειρία από τους συλλογικούς αγώνες των λαών, από τις τοπικές αναμετρήσεις μέχρι τη ριζική αλλαγή της κοινωνίας.

Το να ονειρευόμαστε και να αγωνιζόμαστε για έναν πράσινο σοσιαλισμό ή, όπως κάποιοι λένε, για έναν ηλιακό κομμουνισμό, δεν σημαίνει ότι δεν αγωνιζόμαστε για συγκεκριμένες και άμεσες μεταρρυθμίσεις. Χωρίς καμία αυταπάτη για τον «πράσινο καπιταλισμό», πρέπει να προσπαθήσουμε να κερδίσουμε χρόνο και να επιβάλουμε στις υπάρχουσες εξουσίες συγκεκριμένα μέτρα ενάντια στην προϊούσα καταστροφή, ξεκινώντας από μια ριζική μείωση στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου.

Αυτές οι επείγουσες οικολογικές διεκδικήσεις μπορούν να ευνοήσουν μια διαδικασία ριζοσπαστικοποίησης, υπό την προϋπόθεση ότι αρνούμαστε να περιορίσουμε τους στόχους υποτασόμενοι στις απαιτήσεις της καπιταλιστικής αγοράς ή της «ανταγωνιστικότητας».

Κάθε μικρή νίκη, κάθε μερική πρόοδος, μπορεί άμεσα να οδηγήσει σε μια υψηλότερη και πιο ριζοσπαστική διεκδίκηση. Αυτοί οι αγώνες για συγκεκριμένα προβλήματα είναι σημαντικοί, όχι μόνο επειδή οι τμηματικές νίκες είναι καθαυτές ευπρόσδεκτες, αλλά και επειδή συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας οικολογικής και σοσιαλιστικής συνείδησης και προωθούν την αυτονομία και την αυτοοργάνωση από τα κάτω. Αυτή η αυτονομία και η αυτοοργάνωση είναι οι απαραίτητες και αποφασιστικές προϋποθέσεις για μια ριζική, δηλαδή επαναστατική, μεταμόρφωση του κόσμου. Και αυτή δεν είναι εφικτή παρά μόνο μέσα από την αυτοχειραφέτηση των ίδιων των καταπιεσμένων και εκμεταλλευόμενων: εργατών και χωρικών, γυναικών, ιθαγενικών κοινοτήτων, και όλων όσοι κνηγιούνται εξαιτίας της φυλής, της θρησκείας ή της εθνικότητάς τους.

Οι άρχουσες ελίτ του συστήματος, οχυρωμένες πίσω από τα οδοφράγματά τους, είναι απίστευτα δυνατές όσο οι δυνάμεις της ριζικής αντιπολίτευσης είναι μικρές. Ωστόσο, η ανάπτυξή τους σε ένα μαζικό κίνημα πρωτόγωνρων διαστάσεων και μεγέθους είναι η

μοναδική ελπίδα να σταματήσουμε την καταστροφική πορεία της καπιταλιστικής «ανάπτυξης» και να εφεύρουμε μια επιθυμητή μορφή ζωής, πιο πλούσιας σε ανθρώπινη ποιότητα, μια νέα κοινωνία που να βασίζεται στις αξίες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, της αλληλεγγύης, της ελευθερίας και του σεβασμού στη «Μητέρα Φύση», στη Γη-Μητέρα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, σ. 19

Πώς να μετριαστεί η κρισιμότητα της κλιματικής αλλαγής

Η ριζοσπαστικότητα του αναγκαίου μετασχηματισμού φαίνεται καθαρά από την ειδική έκθεση της ΔΕΕΚΑ για το +1,5° C, του Οκτώβρη 2018³². Στη συμπύκνωσή της, η έκθεση συμπεραίνει ότι είναι αναγκαίο να μειωθούν οι καθαρές παγκόσμιες εκπομπές CO₂ κατά «45%» ως το 2030 σε σχέση με το 2010 και προτείνει, για αυτό, «βαθιές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας».

Το συμπέρασμα αυτό είναι που αναπαρήχθη από τα μίντια σε όλο τον κόσμο. Ωστόσο, δίνει μια εικόνα υπερβολικά καθησυχαστική σε σχέση με την ακραία σοβαρότητα της κατάστασης:

Κατά πρώτον, ήδη σήμερα έχουμε προκαλέσει μια αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη κατά 1 βαθμό περίπου (από 0,8-1,2 ανάλογα με τις καταγραφές), σε σχέση με την προ-βιομηχανική εποχή, και η πρόσθετη αύξηση που προκαλείται τώρα είναι περίπου 0, 2 βαθμοί κάθε δεκαετία. Ακόμα και αν κάθε ανθρωπογενής εκπομπή σταματούσε τελείως, τα ήδη συσσωρευμένα αέρια στην ατμόσφαιρα θα έχουν επιπτώσεις για αρκετές δεκαετίες και χιλιετίες και ήδη έχουν, με διάφορες μορφές («ακραία φαινόμενα», λιώσιμο πάγων, κλπ). Το καθησυχαστικό των εκτιμήσεων των ειδικών είναι ότι αυτή η συσσώρευση αερίων που έχει ήδη προκληθεί δεν αρκεί, από μόνη της, για να οδηγήσει σε αύξηση άνω του 1,5 βαθμών. Το δύσκολο όμως είναι ότι για να κρατηθεί σε αυτό το επίπεδο η αύξηση της θερμοκρασίας θα χρειαζόνταν εξαιρετικά επείγοντα μέτρα, ακόμα περισσότερο που οι ίδιοι εκτιμούν ότι μια άνοδος κατά 2 βαθμούς θα ήταν κατακλυσμαία, γιατί θα ξεπερνιόνταν διάφορα

32. Βλ. και ανακοίνωση της Επιτροπής Οικολογίας της 4ης Διεθνούς, της 8/10/2018, «Ο πλανήτης μας και η ίδια η ζωή αξίζουν περισσότερο από τα κέρδη τους!», in <https://tprt4.org/2018/10/29/έκθεση-της-ipcc-για-τον-15-βαθμό-c/>, καθώς και Daniel Tanuro, «Κλίμα: στην καταστροφή, η κωμωδία συνεχίζεται», 17/12/2018, για την Cop24, in <https://tprt4.org/2018/12/23/κλίμα-στην-καταστροφή-η-κωμωδία-συνεχ/>.

όρια επικινδυνότητας και θα ξεκινούσαν πολύ σοβαρές καταστροφικές διαδικασίες.

Η ίδια η έκθεση παρουσιάζει ένα πρώτο «σενάριο», με βάση το οποίο αν οι παγκόσμιες εκπομπές μειώνονταν κατά 58% ως το 2030 και κατόπιν μηδενίζονταν ως το 2050, τότε θα υπήρχαν κάποιες πιθανότητες (περίπου 50%) να κρατηθεί η αύξηση στο +1,5° C, με την πρόσθετη υπόθεση ότι κατά το δεύτερο ήμισυ του αιώνα οι συνολικές καθαρές εκπομπές θα ήταν «αρνητικές» (μέσω φυσικών διαδικασιών, με αναδάσώσεις, κλπ.). Όμως, προχωράει και σε διαφορετικά σενάρια, τα οποία όλα συνεπάγονται την ιδέα ενός «προσωρινού» ξεπεράσματος και «επαναφοράς» κατόπιν με διάφορες υποθετικές τεχνολογίες. Σε όλα τα σενάρια, άλλωστε, η προϋπόθεση είναι, σε κάθε περίπτωση, να μηδενιστούν οι καθαρές εκπομπές το 2050, ενώ η διαφορά μεταξύ των σεναρίων είναι πόσο μεγάλη μείωση θα επιτευχθεί τα επόμενα 12 χρόνια: 58% κατά το πρώτο σενάριο, έως μόνο κατά 4%.

Τα σενάρια αυτά δείχνουν ότι όσο περισσότερο απομακρυνόμαστε από την τροχιά του πρώτου σεναρίου, τόσο περισσότερο μεγαλώνει ο κίνδυνος ξεπεράσματος του +1,5° C, το οποίο δεν θα μπορούσε να διορθωθεί παρά μόνο με την απόσυρση CO₂ από την ατμόσφαιρα χρησιμοποιώντας «τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών» (ΤΑΕ)³³. Ο στόχος του 45% μείωσης ως το 2030 που θέτει η ΔΕΕΚΑ στις περιλήψεις της και που είναι αυτό που αναπαράγεται από τα μίντια, αντιστοιχεί, έτσι, σε μία τροχιά που προϋποθέτει ένα «ελαφρύ» ξεπέρασμα του +1,5° C ως το 2050 και μια τεράστια χρήση τεχνολογιών (ΤΑΕ). Ήδη και από την προηγούμενη έκθεσή της, την AR5 του 2014, η ΔΕΕΚΑ παρουσίαζε σενάρια με βάση τη χρήση ΤΑΕ κατά 95%. Σήμερα επιβεβαιώνει αυτή την οπτική.

33. Για τις ΤΑΕ («τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών»), κυρίως BECCS («Βιοενέργεια με Σύλληψη του Άνθρακα και Εγκλωβισμό του») και γεωμηχανική (όπως SRM = «διαχείριση ηλιακής ακτινοβολίας»), βλέπε και σχετικό κείμενο στο κεφάλαιο 2 (για τις νέες τεχνολογίες) σελ.46, καθώς και Παράρτημα 8, σελ.116.

Όμως, αυτό είναι πολύ αμφισβητήσιμο. Πράγματι, ο βαθμός ανάπτυξης των ΤΑΕ δείχνει την έκταση της ανικανότητάς μας να σταματήσουμε το τρελό τρένο της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Υποθέτοντας ότι οι τεχνολογίες αυτές μπορούν να επιτρέψουν να αποφευχθεί ο κατακλυσμός που απειλεί μετά τους +2° C (υπόθεση που η ίδια αποτελεί επιστημονική φαντασία), το πρόβλημα θα μετατίθετο για ακόμα πιο πέρα, με ακόμα πιο έντονη μορφή. Αυτός είναι και ο λόγος που δεν έχουμε μπροστά μας μια «κρίση», έχουμε να κάνουμε με μια επιλογή πολιτισμού.

Ας επανέλθουμε στα σενάρια της ΔΕΕΚΑ. Για να το καταλάβουμε, πρέπει να ξέρουμε ότι οι «καθαρές εκπομπές» πετυχαίνονται αφαιρώντας διοξείδιο του άνθρακα από την ατμόσφαιρα. Η απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα γίνεται καταρχάς με φυσικούς τρόπους: τα φυτά τρέφονται με διοξείδιο του άνθρακα από τον αέρα και το διοξείδιο του άνθρακα επίσης διαλύεται φυσικά στο νερό. Από αυτές τις διαδικασίες, σήμερα, το ήμισυ περίπου των 40 γιγατόνων³⁴ διοξειδίου του άνθρακα που εκπέμπεται ετησίως στον αέρα από ανθρωπογενείς αιτίες (από τις ανθρώπινες ενέργειες) αποσύρεται από την ατμόσφαιρα. Οι «καθαρές παγκόσμιες εκπομπές» επομένως είναι περίπου 20 γιγατόνοι ετησίως.

Πρέπει να επισημάνουμε, ωστόσο, ότι πρώτον εδώ μιλάμε μόνο για το διοξείδιο του άνθρακα και όχι για τα άλλα αέρια που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου, των οποίων οι εκπομπές προστίθενται, έστω και αν δεν καταγράφονται στο λεγόμενο «ισοζύγιο του άνθρακα» ή «προϋπολογισμό του άνθρακα». Και κατά δεύτερον, οι απορροφήσεις του διοξειδίου του άνθρακα από τα οικοσυστήματα τείνουν να μειωθούν εξαιτίας της αύξησης της θερμοκρασίας, ιδιαίτερα καθώς το πιο ζεστό νερό διαλύει λιγότερο CO₂ απ'ό,τι το πιο κρύο...

Για να τις μειώσει στο μηδέν ως το 2050, το πρώτο σενάριο του

34. 1 γιγατόνος = 1 δισεκατομμύριο τόνοι.

ΔΕΕΚΑ στοιχηματίζει αποκλειστικά στην ενδεχόμενη εντατικοποίηση των φυσικών αυτών μηχανισμών, ιδιαίτερα μέσα από αναδασώσεις και μιας καλύτερης διαχείρισης των εδαφών. Η αρχή της σύνεσης θα απαιτούσε να παραμείνει σε αυτό και να απαγορέψει τις τεχνολογίες ΤΑΕ. Αλλά, σε αυτή την περίπτωση, θα έπρεπε να τα βάλει αποφασιστικά με το κυνήγι του κέρδους. Όμως, η ΔΕΕΚΑ το αποκλείει τελείως και εκ των προτέρων! Και το γράφει ξεδιάντροπα στην 5η της Έκθεση: *«Τα κλιματικά μοντέλα προϋποθέτουν μια οικονομία της αγοράς που να λειτουργεί πλήρως και ανταγωνιστικούς μηχανισμούς της αγοράς»*. Εμπρός λοιπόν να κυνηγήσουμε τα νέα υποθετικά άλματα της τεχνολογίας...

[Πηγές: Έκθεση, 5η, για την πλανητική θέρμανση των +1,5° C, 2018. Plateforme Wallonne GIEC, Lettre 11, Οκτώβρης 2018, και «La révolution climatique sera ecosocialiste ou ne sera pas», της Gauche Anticapitaliste, βελγικού τμήματος της 4ης Διεθνούς, 1/4/2019]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, σ. 23

Η άνοδος του επιπέδου των ωκεανών υποτιμάται

Χωρίς πολιτική σταθεροποίησης, η άνοδος του επιπέδου των ωκεανών υπολογίζεται ότι θα ξεπεράσει τα 80 cm το 2100. Αν κρατηθεί η θέρμανση σε κάτω του 1,5° C αυτό θα μπορούσε να απαλύνει την άνοδο αυτήν, αλλά και σε αυτή την περίπτωση η άνοδος θα έφτανε τους 90 cm το 2300, σύμφωνα με τις προβολές.

Προσοχή όμως: Οι αριθμοί αυτοί δεν ενσωματώνουν την αποσύνθεση των πάγων στους πόλους, που είναι ένα μη γραμμικό φαινόμενο και που, άρα, δεν μπορεί να μοντελοποιηθεί. Η στιγμή που αυτά τα φαινόμενα θα συμβούν δεν είναι καθορισμένη. Μερικοί ερευνητές μάλιστα λένε ότι ατυχήματα πολύ μεγάλης έκτασης έχουν καταστεί πλέον αναπόφευκτα.

Σύμφωνα με τον Eric Rigot, ειδικό στους πάγους από το πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, *«οι παρατηρήσεις μας δίνουν τώρα την απόδειξη ότι ένα μεγάλο τμήμα του παγοκαλύμματος της δυτικής Ανταρκτικής έχει μπει σε φάση υποχώρησης που δεν μπορεί να αναστραφεί. Το σημείο μη επιστροφής έχει ξεπεραστεί»*. Πρόκειται κυρίως για έξι πάγους που ρίχνονται στη θάλασσα Αμουντσέν. Η περιοχή έχει τη μορφή ενός χωνιού που ανοίγει προς τον ωκεανό. Το βραχώδες υπόστρωμά της βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, η οποία ζεσταίνεται. Η θέρμανση αυτή μειώνει το στρώμα του πάγου στις άκριες του χωνιού. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι πάγοι γλιστράνε όλο και πιο γρήγορα μέσα στα βαθιά νερά.

Σύμφωνα με τους ερευνητές, η ρήξη των έξι αυτών πάγων θα ανεβάσει το επίπεδο των ωκεανών κατά 1, 20 μέτρα. Αλλά και ορισμένα διπλανά τμήματα του παγοκαλύμματος κινδυνεύουν να αποσταθεροποιηθούν, έτσι που το επίπεδο των θαλασσών τελικά θα μπορούσε να ανέβει κατά 4 μέτρα.

Ο καθηγητής Ian Joughin (του πανεπιστημίου της Ουώσινγκτον) μελετάει ιδιαίτερα τον έναν από αυτούς τους πάγους, τον Thwaites.

Κατά τη γνώμη του, ο πάγος αυτός είναι πλέον αναπόφευκτο να εξαφανιστεί. Ακόμα και αν τα ζεστά νερά διασπείρονταν με κάποιον τρόπο, θα ήταν *«πολύ λίγο, πολύ αργά»*. Και προσθέτει: *«Δεν υπάρχει μηχανισμός σταθεροποίησης»*.

Άλλοι ερευνητές ανακάλυψαν πως οι ίδιοι αυτοί μηχανισμοί απειλούν και έναν άλλο τεράστιο πάγο, στην ανατολική πλευρά, τον Totten. Η δική του ρήξη θα οδηγούσε σε άνοδο των θαλασσών κατά 3, 5 μέτρα...

Για να μην ταραχτεί η καπιταλιστική ανάπτυξη, τα περισσότερα σενάρια μετριασμού (καταπράυνσης, περιορισμού) της κλιματικής αλλαγής που συμπυκνώνει η Ειδική Επιτροπή του ΟΗΕ (ΔΕΕΚΑ) βασίζονται στην υπόθεση ή στην ελπίδα ότι ένα προσωρινό ξεπέ- ρασμα του +1,5° C θα μπορούσε κατόπιν να αντιστραφεί με τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών (που αποσύρουν άνθρακα από την ατμόσφαιρα) ή με τη γεωμηχανική, που θα μείωνε την ακτινοβολία του ήλιου που μπαίνει στην ατμόσφαιρα.

Η ενδεχόμενη ρήξη των παγοκαλυμμάτων αποδεικνύει πόσο επικίνδυνη είναι αυτή η ιδέα. Όπως το έγραψε και ένας ειδικός, *«προσωρινές αλλαγές μπορεί να προκαλούν μόνιμες επιπτώσεις»*. Θα ήταν ακριβέστερο να πούμε ότι προκαλούν *«ανεπίστρεπτο κατακλυσμό»*.

[Για τις τεχνολογίες των αρνητικών εκπομπών και της γεωμηχανικής, βλ. Κεφάλαιο 2. Για τις πηγές εδώ, βλ. «Mitigation gambles: uncertainty, urgency and the last gamble possible»; Shue H. 2018, Phil. Trans.R. Soc. A376: 20170105. «Scientists Warn of Rising Oceans from Polar Melt», New York Times, May 12, 2014.]

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3, σ. 28

Ένας τόνος πλαστικών για πέντε τόνους ψαριών

Ορισμένες από τις καταστροφές όπως του Exxon-Valdez και της BP Deep Horizon, για παράδειγμα, ή και η έκρηξη του πυρηνικού αντιδραστήρα στην Φουκουσίμα έχουν σπείρει τεράστιες ποσότητες τοξικών προϊόντων στους ωκεανούς, με σοβαρές επιπτώσεις για τα θαλάσσια οικοσυστήματα. Αλλά, ακόμα και χωρίς καταστροφές τέτοιου είδους, οι ωκεανοί αντιμετωπίζουν μια πολύ καθημερινή ζημιά: πράγματι, κάθε είδους ουσίες πετάγονται στις θάλασσες, από βαριά μέταλλα ως αντιβιοτικά και άλλα φάρμακα, περνώντας από τα ζιζανιοκτόνα και τα πλαστικά. Οχτώ εκατομμύρια τόνοι πλαστικού καταλήγουν κάθε χρόνο στους ωκεανούς. Αυτοί περιέχουν σήμερα έναν τόνο πλαστικών για πέντε τόνους ψαριών. Η αναλογία ένα προς ένα είναι αυτό που θα επιτευχθεί το 2050 με το σενάριο «business as usual».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4, σ. 31

Ο κόσμος θέλει νερό από τη βρύση

Ο αγώνας για το νερό στις αραβικές περιοχές πήρε μαζική έκταση με τις επαναστατικές διαδικασίες.

Απουσία νερού, νερό μολυσμένο, αλατισμένο ή ακριβό, ποταμοί που τους έχουν αλλάξει τη ροή, που δεν έχουν πια νερό ή που είναι γεμάτοι ρύπανση, φράγματα που σχεδιάζονται ή που έχουν ήδη καταστρέψει ολόκληρες περιοχές, το όπλο του νερό χρησιμοποιείται κατά των φτωχών. Οι πληθυσμοί διεκδικούν το δικαίωμα να έχουν νερό στις βρύσες τους: τοπικές διαδηλώσεις, οδοφράγματα, καταλήψεις, πορείες, κατά των διοικήσεων, απεργίες όταν ανοίγουν τα σχολεία, απεργίες σε ολόκληρες πόλεις. Κινητοποιήσεις στις οποίες συχνά προστίθενται και οι εργαζόμενοι που σχετίζονται με το θέμα: ιατρικό και παραϊατρικό προσωπικό, εκπαιδευτικοί, επαγγελματίες δύτες.

Πολίτες όλων των ηλικιών διεξάγουν τέτοιους αγώνες σε περιοχές που είναι ξεχασμένες, μακριά από τα αστικά κέντρα, κυρίως από γυναίκες που έχουν το καθήκον να πηγαίνουν για νερό, συχνά με τα πόδια, χιλιόμετρα μακριά από το σπίτι τους, καθώς και παιδιά. Η πρόσβαση στο νερό της άρδευσης διεκδικείται από χωρικούς που πλήττονται από αρπακτικές δραστηριότητες (όπως φωσφορικά ορυχεία, ελαιοτριβεία, ..), αλλά και από τις αγροτικές επιχειρήσεις του agrobusiness, των οποίων οι απαιτήσεις προσκρούουν στους αγώνες διψασμένων πληθυσμών.

Οι διεκδικήσεις των πληθυσμών απευθύνονται στις τοπικές αρχές (δήμους, κυβερνήτες, οργανισμούς υδάτων) και σπάνια στις κεντρικές εξουσίες -με την εξαίρεση του Μαρόκου, της Μαυριτανίας και της Αιγύπτου, όπου οι ηγέτες θεωρούνται ως οι υπεύθυνοι και ως οι μόνοι που θα μπορούσαν να δώσουν λύσεις.

Οι απαντήσεις των αρχών, με πρόφαση την «κλιματική αλλαγή», τις «σπατάλες» ή τις «κλοπές», είναι μπαλωματικές: να στείλουν

επειγόντως υδροφόρες, να δώσουν υποσχέσεις που δεν θα τις κρατήσουν. Οι πληθυσμοί τότε ξαναπαίρνουν τους δρόμους. Η καταστολή είναι η δεύτερη απάντηση: αγωνιστές σε Μαρόκο, σε Αίγυπτο, Σουδάν, Άραβες του Ιράν, συλλαμβάνονται και/ή καταδικάζονται, Παλαιστίνιοι και Ιρακινοί δολοφονούνται στη διάρκεια διαδηλώσεων.

Ο αγώνας για το νερό συχνά διεξάγεται μαζί με αγώνες για κοινωνικούς εξοπλισμούς και για το δικαίωμα στη δουλειά, σε περιοχές όπου η ανεργία είναι διαρθρωτική. Τα τελευταία χρόνια, ξεπέρασε τον οικολογικό τομέα, για να γίνει κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα. Το 2018, το μαροκινό χιράκ (αγώνας) που ποτέ δεν τελειώνει, η εξέγερση στο Πορτ Σουδάν, η μεγάλη πορεία επιστροφής στη Γάζα, η εξέγερση των Αράβων του Ιράν με συνθήματα «Θάνατο στο δικτάτορα» ή οι εξεγερμένες μάζες στο νότιο Ιράκ με σύνθημα «Ξεκουμπιστείτε!» είναι τα προεόρτια μια σύγκρουσης μεγάλης οικολογικής και πολιτικής έκτασης που έρχεται.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5, σ. 35

Αναγκαστικές κλιματικές μεταναστεύσεις

Οι κλιματικές μετακινήσεις και η μετανάστευση έχουν γίνει παγκόσμιο φαινόμενο. Καταιγίδες, κυκλώνες, τσουνάμι, τυφώνες, απότομη άνοδος των θαλάσσιων νερών, ακραία φαινόμενα, αλλαγή του κύκλου των εποχών, πλώιμες ή εξαιρετικές βροχές, διάβρωση εδαφών, ξηρασία ή και ερημοποίηση: όλες αυτές οι συμφορές επηρεάζουν την ανθρώπινη ζωή και τα μέσα διατροφής, το περιβάλλον και την οικολογία. Και οδηγούν σε εξαναγκαστικές μετακινήσεις ανθρώπων και σε μεταναστεύσεις. Σε παγκόσμια κλίμακα, υπολογίζονται σε 250 εκατομμύρια όσοι έχουν ήδη εξαναγκαστεί σε μετανάστευση για κλιματικούς λόγους. Οι περισσότεροι από αυτούς(-τές) προέρχονται από τον πλανητικό νότο. Όλοι αυτοί οι μετανάστες ζουν σε απάνθρωπες συνθήκες, χωρίς νομική κατοχύρωση που να τους υποστηρίζει. Ένα τέτοιο νομικό εργαλείο υποτίθεται ότι ετοιμάζεται κάτω από την εποπτεία του ΟΗΕ.

Το Μπανγκλαντές είναι εξαιρετικά ευάλωτο στην κλιματική αλλαγή. Είναι η μια από τις χώρες – θύματα στην πρώτη γραμμή. Σύμφωνα με τις προβλέψεις της ΔΕΕΚΑ, το ένα τρίτο του Μπανγκλαντές –το νότιο τμήμα του– θα βρεθεί κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας ως το 2050. Κατά συνέπεια, 30 εκατομμύρια άνθρωποι θα επηρεαστούν άμεσα και θα μεταναστεύσουν από το νότο προς το βορά. Ήδη, ένας εξαιρετικά υψηλός αριθμός ανθρώπων έχει μετακινηθεί στο εσωτερικό της ίδιας τους της χώρας και πήγαν σε διάφορες πόλεις εξαιτίας του κυκλώνα Sidr το 2007, του κυκλώνα Aila το 2009 και του κυκλώνα Mohsin το 2013. Οι άνθρωποι αυτοί έχουν εξαναγκαστεί να μεταναστεύσουν εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής. Η ζωή τους είναι εξαιρετικά επισφαλής. Είναι πληθυσμοί που δεν έχουν συνηθίσει στις δουλειές της πόλης. Στην ύπαιθρο, δούλευαν τη γη και καλλιεργούσαν διάφορες καλλιέργειες, με πιο βασικό το ρύζι. Η κλιματική αλλαγή αλλάζει σχεδόν τα πάντα στη ζωή τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6, σ. 43

Γερμανία: Το αληθινό πρόσωπο της ενεργειακής μετάβασης

Ναι μεν η έξοδος από τα πυρηνικά είναι προγραμματισμένη, όμως όλο και περισσότερα εδάφη θα θυσιάζονται στην εκμετάλλευση του λιγνίτη έως το 2038, το κόστος της μετάβασης προς τις ανανεώσιμες πηγές («Umlage») μεταφέρεται στους καταναλωτές, καθώς πολλές χιλιάδες μεγάλες επιχειρήσεις εξαιρούνται στο όνομα της ανταγωνιστικότητας, οι «γκρίζες εκπομπές», που είναι ενσωματωμένες στα εισαγόμενα προϊόντα, δεν συνυπολογίζονται και οι κυβερνήσεις φρενάρουν τη μείωση στις ευρωπαϊκές νόρμες εκπομπών για την αυτοκινητοβιομηχανία. Η ανάπτυξη συνεργατικών αιολικών δείχνει τη δυνατότητα ενός ανανεώσιμου ενεργειακού συστήματος που να είναι αποκεντρωμένο, κοινωνικοποιημένο και να βρίσκεται κάτω από το δημοκρατικό έλεγχο των πληθυσμών. Όμως, οι καπιταλιστικές κοινωνικές σχέσεις έχουν άλλη δυναμική: Σε πρώτη φάση, οι συνεταιρισμοί από «πολίτες» προσελκύουν κυρίως την αποταμίευση των ανώτερων μεσαίων στρωμάτων, που υπεραντισταθμίζουν έτσι το υπερ-κόστος του ηλεκτρικού που επιβάλλεται στα νοικοκυριά. Σε δεύτερη φάση, οι συνεταιρισμοί αυτοί οδηγούνται σε μια διαδικασία συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης του κεφαλαίου. Τελικά, η μετάβαση είναι καταστροφική, πολύ χαμηλότερη από τις δυνατότητες και τις ανάγκες, και οι μη προνομιούχοι είναι οι μόνο που την πληρώνουν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7, σ. 46

Ανανεώσιμες που ενισχύουν τις στερήσεις των ντόπιων πληθυσμών

Η Νόορ Ουαρζαζάτε είναι μία από τις μεγαλύτερες πλατφόρμες ηλιακής ενέργειας στον κόσμο. Βρίσκεται 10 χιλιόμετρα περίπου από την πόλη Ουαρζαζάτε στο νοτιοανατολικό Μαρόκο και 12 χιλιόμετρα από το φράγμα του Μανσούρ Εντάχμπι. Η συνολική του ικανότητα είναι 580 MW που παράγονται από τέσσερις ηλιακούς σταθμούς.

Η Νόορ Ουαρζαζάτε είναι εγκατεστημένη σε μια έκταση 3.000 εκταρίων συλλογικής γης που ανήκει στην εθνική κοινότητα Ait Ougroug Tondout (περιοχή κοινότητας Γκασάτε). Η γη αγοράστηκε με αντίτιμο 1 μαροκινό ντιρχάμ (DH) ανά τετραγωνικό μέτρο, δηλαδή λιγότερο από 10 λεπτά του ευρώ.

Η επιχείρηση αυτή απαλλοτριώσης διευκολύνθηκε με την ταξινόμηση των εδαφών αυτών στην κατηγορία «υπο-χρησιμοποιούμενες», σύμφωνα με το γαλλικό αποικιακό λόγο που χώρισε το Μαρόκο σε χρήσιμες και άχρηστες περιοχές, το οποίο και το συνέχισαν και η σημερινή ελίτ αλλά και η ιδεολογία κατά των βοσκών. Ένας κάτοικος της περιοχής αναφώνησε: *«Μιλάνε για ένα έργο στην έρημο, που δεν χρησιμοποιείται, αλλά, για τους ανθρώπους εδώ, αυτό δεν είναι έρημος, είναι βοσκοτόπι. Είναι τα εδάφη τους και το μέλλον τους. Όταν πάρεις τη γη μου, τότε μου παίρνεις το οξυγόνο».*

Επιπλέον, η επιλεγμένη τεχνολογία απαιτεί πολύ μεγάλη κατανάλωση νερού –περίπου 6 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού ετησίως. Τον Οκτώβρη του 2017, υπήρξαν διαδηλώσεις δίψας (Hirak δίψας) στην πόλη Ζαγκόρα, 174 χιλιόμετρα νότια από την Ουαρζαζάτε, που βρίσκεται στον ίδιο υδραυλικό ορίζοντα, στη λεκάνη Σους-Ντεράα.

Το έργο είναι εγγυημένο χωρίς ρίσκο για τους ιδιωτικούς επενδυτές. Πράγματι, το κράτος δέχτηκε να αγοράζει την ενέργεια στην τιμή των 1, 6187 DH (=0, 17 ευρώ) / kWh για τα επόμενα 25 χρόνια. Παρόλο που οι βασικές τιμές της ενέργειας είναι ήδη πολύ

υψηλές, η συμφωνία αυτή προσφέρει στους επενδυτές ακόμα πιο κερδοφόρες προοπτικές για τα 25 επόμενα χρόνια.

Υπήρξαν διαδηλώσεις κατά του έργου. Αλλά, με δεδομένο τον εκφοβισμό των φτωχών και απομονωμένων από τις αρχές χωριατών, η κινητοποίηση παρέμεινε πολύ περιορισμένη. Και είχε κυρίως για στόχο τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης για τους νέους αυτής της περιοχής που πλήττεται από την ανεργία. Πολλοί νεαροί άνεργοι που διαδήλωσαν καταδικάστηκαν σε δύο μήνες φυλακή.

Μια αληθινή ενεργειακή μετάβαση στην οποία η ηλιακή ενέργεια θα παίζει κεντρικό ρόλο θα πρέπει να κόψει από το αντιδημοκρατικό εξορυκτικιστικό νεοφιλελεύθερο δόγμα που κάνει αφαίρεση των τοπικών κοινοτήτων. Μια αληθινή δίκαιη ενεργειακή μετάβαση θα έπρεπε, αντίθετα, να βρίσκεται κάτω από τον πλήρη έλεγχο των τοπικών κοινοτήτων που θα χρησιμοποιήσουν τις γνώσεις τους και τις πραγματικές τους ανησυχίες για τα εδάφη τους ώστε να καθοδηγήσουν όλες τις φάσεις παραγωγής της ενέργειας, από τη σύλληψη ως την παραγωγή, περνώντας από την κατασκευή και τη συντήρηση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 8, σ. 49

BECCS και γεωμηχανική: Οι μαθητευόμενοι μάγοι

Η Βιοενέργεια με Σύλληψη του Άνθρακα και Εγκλωβισμό του (BECCS) είναι η πιο ώριμη –όχι η μόνη– από τις «τεχνολογίες αρνητικών εκπομπών» (ΤΑΕ), που υποτίθεται ότι αποσύρει άνθρακα από την ατμόσφαιρα για να ψυχράνει το κλίμα. Η τεχνολογία αυτή συνίσταται στην καύση βιομάζας, αντί για ορυκτού καυσίμου, και στην αποθήκευση του παραγόμενου CO₂ από την καύση αυτή μέσα σε βαθιά γεωλογικά στρώματα. Το σύστημα αυτό προσθέτει στις αβεβαιότητες από το γεωλογικό εγκλωβισμό και τους κινδύνους τόσο του ανταγωνισμού ανάμεσα σε ενεργειακές και διατροφικές καλλιέργειες όσο και της καταστροφής της βιοποικιλότητας που απορρέει από την εφαρμογή μονοκαλλιέργειας σε νέα εδάφη, ή και των δύο μαζί. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, η απόσυρση από την ατμόσφαιρα 10 δισεκατομμυρίων τόνων CO₂ ετησίως θα απαιτούσε να παράγεται ενεργειακή βιομάζα σε μια έκταση μεγαλύτερη της Ινδίας. Για να μειωνόταν η έκταση αυτή, θα έπρεπε αυτή να συνδυαστεί με άρδευση, αλλά αυτό θα αύξαινε εξαιρετικά την πίεση στους υδάτινους πόρους, που ήδη απειλούνται (βλ. Κεφάλαιο 1). Επιπλέον, η χρήση λιπασμάτων θα σήμαινε αύξηση των ροών αζώτου μεταξύ 56 και 65 τετραγραμμαρίων (Tg) ετησίως, χωρίς να μιλήσουμε καν για τις αυξημένες συγκρούσεις με τους χωρικούς και με τους λαούς των δασών... Οι κοινωνικές και οικολογικές επιπτώσεις αυτής της λύσης μαθητευόμενου μάγου κινδυνεύουν επομένως να είναι ανυπολόγιστες. Αλλά η BECCS είναι ελκυστική για το κεφάλαιο, γιατί θα συνδύαζε μια παροχή υπηρεσιών έναντι πληρωμής από την κοινότητα (απόσυρση άνθρακα από την ατμόσφαιρα) με την παραγωγή ηλεκτρικού.

Ένας άλλος τύπος λύσης μαθητευόμενου μάγου συνίσταται στην προσπάθεια να αλλάξει το σύστημα της Γης εξεπιτούτους και σε μεγάλη κλίμακα, για να επανεξισορροπήσει το ενεργειακό ισοζύγιο. Σε αυτήν την περίπτωση μιλάμε για «γεωμηχανική». Ακριβέστερα,

μερικοί φαντάζονται ότι θα μπορούσαν να αντισταθμίσουν τη θέρμανση του πλανήτη που οφείλεται στο πλεόνασμα αερίων του θερμοκηπίου μειώνοντας τεχνητά την ηλιακή ακτινοβολία που μπαίνει στην ατμόσφαιρα. Αυτό είναι που ονομάζεται «διαχείριση της ηλιακής ακτινοβολίας» (SRM).

Οι μελέτες κλιματικής μοντελοποίησης δείχνουν, ωστόσο, ότι η μείωση της ηλιακής ακτινοβολίας δεν θα μπορούσε ποτέ να αποτελέσει αντίδοτο στην αύξηση του θερμοκηπίου. Ακόμα και αν οι αλλαγές στη συνολική μέση θερμοκρασία μπορούσαν να αντισταθμιστούν, οι περιφερειακές αλλαγές θα μπορούσαν να εξακολουθούν να υπάρχουν, το ίδιο και οι αλλαγές στο καθεστώς των βροχοπτώσεων. Χειρότερα, μάλιστα, η ταχύτητα του κύκλου του συνολικού νερού μπορεί να επηρεαστεί από τη μείωση της ηλιακής ακτινοβολίας, πράγμα που θα επέφερε γενικευμένη μείωση των βροχοπτώσεων στον πλανήτη. Ορισμένες μελέτες δείχνουν ότι μια μείωση της ηλιακής ακτινοβολίας με στόχο να αντισταθμιστεί η θέρμανση που προκαλείται από το διπλασιασμό της συγκέντρωσης στην ατμόσφαιρα του CO₂ θα επέφερε μείωση κατά 2% των συνολικών βροχοπτώσεων, με πολύ πιο έντονες αλλαγές στις περιοχές των μουσώνων.

Τέλος, η γεωμηχανική κρύβει μια στρεβλή πραγματικότητα: από τη στιγμή που θα εφαρμοζόταν, κάθε διακοπή του συστήματος θα επέφερε πολύ γρήγορη θέρμανση της Γης. Είναι προφανές ότι οι επιπτώσεις θα ήταν πιο σημαντικές στις περιοχές που θα ήταν και οι πιο ευάλωτες, δηλαδή στους φτωχούς πληθυσμούς των φτωχών χωρών. Με άλλα λόγια, η γεωμηχανική, με όλες της τις δευτερεύουσες επιπτώσεις και το κόστος της, θα έπρεπε να διατηρείται συνεχώς, για να αποφεύγονται οι όποιες απότομες καταστροφές. Το κλίμα θα αντιμετωπιζόταν έτσι όπως και ένας άρρωστος συνδεδεμένος με μια μηχανή στην εντατική. Δεν χρειάζεται να διευκρινίσουμε ότι κάποια ιδιωτική επιχείρηση θα τιμολογούσε την περίθαλψη αυτή στην κοινότητα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 9, σ. 52

Αμαζονία, ιθαγενείς και οικολόγοι στο στόχαστρο

Η Αμαζονία είναι το πιο πλούσιο σε βιοποικιλότητα μέρος του πλανήτη. Επίσης στεγάζει πάρα πολλούς αυτόχθονες λαούς, εκ των οποίων μερικοί βρίσκονται σε απομόνωση. Η Αμαζονία είναι η μεγαλύτερη υδρογραφική λεκάνη του πλανήτη και παίζει κρίσιμο ρόλο για το κλίμα της Νοτίου Αμερικής, καθώς συμβάλλει στην ανακύκλωση και στη μεταφορά υγρασίας προς τις πιο απομακρυσμένες περιοχές, όπως η πολύ κατοικημένη νοτιοανατολική Βραζιλία.

Ακόμα και με προοδευτικές κυβερνήσεις, η Αμαζονία υπέστη επιθέσεις όπως η κατασκευή του φράγματος του Belo Monte. Αλλά η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο με τον Τέμερ και αναμένεται να επιδεινωθεί ακόμα περισσότερο με την κυβέρνηση Μπολσονάρο.

Τα τελευταία χρόνια, η ενίσχυση του εξαγωγικού agrobusiness ήταν προφανής. Η Βραζιλία είναι ο δεύτερος παραγωγός σόγιας στον κόσμο –πίσω από τις ΗΠΑ– και ο πρώτος εξαγωγέας βοδινού κρέατος, πράγμα που έχει άμεσες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Η χρήση αγροχημικών προϊόντων στη χώρα αυξάνει χρόνο με το χρόνο και η Βραζιλία είναι σήμερα ο μεγαλύτερος καταναλωτής τέτοιων ουσιών παγκοσμίως. Η αποψίλωση των δασών είναι η μεγαλύτερη πηγή αερίων του θερμοκηπίου της χώρας, και ακολουθείται από τη γεωργία (ιδιαίτερα από τις εκπομπές μεθανίου προερχόμενου από τα ζώα!). Η τελευταία εκπέμπει (λίγο) περισσότερο από το σύνολο του ενεργειακού συστήματος (μαζί με τις μεταφορές, που εξαρτάται πολύ από ορυκτά καύσιμα). Στο τέλος μιας δεκαετίας κατά την οποία η αποψίλωση των δασών μειώθηκε κατά 70%, ξανάρχισε να επιταχύνεται από το 2012 και θα έχει την τάση να επιδεινωθεί σοβαρά με την κυβέρνηση του Μπολσονάρο. Και μόνο η προοπτική ότι θα κέρδιζε ο Μπολσονάρο, αύξησε την αποψίλωση των δασών κατά τους αμέσως προηγούμενους μήνες.

Το agrobusiness απειλεί όχι μόνο την Αμαζονία, αλλά και το βίωμα³⁵ που ονομάζεται Σεράντου (Cerrado), το οποίο κυριαρχεί στο κέντρο της Βραζιλίας (είναι το δεύτερο μεγαλύτερο βίωμα της Βραζιλίας, με πάνω από 2 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα). Από το Σεράντου ξεκινάνε οι πιο σημαντικοί ποταμοί εκτός Αμαζονίας. Σε λιγότερο από 50 χρόνια, σχεδόν το 50% της χλωρίδας αυτού του βιώματος εξαφανίστηκε, καθώς το 30% της έκτασής του μετατράπηκε σε βοσκοτόπια. Αποσυρόμενη από τη Συμφωνία του Παρισιού για να σταθεί στο πλευρό του Τραμπ, η Βραζιλία μπορεί, έτσι, όχι μόνο να αδυνατίσει μια ήδη ανεπαρκή συμφωνία για την προστασία του παγκόσμιου κλίματος, αλλά και να εκθέσει και την Αμαζονία, το Σεράντου και άλλα βραζιλιάνικα βιώματα σε μια πρωτόγνωρη καταστροφή.

Ήδη, πριν από τον Μπολσονάρo, η βία κατά των περιβαλλοντολόγων και των ιθαγενών λαών της Βραζιλίας είχε αυξηθεί. Η χώρα θεωρείται ως η πιο επικίνδυνη στον κόσμο για τους οικολόγους: τουλάχιστον 57 είναι οι δολοφονημένοι, εκ των οποίων πολλοί ιθαγενείς ηγέτες. Σε αυτό το πλαίσιο, της ανάγκης για αντίσταση στο agrobusiness και στις άλλες καταστροφικές δραστηριότητες (όπως οι ορυκτές εκμεταλλεύσεις), η εκλογική παρουσία της Sonia Guajajara, σημαντικής ηγέτιδας του ιθαγενούς κινήματος, υποψήφιας του PSOL για την αντιπροεδρία³⁶, ήταν σημαδιακή στην ιστορική αλυσίδα της αντίστασης σε 518 χρόνια ευρωπαϊκής κατοχής.

35. «Βίωμα» καλείται ένα σύνολο από οικοσυστήματα σε έναν ομοιογενή οικολογικό σχηματισμό σε εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή (π.χ. σαβάνα, τούνδρα, στέπες), ο οποίος και χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο κλίμα.

36. Στις εκλογές του 2018. Το PSOL, Κόμμα Ελευθερίας και Σοσιαλισμού, είναι ένα κόμμα της αντικαπιταλιστικής αριστεράς στη Βραζιλία, όπου συμμετέχουν διάφορα ρεύματά της.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 10, σ. 60

Δύο απόψεις για τη φορολόγηση του άνθρακα

Το ζήτημα των φόρων επί του άνθρακα, ή των σχετικών «δικαιωμάτων ή και μερισμάτων», είναι ένα ζήτημα που συζητιέται πολύ στο εσωτερικό της οικολογικής αριστεράς, αλλά και της 4ης Διεθνούς. Εδώ παρουσιάζουμε σύντομα δύο διαφορετικές απόψεις για το ζήτημα αφήνοντας ανοιχτή τη συζήτηση για την ώρα.

Άποψη 1: Να πληρώσουν οι ρυπαίνοντες

Η αναπόφευκτη πραγματικότητα είναι ότι όσο τα ορυκτά καύσιμα είναι η φθηνότερη διαθέσιμη ενέργεια, τόσο αυτά πρόκειται να χρησιμοποιούνται. Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την άμεση μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα –το οποίο είναι κρίσιμης σημασίας– είναι να καταστούν τα ορυκτά καύσιμα πολύ ακριβότερα από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, με τρόπους που να είναι κοινωνικά δίκαιοι, οικολογικά αναδιανεμητικοί και να είναι σε θέση να βρουν λαϊκή υποστήριξη, και μάλιστα στις δύο ή τρεις δεκαετίες που μας απομένουν. Με άλλα λόγια, είναι μια στρατηγική εξόδου από τα ορυκτά καύσιμα. Οι βασικές αρχές αυτής της στρατηγικής είναι να αναγκαστεί ο ρυπαίνων να πληρώνει και να παραμείνουν πετρέλαιο και άνθρακας στο υπέδαφος.

Μία πρόταση σε σχέση με τη λογική αυτή είναι η πρόταση του James Hansen³⁷ για σχετικά «τέλη και μερίσματα» (σύστημα «fee and dividend»). Το σύστημα αυτό υπολογίζεται ότι έχει υψηλή απόδοση,

37. Ο James Hansen είναι αμερικάνος κλιματολόγος, επί κεφαλής του προγράμματος Κλιματικών Επιστημών στο πανεπιστήμιο Κολούμπια, αλλά και ακτιβιστής που έχει συλληφθεί αρκετές φορές σε διαδηλώσεις. Πέραν των επιστημονικών του ερευνών, έχει εισηγηθεί στην αμερικάνικη κυβέρνηση (και γενικότερα) ένα σύστημα φορολόγησης των ορυκτών καυσίμων στην πηγή και απόδοσης των αντίστοιχων εσόδων του σε όλο τον πληθυσμό, το λεγόμενο fee and dividend system, που έχει υιοθετηθεί ως διεκδίκηση από ορισμένα οικολογικά κινήματα.

που μπορεί να οδηγήσει σε σημαντική μείωση της χρήσης ορυκτών καυσίμων και των αντίστοιχων εκπομπών αερίων σε σχετικά σύντομο διάστημα, με έναν τρόπο μάλιστα που να είναι κοινωνικά προοδευτικός, μέσω μιας σημαντικής προοδευτικής μεταφοράς πόρων προς τους πιο φτωχούς –απευθείας στους προσωπικούς τραπεζικούς λογαριασμούς του πληθυσμού– ως κίνητρο για να συνεχίσουν στην ίδια κατεύθυνση. Έχει τη δυνατότητα να κινητοποιήσει μια μαζική λαϊκή υποστήριξη, που είναι απαραίτητη για έναν τέτοιο τύπο γρήγορης αλλαγής. Έχει επίσης πλεονεκτήματα, έναντι των εναλλακτικών λύσεων –όπως θα ήταν ο από τα πάνω (κυβερνήσεις) καθορισμός ορίων και δελτίων στα καύσιμα– καθώς μειώνει την παραγωγή μειώνοντας ταυτόχρονα τη ζήτηση υλών που είναι και αποδεκτά και δημοφιλή.

Σύμφωνα με τον Χάνσεν, το σύστημα αυτό είναι απαραίτητο να συνοδευτεί και από ένα επείγον πρόγραμμα παραγωγής ενέργειας με ανανεώσιμους τρόπους, για να ικανοποιηθεί η ζήτηση που θα δημιουργούσαν τα κίνητρά της. Θα έπρεπε επίσης να συνοδευτεί και με ένα σημαντικό πρόγραμμα διατήρησης της ενέργειας, με μια γερή μείωση της χρήσης κινητήρων εσωτερικής καύσης, με την κατάργηση της βιομηχανικής κτηνοτροφίας και με μια ισχυρή μείωση της κατανάλωσης κρέατος.

Αυτό που υποστηρίζω δεν είναι η ίδια η πρόταση του Χάνσεν, αλλά η αρχή μιας πολύ σημαντικής ιδέας για γρήγορα αποτελέσματα. Υπάρχουν ίσως και άλλες προτάσεις τέτοιου είδους, αλλά ας αρχίσουμε να συζητάμε.

Άποψη 2: Να αμφισβητήσουμε τη λογική της συσσώρευσης

Σύμφωνα με τον φιλελευθερισμό, το κλίμα θα μπορούσε να σωθεί

- α. χωρίς να αμφισβητηθεί η καπιταλιστική συσσώρευση,
- β. χωρίς περιοριστικές ρυθμίσεις,
- γ. χωρίς συλλογικές πρακτικές που να δημιουργούν νέες αξίες,
- δ. αποδίδοντας στον άνθρωπο μια τιμή που να αποτελεί κίνητρο για

τις επιχειρήσεις και για τους καταναλωτές να αλλάξουν τις συνήθειές τους.

Το «fee and dividend» (φόρος και μέρισμα) είναι μια εκδοχή αυτής της στρατηγικής.

Ο Χάνσεν λέει ότι η πρότασή του είναι συναινετική: δίνει αγοραστική δύναμη, προωθεί την ανάπτυξη και δεν απαιτεί καμία ρύθμιση. Θα ήταν, έτσι, η μόνη ρεαλιστική απάντηση στην εξαιρετικά επείγουσα κατάσταση. Όμως, το επείγον της κλιματικής αλλαγής απαιτεί, αντίστροφα, περισσότερες ρυθμίσεις και χρειάζεται να χτυπηθεί η ίδια η λογική της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Όσο για τη δικαιοσύνη μέσα στη μετάβαση, αυτή:

1. Δεν περιορίζεται στην «αγοραστική δύναμη». Γιατί χρειάζονται και συλλογικές επενδύσεις (προγράμματα μετατροπών, δημόσιες συγκοινωνίες, μονώσεις και ανακαινίσεις, διευθετήσεις περιοχών, κλπ.).
2. Πρέπει να είναι συνολική και παγκόσμια –ο προστατευτισμός που προτείνει ο Χάνσεν παραβιάζει την αρχή των διαφοροποιημένων ευθυνών του Βορά και του Νότου.

Ο Χάνσεν προτείνει έναν φόρο που θα ανερχόταν σε δέκα χρόνια στα 115\$ / tCO₂. Σε αυτή τη βάση, προβλέπει μια μείωση των εκπομπών στις ΗΠΑ της τάξης του 30%, που είναι περίπου η ίδια με αυτήν που αναμένεται από τα ρυθμιστικά μέτρα του Clean Power Plan³⁸ (μεταξύ 26% και 28%). Ο φόρος αυτός των 115\$ / tCO₂ θα αύξαινε την τιμή της ενέργειας κατά ένα δολάριο το γαλόνι σε δέκα χρόνια. Για σύγκριση, μια πρόσφατη αύξηση της τιμής κατά 1, 20 δολάρια το γαλόνι οδήγησε σε μείωση των εκπομπών των ΗΠΑ κατά... 3%.

Το «fee and dividend» δεν αποτελεί άξονα για στρατηγική εξόδου

38. «Clean Power Plan» είναι το πρόγραμμα που υιοθέτησε η κυβέρνηση Ομπάμα το 2014 για την κλιματική αλλαγή και που η κυβέρνηση Τραμπ ανέστειλε ή σχεδόν κατάργησε («τροποποιώντας» το).

από την κλιματική κρίση με κοινωνική δικαιοσύνη. Μερικές διεκδικήσεις για φόρους είναι λογικές (στην κηροζίνη για παράδειγμα), αλλά η ουσία δεν βρίσκεται εδώ. Δεν υπάρχει μαγική συνταγή. Δεν μπορούμε να αποφύγουμε μια στρατηγική που να έχει να συγκρουστεί με τη δυναμική της καπιταλιστικής συσσώρευσης με διεκδικήσεις που να κινητοποιούν, ενώνοντας το κοινωνικό με το περιβαλλοντικό (βλ. και κεφάλαιο 2.4).

Αυτή η οικοσοσιαλιστική στρατηγική είναι συγκεκριμένη, αλλά διαφορετική από του Χάνσεν. Η πρώτη στοιχηματίζει στη σύγκλιση των αγώνων των εκμεταλλευομένων και των καταπιεσμένων, η δεύτερη στοιχηματίζει στην απατηλή ελπίδα ενός πράσινου καπιταλισμού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 11, σ. 65

Η μεγάλη συνεισφορά του οικοφεμινισμού

Η ιδιωτικοποίηση της φύσης στον καπιταλισμό συνδυάζεται με την ανάπτυξη μιας αποικιακής δουλκοκτητικής οικονομίας καθώς και με την γενοκτονική κατάκτηση «παρθένων» εδαφών.

Ο οικοφεμινισμός βλέπει έναν παραλληλισμό ανάμεσα στη γενικευμένη εκμετάλλευση της φύσης και στην εκμετάλλευση των γυναικών σε καπιταλιστικό καθεστώς. Οι μη αμειβόμενες «υπηρεσίες» που προσφέρει η φύση μπορούν να συγκριθούν με την «αθέατη» και απλήρωτη εργασία που παρέχουν οι γυναίκες στην οικογένεια.

Ο οικοφεμινισμός εμβάθυνε την κατανόησή μας για την ειδική καταπίεση των γυναικών, εξετάζοντας τις διάφορες πλευρές της οικιακής εργασίας και την προστασία των αξιών χρήσης στην κοινότητα, δραστηριότητες που είναι ενσωματωμένες στο οικοσύστημα από το οποίο εξαρτάται η κοινότητα για την επιβίωσή της και για την πραγματοποίηση των θεμελιακών της αναγκών. Η σημασία της οικιακής εργασίας που κάνουν οι γυναίκες έχει αυξηθεί και στις εκβιομηχανισμένες κοινωνίες, εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας και της ιδιωτικοποίησης πολλών δημοσίων υπηρεσιών, που εξαναγκάζουν τις γυναίκες να αναλαμβάνουν τη φροντίδα για τα παιδιά, για τους ηλικιωμένους και για τους αρρώστους της οικογένειας.

Οι γυναίκες χωρικοί και γενικότερα οι γυναίκες των χωρών του «τρίτου κόσμου» έχουν παλέψει κατά των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί της φύσης και κατά των ιατρικών πειραματισμών με τα γυναικεία σώματα. Οι γυναίκες είναι κυρίως που συμμετέχουν και που εντάσσονται στην υπεράσπιση των οικοσυστημάτων και του παγκόσμιου περιβάλλοντος, ιδιαίτερα σε υποβαθμισμένα περιβάλλοντα της υπαίθρου. Η έννοια του «κοινού αγαθού» ξαναβρήκε τη σημασία της μέσα από τους αγώνες που διεξήγαγαν γυναίκες, σε αγροτικές και αστικές κοινότητες, κατά της ιδιωτικοποίησης πόρων όπως η γη, το νερό και η βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων.

Η πρόσφατη νέα φεμινιστική ριζοσπαστικοποίηση ξεκίνησε από τις ιθαγενείς γυναίκες, από τις γυναίκες γεωργούς και από τις νέες εργαζόμενες σε πολλές φτωχές χώρες. Η εξέγερση της νέας γενιάς νεαρών γυναικών σε όλο τον κόσμο συνδέει σήμερα τη βία κατά των γυναικών (σεξουαλικές παρενοχλήσεις, δολοφονίες γυναικών) με τη βία κατά του φυσικού κόσμου και της βιόσφαιρας ως τέτοιας.

Η πάλη κατά της κλιματικής αλλαγής ξαναπιάνεται από πολλές αγωνίστριες φεμινίστριες. Από τις οικολογικές καλλιέργειες ως τα σχέδια για αστικές κοινότητες και τις κινητοποιήσεις κατά της υπερεκμετάλλευσης των ορυκτών καυσίμων, θεωρούμε τον οικοφεμινισμό ως αυξανόμενη δύναμη μέσα στο κλιματικό κίνημα.

Κάθε οικοσοσιαλιστικό πρόγραμμα θα πρέπει να ενσωματώσει και τις στάσεις φροντίδας και σεβασμού που οι γυναίκες απαιτούν απέναντι στη φύση και τους συνανθρώπους μας.

Η στάση αυτή είναι ένα πρότυπο για νέες σχέσεις, που να στηρίζονται στο σεβασμό, χωρίς βία, χωρίς εκμετάλλευση, στο εσωτερικό της κοινότητας και απέναντι στη φύση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 12, σ. 66

Η Via Campesina – κλειδί των αγώνων

Η Via Campesina γεννήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με πρωτοβουλία του μεγαλύτερου αγροτικού κινήματος κατά του φιλελευθερισμού στη Λατινική Αμερική: του MST (Κίνημα Ακτημόνων στη Βραζιλία). Σήμερα συσπειρώνει πάνω από 180 οργανώσεις μικρών ή μεσαίων αγροτών, εργατών γης, ακτημόνων χωρικών και ιθαγενών αγροτικών κοινοτήτων από 81 χώρες.

Το 1996, στην παγκόσμια συνάντηση για τη διατροφή, προώθησε την επαναστατική έννοια της «διατροφικής κυριαρχίας», η οποία πάει πιο πέρα από το απλό δικαίωμα όλων στη διατροφή, εισάγοντας μια θεμελιώδη αμφισβήτηση για το ποιός αποφασίζει για τη φύση και την ποιότητα όσων τρώμε, για το πώς το παράγουμε και πώς το κατανέμουμε. Αυτό προϋποθέτει την πρόσβαση των χωρικών στα μέσα παραγωγής και στα κοινά αγαθά (νερό, γη, σπόρους).

«Η διατροφική κυριαρχία είναι το δικαίωμα των λαών σε υγιεινή τροφή, καλλιεργημένη με προσαρμοσμένους τρόπους, βιώσιμα, καθώς και το δικαίωμα να αποφασίζουν για το δικό τους διατροφικό και παραγωγικό σύστημα. Είναι η ανάπτυξη ενός παραγωγικού μοντέλου που να είναι βιώσιμο σε μικρή κλίμακα, προς όφελος των κοινοτήτων και του περιβάλλοντος». Η Via Campesina υπερασπίζεται ένα πρότυπο γεωργίας που να είναι τοπικό, εγγύτητας, αγροτικό, οικολογικό, εποχιακό, σε αντίθεση με μια γεωργία που βρίσκεται στα χέρια του agrobusiness. Καταγγέλλει την εξορυστική οικονομία και το βιομηχανικό διατροφικό σύστημα που αφαιρεί από το έδαφος τις οργανικές του ουσίες εδώ και δεκαετίες και που είναι υπεύθυνη για το 44% με 57% εκπομπών αερίων με επίπτωση θερμοκηπίου.

Η Via Campesina υποστηρίζει την παγκόσμια αναδιανομή των εδαφών στους αγρότες και στις ιθαγενικές κοινότητες, μαζί με πολιτικές που καταργούν τη χρήση χημικών προϊόντων, ενθαρρύνουν το τοπικό εμπόριο και εμποδίζουν τις καταστροφές των δασών.

Η Via Campesina αντιτίθεται στην κλιματική γεωμηχανική, που θα μπορούσε να είχε καταστροφικές επιπτώσεις για το περιβάλλον, τα οικοσυστήματα και τις κοινότητες.

Με τον καιρό, η Via Campesina ενσωμάτωσε και τη φεμινιστική οπτική και ευνοεί την ισότητα φύλου μέσα στις οργανώσεις της και έχει συνάψει συμμαχίες με φεμινιστικές οργανώσεις όπως το δίκτυο της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, για να παλέψει ενάντια στη βία κατά των γυναικών.

Η Via Campesina βρίσκεται στο κέντρο διεθνών κινητοποιήσεων κατά των πολυμερών εμπορικών συμφωνιών που υιοθετούνται σε βάρος των μικρών τοπικών παραγωγών. Συγκροτεί λαϊκές συμμαχίες, ακριβώς αντίθετες με τις στείρες συναντήσεις κορυφής για το κλίμα και τη φτώχεια και παλεύει με αποτελεσματικούς τρόπους άμεσης δράσης κατά των πολυεθνικών του agrobusiness, όπως η Monsanto, οι οποίες επιβάλλουν τη χρήση γενετικά μεταλλαγμένων και υβριδικών σπόρων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 13, σ. 69

Οι αντικαπιταλιστικοί αγώνες των ιθαγενών λαών

Οι ιθαγενείς κοινότητες έχουν γίνει η πρωτοπορία του αγώνα για το περιβάλλον στις χώρες του Νότου, ιδιαίτερα στις Αμερικές. Μερικά παραδείγματα:

- Στη Βρετανική Κολομβία (Καναδάς), τα «Πρώτα έθνη» αντιστάθηκαν με επιτυχία στην κατασκευή του αγωγού Northern Gateway, ενός γιγαντιαίου σχεδίου για να μεταφερθούν τεράστιες ποσότητες πετρελαίου από περιοχές με πισσούχα άμμο (oil sands ή tar sands ή bituminous sands), μια ενέργεια που την θεωρούν ως βάνανσο «κύμα αποικιακής βίας», που οδηγεί στην καταστροφή «των εδαφών και των νερών που έθρεψαν τους προγόνους μας».
- Στο Standing Rock, στην Πολιτεία της Ντακότα (ΗΠΑ), οι Σιού, με την υποστήριξη των οικολόγων και των σοσιαλιστών, αγωνίστηκαν κατά του τερατώδους αγωγού XXL που θέλει να μεταφέρει την πισσούχα άμμο του Καναδά προς τις ΗΠΑ.
- Στο βραζιλιάνικο Αμαζόνιο, ορισμένες ιθαγενείς φυλές ενώνονται για να παλέψουν υπέρ της διατήρησης του υγρού τροπικού δάσους –μία από τις τελευταίες μεγάλες «καταβόθρες άνθρακα» του πλανήτη και η μεγαλύτερή τους– ενάντια στην καταστροφική αδηφαγία του καπιταλιστικού αγροτροφικού τομέα (σόγια και κτηνοτροφία), που είναι αποφασισμένος να «καθαρίσει από τα δάση».
- Στην Καχαμάγκα του Περού, οι ιθαγενείς κοινότητες αντιστάθηκαν, επί πολλά χρόνια, στη ρύπανση των ποταμών από το ανοιχτό ορυχείο χρυσού της αμερικάνικης πολυεθνικής Newmont με το σύνθημα «Water yes, Gold not!» (Νερό ναι, χρυσός όχι!).

Οι αυτόχθονες λαοί είναι η κύρια δύναμη αυτών των αγώνων, αλλά πολύ συχνά συμμαχούν και με τους ακτήμονες αγρότες, τους οικολόγους, τους σοσιαλιστές και τις χριστιανικές κοινότητες, με την υποστήριξη συνδικάτων, αριστερών κομμάτων, της Ποιμαντικής

Επιτροπής Εδαφών και της Ποιμαντικής Διακονίας των ιθαγενών.

Η αντίσταση των ιθαγενών λαών έχει, επομένως, πολύ συγκεκριμένα και άμεσα κίνητρα –να σωθούν τα δάση τους ή οι υδάτινοι πόροι τους– σε έναν αγώνα για επιβίωση. Ωστόσο, ο αγώνας αυτός επίσης συνδέεται και με έναν βαθύτερο ανταγωνισμό σε επίπεδο πολιτισμού, τρόπου ζωής, πνευματικότητας και αξιών αυτών των κοινοτήτων, από τη μια, απέναντι στο «πνεύμα του καπιταλισμού», από την άλλη, δηλαδή στην πλήρη υποταγή της ανθρώπινης και της φυσικής ζωής στον υπολογισμό του κέρδους και στη συσσώρευση του κεφαλαίου.

Μεταξύ των εννοιών που εμφανίστηκαν από το στόμα των ιθαγενών τα τελευταία χρόνια, αυτή που μοιάζει να είναι η πλέον πλατιά αποδεκτή είναι το Kawsay Sumak ή Buen Vivir [= το να ζεις καλά]. Είναι μια ποιοτική αντίληψη για το τί σημαίνει «ζω καλά», που βασίζεται στην ικανοποίηση των πραγματικών κοινωνικών αναγκών, σε αντιπαράθεση με την καπιταλιστική λατρεία της μεγέθυνσης, της επέκτασης και της «ανάπτυξης», που συνοδεύονται με την εμμονή του καταναλωτή για «όλο και περισσότερα».

Το παράδειγμα και η κουλτούρα των ιθαγενών λαών έχουν σημαδέψει τα λόγια και την πράξη των κοινωνικών και οικολογικών κινήσεων στις Αμερικές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 14, σ. 72

Για να κερδίσουμε τους χρειαζόμαστε όλους

Ο νικηφόρος αγώνας κατά του αεροδρομίου στη Notre-Dame-des-Landes, Γαλλία, διεξήχθη, επί σαράντα χρόνια, από πολλών ειδών αγωνιστές και κινήματα³⁹.

Πρώτα-πρώτα ήταν οι μικροκαλλιεργητές που υπερασπίζονταν τη γη τους. Πειρασμένοι ότι «για να κερδίσουμε, χρειαζόμαστε όλο τον κόσμο», προσπάθησαν και κέρδισαν στον αγώνα τους και τους νεοφερμένους στην ύπαιθρο, που αγωνίζονταν για την ποιότητα της ζωής τους.

Επί δεκαετίες, το σχέδιο σερονόταν, αλλά ταυτόχρονα, έτσι, κρατήθηκε μακριά και από την παραγωγικίστικη γεωργία. Γίνεται σύμβολο του αγώνα κατά του agrobusiness, που το προωθεί η Confédération Paysanne (ανεξάρτητο αγροτικό συνδικάτο που ανήκει στην Via Campesina), και η πλούσια βιοποικιλότητα που διατηρήθηκε έτσι «κατά τύχη» ωθεί και τα οικολογικά κινήματα.

Το 2009, οι χωρικοί και οι αγωνιστές οργανώνουν ένα «στρατόπεδο για το κλίμα» και προσκαλούν τους νέους ριζοσπαστικοποιημένους οικολόγους να μείνουν εκεί. Το 2012, η αστυνομία διώχνει βίαια τους καταληψίες, το οποίο όμως προκαλεί το κοινό αίσθημα και, ένα μήνα μετά, η περιοχή καταλαμβάνεται πολύ μαζικά. Το κίνημα καταφέρει έτσι μια μεγάλη πολιτική νίκη επί της κυβέρνησης, δείχνει ότι είναι δυνατόν να αντισταθεί κανείς στους κυβερνώντες και στην εργοδοσία και αποκρυσταλλώνει ελπίδες σε μια περίοδο πολιτικής υποχώρησης.

Η ZAD ή «Ζώνη Προγραμματισμένης Υποδομής» (Zone d'Aménagement Différé) γίνεται «Ζώνη Προς Υποστήριξη» (Zone à Défendre).

39. Το αεροδρόμιο στη Notre Dame des Landes, στα δυτικά της Γαλλίας, πρωτοσχεδιάστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1960 και το 1974 ξεκίνησαν οι διευθετήσεις και οι... αγώνες! Το Γενάρη του 2018, η γαλλική κυβέρνηση αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχέδιο και επισήμως.

Και ενώ το βασικό συνδικάτο, η CGT –επηρεασμένο από τους αγωνιστές του γαλλικού ΚΚ και του γαλλικού ΣΚ, που ευνοούν το σχέδιο του αεροδρομίου, το οποίο είναι στις παραγωγικίστιμες παραδόσεις τους– αρνήθηκε να πάρει θέση, αρκετοί αγωνιστές προσπαθούν να το ταρακουνήσουν. Το καταφέρνουν με τους άμεσα ενδιαφερόμενους: το Εθνικό Συντονιστικό των σωματείων CGT της Vinci αρνιέται να δουλέψει σε ένα σχέδιο που είναι αμφισβητούμενο και επικίνδυνο για τους εργαζομένους, ενώ και το Διεπιχειρησιακό σωματείο του σημερινού αεροδρομίου αρνιέται να μετακινηθεί 40 χιλιόμετρα πιο πέρα.

Στην ίδια την ZAD, ένας νέος τρόπος ζωής, γεωργίας, δημοκρατίας ανακαλύπτεται, με βάση συγγενικής υφής συσπειρώσεις και μια διαχείριση των Κοινών (φράκτες, ξύλα, εναλλαγή των καλλιιεργειών χωρίς ιδιοποίηση της γης), με τη βοήθεια των κινημάτων αγροτών και οικολόγων. Η ZAD γίνεται η ενσάρκωση ενός άλλου κόσμου που είναι δυνατός, για δεκάδες χιλιάδες νέους που έχουν περάσει από κει. Παρά την αρχική της έμπνευση, που προέρχεται από την αυτονομία, μπόρεσε να εξελιχθεί για να δουλέψει με διάφορα κινήματα, μεταξύ των οποίων και συνδικαλιστικά και πολιτικά.

Μετά την εγκατάλειψη του σχεδίου, δύο χρήσεις της γης αντιτίθενται: η επέκταση μιας βιομηχανικής γεωργίας και τα σχέδια που γεννήθηκαν στον ίδιο τον αγώνα. Το κράτος αναγκάστηκε από το κίνημα να διαπραγματευτεί και να δεχτεί, έστω τμηματικά, την ύπαρξη της ZAD και της αυτοδιαχειριστικής της εμπειρίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 15, σ. 83

Μιντανάο: Εναλλακτικές στο αγροτοπαραγωγισμό

Οι παραδοσιακές αγρο-οικολογικές πρακτικές στο νότιο νησί του Μιντανάο (Φιλιππίνες) έχουν υπονομευτεί από την παγκοσμιοποίηση, από μια μερική και άδικη αναδιανομή γαιών και από τη γενική στήριξη που έχει δοθεί στο αγροχημικό μοντέλο φυτειών μονοκαλλιέργειας (καρύδα, ανανάς, μπανάνα, καφές, καουτσούκ) με στόχο τις εξαγωγές.

Αλλά οι κοινότητες μικρών γεωργών δείχνουν δυνατότητες για εναλλακτική προοπτική. Τα οικογενειακά και μικρής κλίμακας συστήματα γεωργίας προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες και πειστικές λύσεις για να λυθούν τα προβλήματα που συνδέονται με την πείνα, την παρακμή των οικοσυστημάτων και την κλιματική αλλαγή.

Με τη στήριξη του προγράμματος σταθεροποίησης της ειρήνης και της τροφική επάρκειας του Μιντανάο, του Tri-People, ένα πρόγραμμα οικολογικών πρακτικών εφαρμόστηκε: Οι αγρότες συλλέγουν σπόρους από διάφορα είδη τοπικών ρυζιών. Η διατήρηση αυτής της σημαντικής καλλιέργειας και της βιοποικιλότητάς της επιτρέπει καταρχήν να μην χαθούν οι ποικιλίες. Οι γεωργοί συνεργάζονται με τους επιστήμονες του Ινστιτούτου Ρυζιού για τη διαχείριση ορυζώνων χωρίς χημικά λιπάσματα ούτε χημικά ζιζανιοκτόνα. Η ανάπτυξη φυσικών κομποστών και άλλων μεθόδων βελτίωσης του εδάφους επιτρέπει στους γεωργούς να εξοικονομούν λεφτά χωρίς να διακινδυνεύουν τις σοδειές τους. Δημιουργήθηκαν και ειδικά εκπαιδευτικά αγροκτήματα, για να πειστούν οι γεωργοί για τις δυνατότητες της βιολογικής γεωργίας.

Στους ορυζώνες, τα ενδεχόμενα ζιζάνια απομακρύνονται με τα χέρια από ακτήμονες εργάτες που κερδίζουν πρόσθετο εισόδημα. Η παραγωγή λαχανικών από βιολογική γεωργία για την αγορά έγινε εφικτή χάρη στη χρήση χόρτων που παράγονται τοπικά και προσφέρουν και αυτά εισόδημα.

Η σταθεροποίηση αυτής της νέας αγροτικής πρακτικής μέσω της κοινότητας είναι ένας τρόπος να ενισχυθεί η ειρηνευτική διαδικασία και να προσφερθεί η αναγκαία ενέργεια και πόροι για τη διατροφική επάρκεια και για την αυτονόμηση των μικρών γεωργών.

Η αγρο-οικολογική αυτή εμπειρία ενισχύει επίσης και τις δυνατότητες διατήρησης των διάφορων οικοσυστημάτων, των τόσο πλούσιων στα δάση και στις κοιλάδες του Μιντανάο.

Η διαχείριση της αγροτικής αυτής πρακτικής ανήκει κυρίως στους ίδιους τους αγρότες, πράγμα που ενισχύει και τη φωνή των γυναικών, οι οποίες παίζουν κεντρικό ρόλο στην οργάνωση της παραγωγής και στη διακίνησή της στις τοπικές αγορές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 16, σ. 88

Καταστροφές του σταλινισμού: Η λίμνη Αράλ

Ένα από τα πιο γνωστά οικολογικά εγκλήματα της σταλινικής γραφειοκρατίας είναι η εξαφάνιση της λίμνης Αράλ.

Η λίμνη Αράλ που ακόμα και στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ήταν η τέταρτη σε έκταση λίμνη του πλανήτη, ίση με δύο φορές την έκταση του Βελγίου ή τη μισή έκταση της Ελλάδας, ήταν μια λίμνη μεταξύ του Καζακστάν και του Ουζμπεκιστάν, που τροφοδοτείτο από δύο μεγάλους ποταμούς. Στα ανατολικά της από τον Συρ-Ντάρια, τον αρχαίο Ιαξάρτη, που ο Μεγάλος Αλέξανδρος τον έκανε όριο της αυτοκρατορίας του, χτίζοντας την Αλεξάνδρεια την Εσχάτη στις όχθες του (σημερινή Κοντζέντ του Τατζικιστάν). Και στα νότια της από τον Αμού-Νταρία, τον αρχαίο Όξο.

Τα δύο ποτάμια έχουν πολύ νερό και χρησιμοποιούνταν ακόμα και για ναυσιπλοία, αλλά και για άρδευση των περιοχών απ'όπου περνάνε. Όμως, η σταλινική γραφειοκρατία αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τα νερά τους για να μετατρέψει τεράστιες ερήμους σε μονοκαλλιέργειες, κυρίως βαμβακιού, στο Ουζμπεκιστάν και στο Καζακστάν, το οποίο και επιτεύχθηκε, αλλά οι επιπτώσεις ήταν τεράστιες, τόσο για τη λίμνη, που έπαψε να τροφοδοτείται με νερό, και το οικοσύστημά της, όσο και για την οικονομία και την κοινωνία της περιοχής.

Η συρρίκνωση της λίμνης Αράλ ξεκίνησε στη δεκαετία του 1960 και είχε φτάσει το 2007 στο 10% της αρχικής της έκτασης, ενώ διαχωρίστηκε σε τρεις ξεχωριστές λίμνες, δύο από τις οποίες είναι υπερβολικά αλμυρές για να φιλοξενήσουν ψάρια. Τα ψαροχώρια, που κάποτε άκμαζαν στις όχθες της, σήμερα απλά φιλοξενούν κουφάρια πλοίων στη στεριά, και πλήττονται από την ανεργία και την οικονομική ύφεση. Το 2014 εξαφανίστηκε πλήρως το νότιο τμήμα της. Τα 28 από τα ενδογενή είδη που ζούσαν στην περιοχή έχουν αφανιστεί πλήρως.

Η περιοχή της Αράλ είναι επίσης σοβαρότατα μολυσμένη, κυρίως ως αποτέλεσμα της βιομηχανίας βιολογικών όπλων που λειτουργούσε σε ένα από τα νησιά της, των βιομηχανιών και της απορροής λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων. Το αλάτι που παρασύρει ο άνεμος από τον πυθμένα της αποξηραμένης λίμνης καταστρέφει τις σοδειές, και ο μολυσμένος αέρας και νερό προκαλούν σοβαρά προβλήματα στη δημόσια υγεία στην περιοχή. Η εξάφάνιση της λίμνης έχει προκαλέσει και αλλαγές στο μικροκλίμα της περιοχής, φέρνοντας θερμότερα καλοκαίρια και ψυχρότερους χειμώνες.

Το Καζακστάν καταβάλλει σήμερα προσπάθειες να διασώσει ό,τι απέμεινε από το βόρειο τμήμα της Αράλης (τη Μικρή Αράλη) κατασκευάζοντας το 2005 ένα φράγμα που ανύψωσε τη στάθμη των υδάτων κατά δύο μέτρα και μείωσε κάπως την αλμυρότητα, επιτρέποντας την επανεμφάνιση ψαριών.

Η οικολογική κρίση, ιδιαίτερα η κλιματική αλλαγή, επιταχύνεται επικίνδυνα: οι ειδικοί λένε ότι δεν υπάρχουν πλέον παρά λίγα χρόνια για να αντιμετωπιστεί. Και απαιτεί ριζικές λύσεις, που δεν μπορεί να τις δώσει η αδηφαγία του κεφαλαίου.

Η αναγκαία «αντικαπιταλιστική εναλλακτική που προτείνουμε, ο οικосоσιαλισμός, δεν θα μπορέσει να επιτευχθεί παρά μόνο μέσα από συγκεκριμένους αγώνες, εδώ και τώρα», επισημαίνει στον πρόλογο ο Michael Loöwy, «για έναν άλλο πολιτισμό που να βασίζεται στις αξίες της αλληλεγγύης, της ελευθερίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και του σεβασμού της Μητέρας-Γης μας».

Προϊόν συζήτησης οργανώσεων και κινημάτων από όλες τις ηπείρους, το παρόν κείμενο, της Επιτροπής Οικολογίας της 4ης Διεθνούς, φιλοδοξεί να δώσει προγραμματικές κατευθύνσεις στα επείγοντα ζητήματα που μας τίθενται.

